

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11

Tanulói munkafüzet

7

A kiadvány KHf/4454-12/2008 engedélyszámon 2008. 12. 11. időponttól tankönyvi engedélyt kapott.

Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a suliNova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRÉTI ZOLTÁN LEKTOR
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA TIPOGRÁFIA

RUNG ANDRÁS
BÁRD JOHANNA

TANTÁRGYPEDAGÓGIAI SZAKÉRTŐ TUDOMÁNYOS-SZAKMAI SZAKÉRTŐ TECHNOLÓGIAI SZAKÉRTŐ

**A TANKÖNYVVÉ NYÍLVÁNÍTÁSI ELJÁRÁSBAN
KÖZREMŰKÖDŐ SZAKÉRTŐK**
MARCZINKÓ ISTVÁN
DR. KAKUSZI B. PÉTER
KARÁCSONY ORSOLYA

© **MURÁNYI YVETT**

© **MAUL BORBÁLA, PETHŐNÉ NAGY CSILLA, PÁLA KÁROLY**

© **EDUCATIO KHT., 2008**

RAKTÁRI SZÁM:

H-ASZE1107

TÖMEG:

540 GRAMM

TERJEDELEM:

28,56 A/5 ÍV

PETŐFI, ARANY
ÉS A ROMANTIKA
KORÁNAK
SZÉPPRÓZÁJA

Tanulói munkafüzet

Fejlesztők

Maul Borbála
Pethőné Nagy Csilla
Pála Károly

TARTALOM

PETŐFI, ARANY ÉS A ROMANTIKA KORÁNAK SZÉPPRÓZÁJA

- 5 SZEREPEK ÉS SZEREPDILEMMÁK PETŐFI SÁNDOR KÖLTÉSZETÉBEN
- 62 A ROMANTIKA KORÁNAK MAGYAR SZÉPPRÓZÁJA
- 166 ARANY JÁNOS

1. SZEREPEK ÉS SZEREPDILEMMÁK PETŐFI SÁNDOR KÖLTÉSZETÉBEN

Petőfi Sándor
dagerrotípiája¹

Petőfi Sándor a magyar romantika költészetének egyik legnagyobb hatású életművét hozta létre. Költeményeiben megjelennek az európai romantikus líra jellemzői, úgymint megszólalásának végletes individualizmusa (verseiben mindig önmagáról szól és beszél), látásmódjának szubjektívizmusa, az ellentétező ábrázolásmód (lelki–tartalmi–nyelvi szélsőségek egymás mellettisége és ütköztetése), a metaforizáció (a versekben minden másként jelenik meg; az, amire rámutat, más vagy más is lehet), a látomásos képalkotás és a tragikus ironia. Ugyanakkor magyar költőként hitelesen képviseli azt a romantikus költőszerepet is, mely a költőt mint egyént és vezetőt váteszként mutatja, isteni elhivatottság- és kiválasztottság-tudattal ruházza fel (aki képes magasabb szférákba emelkedni, ott létezni, s közvetlen kapcsolatba lépni az isteni lényeggel). A költő épp ezért ismerheti fel az általa választott közösség, a nép érdekét, törekvéseit is, ezért tud a nép nevében szólni.

A modulban úgy folytatjuk a Petőfi költészetével való ismerkedést, hogy új szempontú megközelítésbe vonjuk a korábban olvasott és értelmezett Petőfi-műveket is: az életmű költői szerepváltozatok szerinti értelmezésére teszünk kísérletet.

1. Költők, írók Petőfiről

Tömörítsétek az esszérészleteket egy-két mondatos szövegekké!

- a) „Gyermek: sohase fogom megérteni, hogy ezt a címet a felnőttek számára nem olyan kivételesen adják, mint az aranygyapjas rendet. Petőfire hiába keresnék az összes nagy szótárú nyelvekben több és nagyobb jelzõt: gyermek. Viszont nincs is e joggal megbíráható teremtésnek, világnak, életnek külön, istenibb produktuma, mint a gyermek. A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígéret, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten.”

(Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik*, 1910)

- b) „Amikor régi írásokat lapozgatunk, el-elcsodálkozunk, hogy milyen hamar hervad meg a nyelv. Amit tíz-tizenöt évvel ezelőtt írtak, az gyakran már régiesnek, elavultnak tetszik. Némelyik költeménye [Petőfié] közel százesztendő, s azt a hatást kelti, mintha ma született volna. Az ő

¹ dagerrotípiája: a sötétkamrában keletkező kép rögzítése ezüst-jodiddal; a fényképezés kezdetleges formája, ill. az így készült kép (az egyik feltaláló, a francia L. J. M. Daguerre [ejtsd: dager] nevéből)

nyelve a ma beszélt magyar nyelv. Hogy miért? Lehet, hogy költészete az életet megihlette s mi az ő nyelvén selypegünk tovább, de lehet az is, hogy az örökkévalóság jegyében született dolgok sohasem öregszenek meg. Ez is csoda, mint ő maga.”

(Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándor*, 1921)

- c) „Bevallom, nem sok közöm volt Hozzád. Mint törékeny gyerek, mindig is az öregekhez húzódtam. Azokhoz, akiknek volt ereje megöregedni. Az érett Aranyhoz, s a meghasonlott Vörösmartyhoz. (...) Egy dolog van azonban, amit náladnál tisztábban senki sem képvisel. És ez az igazmondás. Itt mindig Hozzád fordulok. Add, hogy veszélyeztetett alkatom és korunk labirintusában vergődve mindig vágyakozzam az egyenes útra, a Szép Szóra, egyszóval – az igazságra.”

(Pilinszky János: *Levél Petőfi Sándorhoz*, Új Ember, 1973)

- d) „Nemcsak méltatni nehéz életünk, eszmélkedésünk olyan magától értetődő elemét, mint Petőfi – újra megszerezni, felfedezni is nehéz. Mert valamikor valamennyien birtokoltuk, birtokba vetjük az iskola által, meg híre-neve, történelmi helye, legendája által, aztán elvesztettük a megszokás által. Nincs keservesebb, mint az agyondicsért csodák erdejében sétálni. Voltaképpen kár, hogy nagy költőnk utóélete annyira egységes, mármint a méltatás, magasztalás szempontjából az. Nem ártott volna, ha nem is éppen nagyságának kétségbevonása, de ha legalább némi ógás-mógás kíséri költészetét olykor; nagyon hasznos ám az ilyesmi a szobrok megelevenítése céljából.”

(Nemes Nagy Ágnes: *Petőfi Sándor: A Tisza*)

- e) „Mert ez a Petőfi nevű légtornász minden pillanatban, minden mozdulatával és minden mozdulatlanságával, álmában és ébren és félálomban, egyedül vagy barátai karjaiban, azt hirdeté...nem, nem hirdeté... csak állítaná, létezésének módjával állítaná, csöndesen és megfelelőbezheterlenül, amit már-már elfelejtettünk, hogy a légtornász főként nem elismert vagy el nem ismert (...), hanem ő a LEVEGŐ URA.

Bizony.

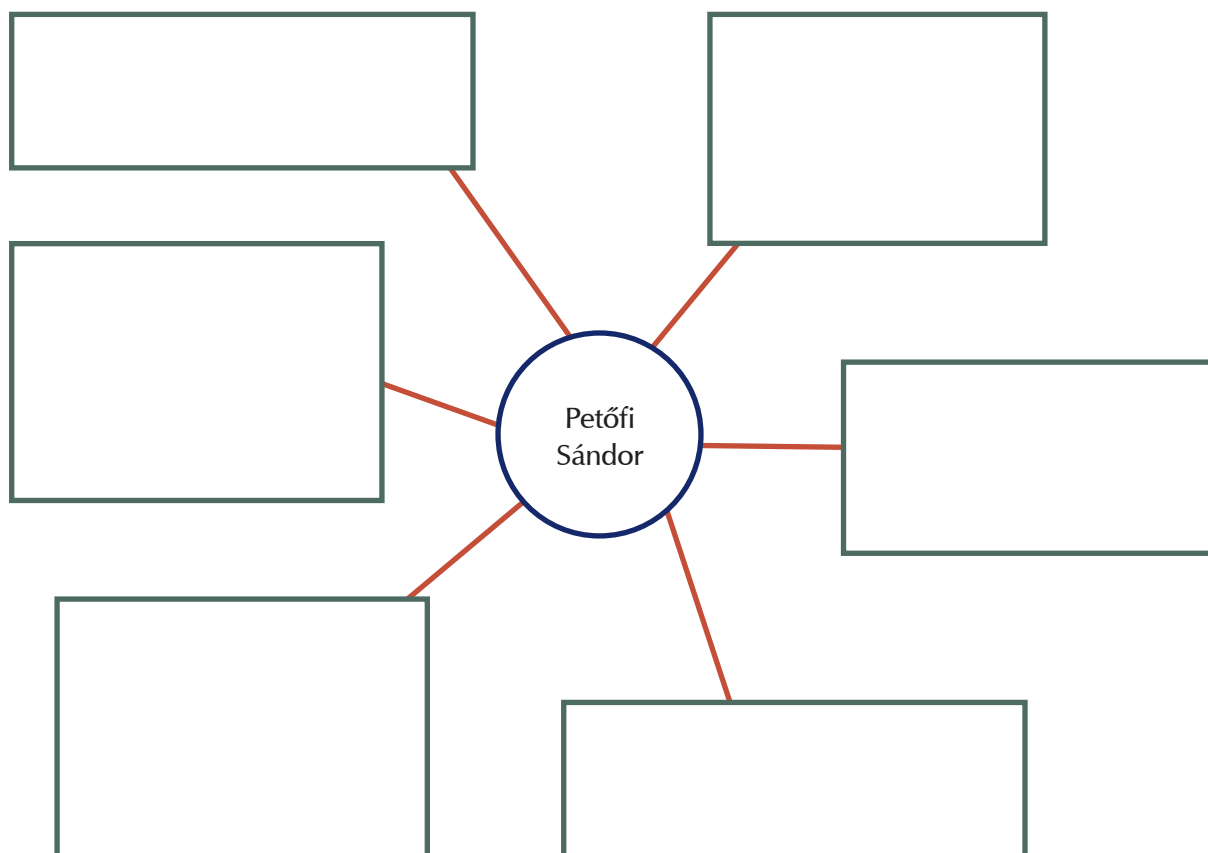
Csak ő.

És ő, a levegő ura, mindennap föláll a kopott trapézra, bajusza mulatságosan billeg, *drágáim*, így szól halkán, és belefúrja magát a levegőégbe föl, föl, mindennap, érettünk meg persze magamagáért.”

(Esterházy Péter: *Petőfi, a légtornász*, 1988)

2. Milyenek látjuk Petőfit?

- Helyezzétek el a fűrtábrában azokat a megállapításokat, amelyeket az utódok – költők, írók – tettek Petőfiről!
- Bővítsétek, egészítsétek ki Petőfi költészetének adott szempontú megközelítését mindazzal, amit korábbi tanulmányaitokból már tudtok!

- Az üresen hagyott szövegdobozba írjátok be azt a megállapítást, jellemzőt, idézetet, ami számotokra fontos Petőfiről, költészetéből!

A „TERMÉSZETI” (A TERMÉSZETBE ÉS A KÖZÖSSÉGBE BELEOLVADÓ) KÖLTŐ SZEREPE

3. Petőfi népies dalai

A Petőfi költészetével foglalkozó szakirodalom egységesen állítja, hogy „Petőfi a népköltészet jegyében indult”, egyszerű, népies dalformákat használt, bár folklórtudatáról mindmáig meglepően keveset tudunk. E népies dalok országos hírnevet szereztek neki. Ehhez természetesen hozzájárult az az ösztönös tehetség-, „vadzseni”-kép, amelyet többek között a költő festett önmagáról (lásd *A természet vadvirága* és a *Dalaim* című ars poeticáit).

Mi jellemző Petőfi népies dalaira? Miért tudott velük egyszerre híres és hírhedt lenni? Miért lettek olvasói, rajongói és felháborodott támadói a kritikusok köréből? Hogy válasz kapjunk ezekre a kérdésekre, először a magyar népköltéssel foglalkozó irodalomból tallózzunk.

a) Olvasd el az alábbi ismertető szöveget!

Tégy ✓ jelet a margóra azokhoz a megállapításokhoz, amelyekkel korábban – akár más tantárgy keretei között – már találkoztál!

Tégy + jelet azokhoz, amelyekkel ebben az összefoglalóban találkozol először, vagyis számodra új információk!

A népet egyszerű életviszonyai között az, ami rendes, ami mindennapi, nyugton hagyja; ilyenkor nincs ok, ami dalra fakassza. (...) Viszont ha e nyugalmi állapotból valami miatt kisodródik, ha szerelmes lesz, s átérzi annak bűját-baját, örömét ... rögtön kicsordul ajkán az érzés, s ennek kifejezőmódja minden népi lélekben új ének, új szövegű dal. Szokatlan kedélyállapota éppoly rejtély előtte, mint a természet akárhány megnyilvánulása; itt is, ott is keresi hozzá a magyarázatot: rendjén van-e ez így, vagy nincs rendjén? S hova fordulhat magyarázatért, ha nem a természet tanulságaihoz? (...) Vagy észreveszi ezek között a magáéhoz hasonló esetet, s ilyenkor hasonlatba áll össze a két helyzetkép, vagy nem talál rá megfelelőt, s ekkor ellentétbe állítja a kettőt, felpanaszolva, miért bánt vele a sors másként, mint ahogy a természet törvényszerűségei kívánják?

(...) míg a germán és szláv népek túlnyomóan az állatvilágból kölcsönzik jelképeiket, nálunk aránytalanul több a növényvel, virággal kapcsolatos képes kifejezés: e jellemvonás keletre utal, s alighanem ősi örökségünk. (...)

A népköltés nem szentimentális. A nép a használt képen vagy hasonlaton sohasem töpreng: mint szólást-mondást alkalmazza, s a kapcsolatot tovább nem fűzi. (...) valamely műköltői termék (...) a hasonlatot kiszínezi, szentimentális részletekbe bocsátkozik.

(Solymossy Sándor, 1907?)

b) Olvasd el az alábbi népdalt!

Próbálj hozzá felidézni olyan általad ismert népdalokat, amelyeknek a témája ugyancsak az elválás, a búcsúzás!

Búza, búza, de szép tavaszbúza!
Közepibe van egy rezgő nyárfa.
Rezgő nyárfa válik a levelétől,
Én es válok a régi szeretőtől.

Búza, búza, de szép tavaszbúza!
 Közepibe van egy csokor rózsa.
 Széle piros, a közepe sárga.
 Isten veled, babám, utoljára!

Szentivánlaborfalva (Háromszék)

- c) A következőkben Vargyas Lajos tanulmányából idézünk részleteket.
 Olvasd el őket, majd rögzítsd 2-3 mondatban gondolataidat, megjegyzéseidet!

A magyar nép a virág-, gyümölcs- és más szimbólumrendszerek lehetőségeivel egész szerelmi költészetében és balladáiban művészi módon él, és szinte kizárólagosan alkalmazza a szerelmi érzés és a tőle elválaszthatatlan erotikus élmény kifejezésére.

Legáltalánosabb virágszimbólum a rózsa, ami már annyira közhellyé vált, hogy a szeretőt „rózsám”-nak nevezni mindennapos még a közbeszédben is. A rózsa nemcsak maga a szerető, hanem a szerelem is, vagyis rózsát szakítani annyi, mint (a testi) szerelmet élvezni. Nyilván a rózsa élénk színe, s talán még inkább erős illata az oka szerelmi jelkép szerepének. (...) Rendkívül gazdag volt már a középkorban a színszimbolika alkalmazása, még a magasabb körökben is. A sárga szín mindig a szerelem megromlását vagy esetleg már a szerelem romlott fajtáját jelenti népdalainkban. Nem hiába jelölték a középkorban sárga színnel a rossz nőket. (...)

A szerelem bimbója vagy rózsafája mindig a kiskertben, a virágos kertben nyílik: ott van a szerelem helye. A „kis kerthez” hasonló a „kis kerek erdő”, bár valószínűleg reálisabb hasonlóság alapján. Itt valószínűleg a női testre való emlékezés húzódik meg a háttérben. (...) Valószínű, hogy ugyanaz a képi hasonlatosság, amely a kis kerek erdővel a nő erotikus emlékét idézi fel, tette a sok kalászt is a női genitáliák² jelképévé. A kender, árpa, zab, búza mind ilyen minőségben jelenik meg a dalok szövegében (*Túl a vizen, e tengeren Rózsa termett a kenderen*). Rózsa csak akkor teremhet a kenderen (búzán), ha a kender a női testet jelzi, a rózsa pedig a szerelmet, ami rajta terem. A búza is valami olyan módon emlékeztet a lányra, mint a kender, s az, hogy már kipereg a szeme, az érettséget jelenti, esetleg a szerelem megtörténtét is. (...)

A népköltészet sokféle áttétellel tudja kifejezni ezt a központi élményt, a (testi) szerelmet. S ha látunk a nyers valósághoz közelebb álló párhuzamokat is, még többször látunk elvont és rendkívül finom költői szépséggel kifejezett szerelmi élményt. Mindez azt jelenti, hogy a népköltészet alkotói össze tudták kapcsolni az ellentétes pólusokat: egyszerre gondoltak az élet legvalóságosabb dolgaira, és egyszerre tudták azokat kifejezni a költészet legelvontabb nyelvén. S ez a népköltészet sajátos ereje.

(Vargyas Lajos: *Szerelmi-erotikus szimbolika a népköltészetben*)

2 genitáliák: latin (orvosi): külső nemi szervek

4. Népdal – műdal

- a) Olvasd el Petőfi *Hull a levél a virágról...* című népies dalát, és keress hasonlóságokat a 3/b) feladatban olvasott népdal és a Petőfi-vers között!

PETŐFI SÁNDOR: HULL A LEVÉL A VIRÁGRÓL...

Hull a levél a virágról,
Elválok én a babámtól.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Sárgul a hold az ég alján,
Mind a kettőnk oly halovány.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Harmat hull a száraz ágra,
Könnyek hullanak orcánkra.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Lesz még virág a rózsafán,
Egymást még mi is látjuk tán.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Pest, 1845. január 7.

- Hasonlóságok:

- b) Ahhoz, hogy megértsük Petőfi népies költészetének újdonságát – egyszerűségét, közvetlen hangját –, érdemes egy korabeli búcsúdalt is elolvasni.
Olvasd el Kölcsey versét, és keress hasonlóságokat a Petőfi- és a Kölcsey-vers között!

KÖLCSEY FERENC: HERVADSZ

Hervadsz, hervadsz
Szerelem rózsája,
Isten hozzád
Keblem hű lánykája!
Omlik a hab,
Omlik könyhullásom;
Kél a szellő,
S költi sohajtásom.

Partot a hab,
Bút mos könyhullásod;
Enyh a szellő,
S enyhül sohajtásod;
Hagyd hervadjon
Szerelem rózsája,
Nyíl hajnalkor
Remény violája.

Hervadsz, hervadsz.
Szerelem rózsája!
Nem kell nékem
Remény violája;
Újjaim csak
Nefelejcsset szednek
Bús estvéjén
Bús emlékezetnek.

1825

- Hasonlóságok:

- c) A továbbiakban csoportokban fogtok műelemzést és összehasonlító elemzést végezni adott szempontok alapján.
Olvassátok el az egyes csoportoknak kijelölt feladatokat, és a szerint rendeződjétek 3-4 fős csoportokba, hogy ki melyik feladatot szeretné megoldani!
Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

- A)** Elemezzétek a népdalt az adott szempontok alapján!
- B)** Elemezzétek a Kölcsey-verset az adott szempontok alapján!
- C)** Elemezzétek Petőfi versét az adott szempontok alapján!
- D)** Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Kölcsey Ferenc költeményét a népdallal!
- E)** Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Kölcsey és Petőfi költeményét!
- F)** Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Petőfi versét a népdallal!

	NÉPDAL	KÖLCSEY-VERS	PETŐFI-VERS
TÉMA			
BESZÉDHELYZET			
HANGNEM			
KÖLTŐI KÉPEK			
ALAKZATOK			
VERSFORMA, VERSELÉS			
RÍMEK			
MŰFAJ			

- d)** Foglald össze a magad számára Petőfi népies dalainak jellemzőit!

e) Epigonok³, magyar nóták

Az alábbiakban két versrészletet olvashatsz. Az egyik egy Petőfi-epigontól, a másik egy magyar nótából való.

Próbáld kitalálni, melyik szöveg lehet „az utánzóé” és melyik a magyar nótából való!

Válassz közülük egyet, és mutasd be a részlet nyelvi megalkotottságának rövid elemzésével a „külsőségek” meghatározó jellegét, a mesterkéeltséget!

- (1) Gyenge bú, gyenge bú!
Megne erősödjél.
Erős sziv, erős sziv!
Megne kövesedjél.

Gyenge bú, szép homály
Az erős sziv táján,
Pici pille, mákszemhangya
Szerelmem rózsáján.

- (2) Piros rózsák, fehér rózsák súgjátok meg

Piros rózsák, fehér rózsák, súgjátok meg nékem,
Szeret e még az a kislány, vagy csak játszik vélem,
Súgjátok meg, hogy a szívem, titkon miért vérzik,
A sok álmatlan bús éjszakát, miért zokogom végig.

Nem vágyom a csókod után adhatod már másnak,
Nem is hiszek soha többé hazug mosolygásnak,
Bár soha sem hittem volna, nem fájna most semmi,
Nem kacagna nem mutatna ujjal én rám senki.

³ epigon (gör. *utódok*): valamely jelentősebb alkotó vagy irányzat eredetiség nélküli követője, önálló mondanivaló, formakincs nélküli szerző. Az epigonizmus ténye sokszor csak az utókor számára válik nyilvánvalóvá, az epigon-szerző ugyanis nem tehetség nélküli, hanem az irodalmi élet nélkülözhetetlen résztvevője.

- f) A 19. századi irodalmi élet érdekes jelenségéről számol be a következő szövegrészlet. Olvasd el figyelmesen!

Az 1850-es években elszaporodtak az ún. dalidók. Lisznyai Kálmán néhány költőbarátjával (például Vahot Imrével), valamint néhány neves cigányzenésszel együtt nem csekély nagyságrendű országos körutat tesz, hogy zenével kísért költői szavalóesteket tartson különböző városokban, s a cigányzenével kísért lelkesítő és szórakoztató műsorokban mind saját, mind kollégái verseit oly intenzitással szólaltatják meg, hogy a műsor szinte önmagától alakul át ivászáttal egybekötött mulatássá, ahogy akkor nevezték: „sírva vigadássá”... Ezek a dalidók lényegében az olvasóközönség keresését célozták meg, s általuk a költő újra kapcsolatot próbált teremteni azokkal az olvasókkal, akiket, a sajtó kiterjedésének következtében, egyébként már nem is látott. A dalidó volt az első kísérlet arra, hogy a modern költők modern irodalmiságukat a társasági szórakozási formákkal egyeztessék – bizonyos értelemben tehát ezek a ma bizonyára groteszknak látszó dalidók (melyekről egyébként a legszebben és legkegyetlenebbül Krúdy Gyula írt, feltehetőleg az akkor még élő és ható szóbeli hagyományozódás alapján, az Ál-Petőfi című szép regényében) a mai író-olvasó találkozók, felolvasóestek közvetlen és szerves előzményének is tekinthetők.

(Szilágyi Márton)

5. Petőfi tájköltészete

- a) Soroljatok fel olyan Petőfi-verseket, melyeknek témája a természet, a magyar táj!
-
- b) Ha még nem ismeritek a *Kiskunság* vagy a *Szülőföldemen* című költeményeket, olvassátok el őket egy Petőfi összes verseit tartalmazó kötetből vagy az elektronikus könyvtárból (<http://mek.oszk.hu/01000/01006/html/>)!
- c) Az alábbiakban kérdéseket, feladatokat olvashattok Petőfi *A puszta, télen* című költeményéhez. Olvassátok el a verset, majd páronként legalább hármat válasszatok a kérdések, feladatok közül, amelyekhez idézeteket is kerestek!

PETŐFI SÁNDOR: A PUSZTA, TÉLEN

Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!
Mert az az őszt olyan gondatlan rossz gazda;
Amit a kikelet
És a nyár gyűjtöget,
Ez nagy könnyelműen mind elfecséreli,
A sok kincsnek a tél csak hűlt helyét leli.

Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával,
Sem a pásztorlegény kesergő sípjával,
S a dalos madarak
Mind elnémultanak,
Nem szól a harsogó haris a fű közül,
Még csak egy kicsiny kis prücsök sem hegedül.

Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,
Alant röpül a nap, mint a fáradt madár,
Vagy hogy rövidlátó
Már öregkorától,
S le kell hajolnia, hogy valamit lásson...
Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.

Üres most a halászkunyhó és a csőszház;
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz;
Mikor vályú elé
Hajtják estefelé,
Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül,
Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül.

Leveles dohányát a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Mevágja nagyjából;
S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?

De még a csárdák is ugyancsak hallgatnak,
Csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak,
Mert a pince kulcsát
Akár elhajítsák,
Senki sem fordítja feléjük a rudat,
Hóval söpörték be a szelek az utat.

Most uralkodnak a szelek, a viharok,
Egyik fönn a légben magasan kavargó,
Másik alant nyargal
Szikrázó haraggal,
Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
A harmadik velük birkozni szemközt jó.

Alkonyat felé ha fáradtan elülnek,
A rónára halvány ködök települnek,
S csak félig mutatják
A betyár alakját,
Kit éji szállásra prüszögve visz a ló...
Háta mögött farkas, feje fölött holló.

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

Pest, 1848. január

- Hogyan jellemezhető a vershelyzet? A vers beszélője látványként vagy látomásszerűen jeleníti meg a téli tájat?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Mi jellemző a megszólaló beszédhelyzetére? Ki, mikor és hol idézi meg a téli pusztát?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Mennyire meghatározó a versben a beszélő szubjektív látásmódja?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen hangnem(ek)ben szólal meg a beszélő?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen szókép uralja a megjelenített természeti jelenségek leírását?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen helyszíneket és látványelemeket mutat be a beszélő?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
The 'IDÉZET A VERSBŐL' column contains three vertically stacked images. The top image shows a traditional thatched-roof hut in a rural setting. The middle image shows a white ox with long, curved horns. The bottom image is a stone relief carving of a bull, with the text 'TULAZIK BŐRÁR' visible at the bottom.	

- A tájleíró vers több életképet is tartalmaz. Melyikre jellemző leginkább az epikus részletesség, és milyen hatása van a cselekvéssornak?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
The 'IDÉZET A VERSBŐL' column contains a small portrait of a man wearing a hat and a dark jacket, looking slightly to the side.	

- Keressetek szélsőségesen ellentétes látványelemeket és jeleneteket a versből!

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Hányféle látószögből, nézőpontból írja le a beszélő a tájat?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen poétikai eszközökkel teszi szemléletessé, érzékletessé a költő a tájleírást?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen utalások találhatók a költeményben a természet és szabadság, a természet és végtelenség fogalmának azonosítására?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
Buczkó Imre: <i>Szélvihar</i> (1955)	

- Melyik versszak mutatja egyértelműen, hogy a szabadságeszmére utaló másodlagos jelentés fontosabb a természetábrázolásnál? Értelmezzétek a leírást!

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- d) Készítsetek összehasonlító műelemzést!
Az egyik alkotás Petőfi *A puszta, télen* c. verse, a másik az alábbi képek egyike legyen!

Tamás Dóra, 12 éves diák versillusztrációja

Tornyai János (1869–1936)
Tél (Hazafelé)

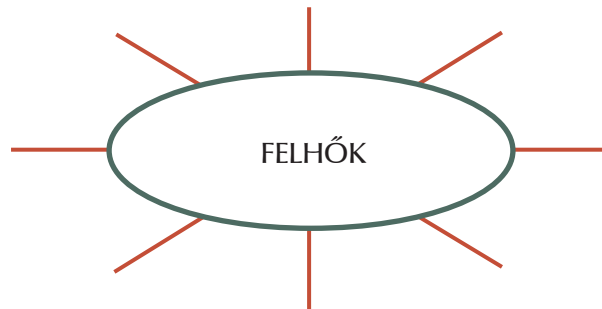
Tornyai János (1869–1936)
Téli hangulat

PETŐFI AZ INDIVIDUALISTA, VALLOMÁSOS KÖLTŐ SZEREPÉBEN

FELHŐK

6. Felhők

- a) A *Felhők* Petőfi egy versciklusának címe. Ha ilyen címen gyűjtötte össze 66 versét, miről szólhatnak a művek? Feltevéseidet rögzítsd pókhálóábrában!

- b) Olvasd el a verseket, és rögzítsd magadnak 2-3 mondatban, hogy előfeltevéseidet, asszociációt mennyiben igazolta a művek első olvasata!

MÖGÖTTEM A MÚLT...

Mögöttem a múlt szép kék erdősége,
Előttem a jövő szép zöld vetése;
Az mindig messze, és mégsem hagy el,
Ezt el nem érem, bár mindig közel.
Ekkép vándorlok az országuton,
Mely puszta, vadon,
Vándorlok csüggedetten
Az örökkétartó jelenben.

EMLÉKEZET...

Emlékezet!
Te összetört hajónk egy deszkaszála,
Mit a hullám s a szél vizzálya
A tengerpartra vet... - -

HA JŐNE OLY NAGY FERGETEG...

Ha jőne oly nagy fergeteg,
Mely meghasítná az eget,
És e hasitékon át
A földgolyót behajítaná!

MI A DICSŐSÉG?...

Mi a dicsőség?... tündöklő szivárvány,
A napnak könnyekben megtört sugára.

A BÁNAT? EGY NAGY ÓCEÁN

A bánat? egy nagy óceán.
S az öröm?
Az óceán kis gyöngye. Talán,
Mire fölhozom, össze is töröm.

GYERTYÁM HOMÁLYOSAN LOBOG...

Gyertyám homályosan lobog...
Magam vagyok...
Sétálok föl s alá szobámban...
Szájamban füstölő pipám van...
Multam jelenési lengenek körültem...
Sétálok, sétálok, s szemlélem
A füst árnyékát a falon,
És a barátságról gondolkodom.

ELMÉM EZEN SOKAT GONDOLKODIK...

Elmém ezen sokat gondolkodik:
 Ha valaha
 A vilárendszer fölbomlana,
 S mint most az eső és hó esik,
 Esnének akkor csillagok,
 S folynának a csillagpatakok!

FÖLDÉT A FÖLDMIVES...

Földét a földmives felszántja,
 Aztán beboronálja.
 Képünket az idő felszántja,
 De be nem boronálja.

MIVÉ LESZ A FÖLD?...

Mivé lesz a föld?... megfagy-e, elég-e?
 És úgy hiszem, hogy meg fog fagyni végre,
 Megfagyasztják a jéghideg szivek,
 Amelyek benne s bele fekszenek.

SZERETŐJE-E VAJON...

Szeretője-e vajon a testnek a lélek?
 S mint szeretőkhöz illik, együtt enyésznek?
 Vagy a lélek a testnek csak barátja?
 S úgy tesz, mint rendesen a barát:
 Elhordja magát,
 Midőn amazt pusztulni látja?

VAJON MI ÉR?

Vajon mi ér? vajon mi történik velem?
 Sejtek, s e sejtelem, ez olyan rettentő!
 Ugy rángatózik, úgy ugrándozik szívem,
 Miként a porban a levágott emberfő.

FEJEMBEN ÉJ VAN...

Fejemben éj van, éjek éjjele,
 S ez éj kísértetekkel van tele;
 Agyamban egymást szülik a gondolatok,
 S egymást tépik szét, mint vadállatok.
 Lázzal verő szívemnek vére forr,
 Mint boszorkány üstjében a bűvös víz.
 Gyúlt képzeletem mint meteor
 Fut át a világon és magával visz,
 Laktársam a kétségbeesés,
 Szomszédom a megőrülés.

Szalkszentmárton, 1846. március 10. előtt

c) Versértelmezés

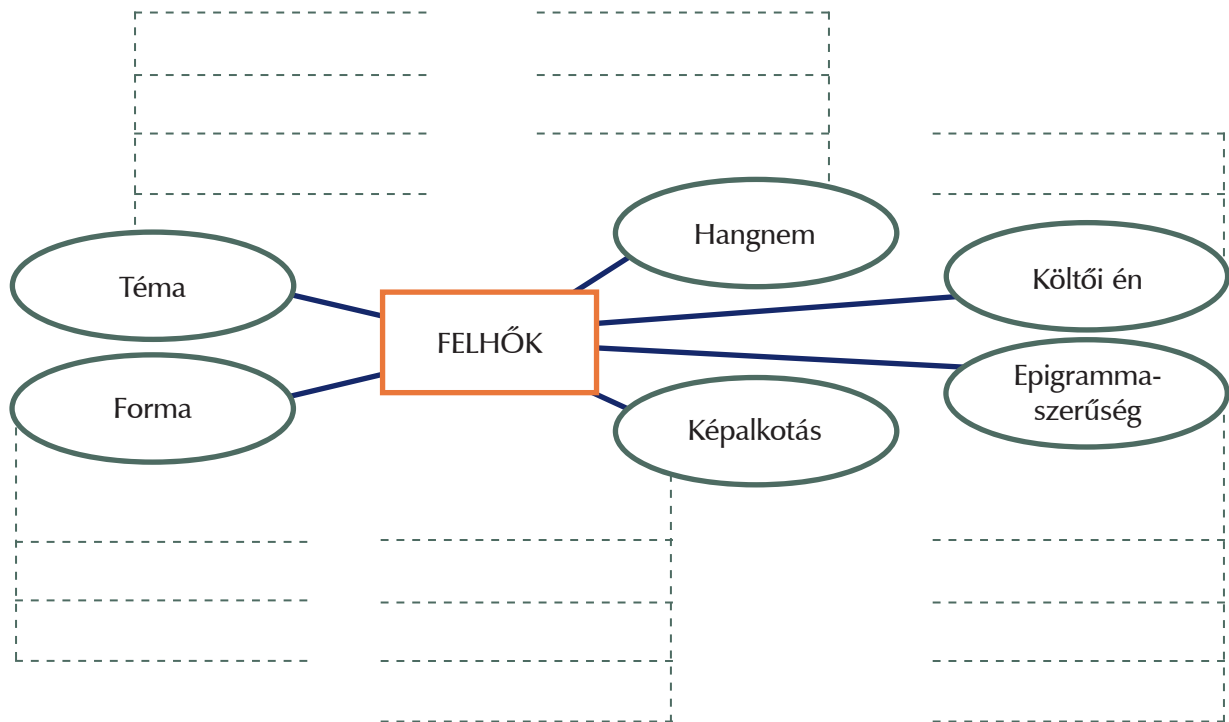
Válaszd ki azt a verset a fentiek közül, amelyik leginkább megérintett téged!

Keress magadnak párt azok közül, akiknek ugyanez a vers tetszett! A továbbiakban dolgozzatok együtt!

Az alábbi kérdések alapján készítsetek rövid műelemzést! Nem szükséges összefüggő szöveget alkotni, lehet vázlatosan, gondolatjelesen rögzíteni a megállapításokat.

- Mi a vers témája?
- Milyen hangnemben íródott?
- Hogyan jelenik meg benne a költői én?
- Mi jellemzi a versformát?
- Mi jellemzi a képalkotást?
- Miben hasonlít az epigramma műfaji jellemzőihez?
- Miben tér el az epigramma műfaji jellemzőitől?

d) A *Felhők* versciklus jellemzőit rögzítsétek gondolkodástérképben!

e) Tanuld meg azt a verset, amelyik neked a legjobban tetszett!

JÚLIA-VERSEK

Szendrey Júlia
(1828–1868)
(Barabás Miklós rajza)

Koltó, a Teleki kastély

Ezt láthatta Petőfi...

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
Mikor együtt voltunk, Tudom, hogy szerettél. Akkor meleg nyár volt, Most tél van, hideg tél. Hogyha már nem szeretsz, Az isten áldjon meg, De ha még szeretsz, úgy Ezerszer áldjon meg! <i>(Reszket a bokor, mert...)</i>	
Mi volt nekem A szerelem? Rózsafán kis madárfészek, Melyben vígan fütyörészek, S ha földulja a fergeteg, Odább szállok, mást építek. <i>(Mi volt nekem a szerelem?)</i>	
Bírom végre Juliskámat, Mindörökre bírom őt, Az enyémnek vallhatom már Isten és világ előtt. <i>(Bírom végre Juliskámat...)</i>	
Hát még ha eszembe Jut ifju virágom, A barna leány, e Szép hajnali álom, Kit én úgy imádok, S ki engem imád – Mily édes az élet, Mily szép a világ! <i>(Mily szép a világ!)</i>	
Dél s est között van az idő, nyujtózom A pamlagon végig kényelmesen... Keblemre hajtva fejcskáját, alszik Kis feleségem mélyen, csendesén. <i>(Beszél a fákkal a bús esti szél...)</i>	
Elhull a virág, eliramlik az élet... Úlj, hitvesem, úlj az ölembe ide! Ki most fejedet kebelemre tevéd le, Holnap nem omolsz-e sirom fölibe? <i>(Szeptember végén)</i>	

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
Kedvesem, te űlj le mellém, Ülj itt addig szótlanúl, Míg dalom, mint tó fölött a Suttogó szél, elvonúl, Ha megcsókolsz, ajkaimra Ajkadat szép lassan tedd, Föl ne keltsük álmából a Szendergő természetet. <i>(Itt van az ősz, itt van újra...)</i>	
Dalolj, dalolj, kedves madár, Eszembe hozzák e dalok, Hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona, Egyszersmind költő is vagyok. (...) És álmodom, és álmaim Oly kedvesek, oly édesek... Terólad álmodom, hív angyalom. Kit olyan híven szeretek, Ki lelkem üdvessége vagy, Kit istentől azért nyerek, Hogy megmutassa, hogy nem odafönn, De lenn a földön van az ég. <i>(Pacsirtaszót hallok megint)</i>	

- c) A Júlia-versekben megszólaló költői én hangvétele radikálisan különbözik a korabeli szerelmes versekétől. Az újszerűség érzékeltetésére felidézzük a korábbi tanulmányaidból már ismert Kisfaludy Sándor *Himfy szerelmei* című kötetének egy, a boldog szerelmet megéneklő dalát. Olvasd el a verset, és beszélj padtársaddal a költői nyelvhasználat, a hangnem különbözőségéről!

KISFALUDY SÁNDOR: A BOLDOG SZERELEM 30.

Mosolyogva jönnek, mennek
Életemnek napjai,
Attól fogva, hogy Hymennek⁴
Kötnek rózsá-lánczai.
Van életemnek sok órája,
Melyet irigyelhetne

4 Hymen: a görög mitológiában a házasság istene

Az ég maga, ha hozzája
 Még irigység férhetne
 Midőn látom, mint tudja őt,
 Ez egyedül bennem élőt,
 Szívem üdvezíteni; –
 Ez érzemény isteni!

- d) Választható feladat
 Elemezd, értelmezd otthon azt a Petőfi-verset, amelyik leginkább megnyerte tetszésedet!

8. *Minek nevezzelek?*

- a) Hallgassátok meg Petőfi *Minek nevezzelek?* című versét!

PETŐFI SÁNDOR: MINEK NEVEZZELEK?

Minek nevezzelek,
 Ha a merengés alkonyában
 Szép szemeidnek esti-csillagát
 Bámulva nézik szemeim,
 Mikéntha most látnák először...
 E csillagot,
 Amelynek mindenik sugára
 A szerelemnek egy patakja,
 Mely lelkem tengerébe foly –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
 Ha rám röpítéd
 Tekinteted,
 Ezt a szelíd galambot,
 Amelynek minden tolla
 A békeség egy olajága,
 S amelynek érintése oly jó!
 Mert lágyabb a selyemnél
 S a bölcső vánkosánál –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
 Ha megzendülnek hangjaid,
 E hangok, melyeket ha hallanának,
 A száraz téli fák,
 Zöld lombokat bocsátának
 Azt gondolván,
 Hogy itt már a tavasz,
 Az ő régen várt megváltójok,
 Mert énekel a csalogány –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzetek,
 Ha ajkaimhoz ér
 Ajkadnak lángoló rubintköve,
 S a csók tűzében összeolvad lelkünk,
 Mint hajnaltól a nappal és az éj,
 S eltűn előlem a világ,
 Eltűn előlem az idő,
 S minden rejtélyes üdvességeit
 Árasztja rám az örökkévalóság –
 Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek?
 Boldogságomnak édesanyja,
 Egy égberontott képzelet
 Tündérleánya,
 Legvakmerőbb reményimet
 Megszégyenítő ragyogó valóság,
 Lelkemnek egyedűli
 De egy világnál többet érő kincse,
 Édes szép ifju hitvesem,
 Minek nevezzetek?

Pest, 1848. január

- b)** Az alábbi táblázatban kérdéseket olvashattok, melyek a vers értelmezésében segítenek. A csoportmunka során csak egy kérdést kell megválaszolnotok.

a) IDÉZETEK A VERS- BŐL, ÉRTELMEZÉS, MAGYARÁZAT	KÉRDÉS	b) IDÉZETEK A VERS- BŐL, ÉRTELMEZÉS, MAGYARÁZAT
	A) a) A vallomásosság, a beszélő érzéseinek kifejezése (az „én”) vagy b) a megszólított kedves (a „te”) csodálatos lényének leírása a hangsúlyosabb a versben?	
	B) a) Egy képzelt epikus történelem mozzanatai olvashatók ki az 1–4. versszakból vagy b) az eszményített kedves egy- egy testrészét, tulajdonságát írja le a beszélő az első 4 szakaszban?	

	C) a) A lírai én szerelmét konvencionális költői képekkel mutatja be vagy b) szerelme tárgyának leírására komplex költői képeket használ?	A válaszadásban segít a következő ábra: <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left; width: 33%;">Kép</th> <th style="text-align: left; width: 33%;">Fogalom</th> <th style="text-align: left; width: 33%;">Érzet</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>galamb = toll</td> <td>tekintet</td> <td>szelíd- (ség) „békeség”</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>olajág</td> <td>a tekintet érintése (~ nézés)</td> <td>jó(ság)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>selyem bölcső vánkosa</td> <td></td> <td>lány(ság)</td> </tr> </tbody> </table>	Kép	Fogalom	Érzet	galamb = toll	tekintet	szelíd- (ség) „békeség”				olajág	a tekintet érintése (~ nézés)	jó(ság)				selyem bölcső vánkosa		lány(ság)
Kép	Fogalom	Érzet																		
galamb = toll	tekintet	szelíd- (ség) „békeség”																		
olajág	a tekintet érintése (~ nézés)	jó(ság)																		
selyem bölcső vánkosa		lány(ság)																		
	D) a) A vers szókészletére a fennkölt, választékos szavak vagy b) a hétköznapi, egyszerű szavak, szófordulatok használata jellemző?																			
	E) a) A vers beszélője megtalálja a méltó szavakat szerelme nagyságának kifejezésére vagy b) elégtelennek találja a nyelvet szerelme tárgyának leírására?																			
	F) a) A vers műfaja óda vagy b) rapszódia?																			

c) Esszé

A vers értelmezői szerint a költeményben megjelenő lélekállapot egyértelműen rávilágít Petőfi szerelemfelfogásának romantikus jellegére.

Olvasd el az alábbi idézeteket!

Teremts kapcsolatot a versrészletek között, és érvelj amellett, hogy ez a szerelemfelfogás nem csak a romantika időszakára jellemző!

(A következő kérdések segíthetnek a gondolkodásban:

Hogyan írhatók le a versrészletekben megjelenített szerelmi beteljesülés térbeli és idővonatkozásai?)

Ebbe a kitüntetett állapotba hogyan lép be a transzcendencia?
 Mennyire van jelen testben és lélekben a kedves?
 Milyen a versek hangneme?)
 Írásod terjedelme ne haladja meg a 15 sort!

(1)

Minek nevezzelek,
 Ha ajkaimhoz ér
 Ajkadnak lángoló rubintköve,
 S a csók tűzében összeolvad lelkünk,
 Mint hajnaltól a nappal és az éj,
 S eltűn előlem a világ,
 Eltűn előlem az idő,
 S minden rejtélyes üdvességeit
 Árasztja rám az örökkévalóság –
 Minek nevezzelek?

(2)

(...) Titkok illata
 Fénylett hajadban s béke égi csendje,
 És jó volt élni, mint ahogy soha,
 S a fényt szemem beitta a szívembe:
 Nem tudtam többé, hogy te vagy-e te,
 Vagy áldott csipkebokor drága tested,
 Melyben egy isten szállt a földre le
 S lombjából felém az ő lelke reszket?

Igézve álltam, soká, csöndesen,
 És percek mentek, ezredévek jöttek, –
 Egyszerre csak megfogtad a kezem,
 S alélt pilláim lassan felvetődtek,
 És éreztem: szívembe visszatér,
 És zuhogó, mély zenével ered meg,
 Mint zsibbadt erek útjain a vér,
 A földi érzés: mennyire szeretlek!

(Tóth Árpád: *Esti sugárkoszorú*)

(3)

Minden mosolyod, mozdulatod, szavad,
 Őrzöm, mint hulló tárgyakat a föld.
 Elmémbe, mint a fémbe a savak,
 ösztöneimmel belemartalak,
 te kedves, szép alak,
 lényed ott minden lényeket kitölt.

d) Ötsoros

Írj ötsoros verset az alábbiak szerint, amelyben kísérletet teszel valós vagy képzelt barátod/barátnőd (kedvesed) megnevezésére!

- az első sor a megszólított egyszavas megnevezése
- a második sor két szóban két külső tulajdonsága
- a harmadik sor három szóban három belső tulajdonsága
- a negyedik sor négyzavas kifejtése a hozzá fűződő személyes érzésednek, gondolatodnak
- az ötödik sor az első egyszavas szinonimája

A KÖLTŐI ÉN A KIVÁLASZTOTT SZEREPÉBEN: PRÓFÉTA ÉS/VAGY APOSTOL?

9. A próféta szerep vállalása

- a) Idézd fel, mit tudsz korábbi tanulmányaidból a prófétákról, a romantikus költők prófétai szerepvállalásáról és a reformkori Petőfi-kultuszról!

- b) Olvasd el az alábbi szöveget, és jelöld benne a számodra új információkat!

A próféták a nabi nevet viselték. Ez minden valószínűség szerint olyan igetőből származott, melynek jelentése: „hívni, hirdetni”. A próféta Isten szavának a hírnöke vagy magyarázója. Életük egy napján ellenállhatatlanul hívja őket az Isten, kiválasztja őket mint küldötteket. Isten azért küldi őket, hogy hirdessék akaratát, és hogy ők maguk legyenek a „jel”. Nem csupán beszédük, hanem tetteik és életük is prófétálás. Minden igazi próféta tudja, hogy ő csak eszköz, minden egyes szó, melyet kiejt, egyszerre az övé és nem az övé. Minden próféta a néphez kap küldetést, mégpedig minden néphez. Üzenete a jelenre és a jövőre vonatkozik. A próféta Izraelnek sajátos jelensége, az isteni gondviselés egyik módja a választott nép vezetésére.

(Biblia, Szent István Társulat, Bp., 1979)

- c) Petőfi tudatosan vállalta a próféta, a váteszköltő szerepét. Idézd fel, hogy melyik versében állította:

„Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.”

- d) *Az ítélet*

Petőfi fent megidézett versében az emberi és történelmi cselekvések céljának az e világi üdvözülést tartja. Ugyanígy *Az ítélet* című versében is az általános, mindenkire érvényes földi boldogság eljövételét vizionálja.

Olvasd el a verset!

PETŐFI SÁNDOR: AZ ITÉLET

A történeteket lapozám s végére jutottam,
 És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
 Ködbevesző szikláibul a hajdanna ered ki,
 És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig.
 Azt ne higyétek, hogy megszűnt már. Nincs pihenése
 A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
 Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
 Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
 Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
 Ez csak ama sírcsend, amely villámnak utána
 A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
 Látom fátyolodat, te sötét mélytitku jövendő,
 És, meggyújtván a sejtés tündéri tüzét, e
 Fátyolon átlátok, s attól, ami ott van alatta,
 Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
 És örülök szilaján. A háború istene újra
 Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
 Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
 És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.
 Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
 A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké,
 Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
 Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
 Melyet ígért isten, próféták ajkai által.
 Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
 Az örök üdvesség; s érette a mennybe röplünk
 Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

Pest, 1847. április

e) Értelmezd a verset!

Az értelmezésben segítenek az alábbi szempontok és kérdések.

A táblázat üresen hagyott részeibe rögzítsd az egyes kérdésekre adott válaszaidat!

BESZÉDHELYZET	
Ki a vers beszélője, milyen szerepben szólal meg? Ki a megszólított? Milyen a beszélő hanghordozása? Hogyan sejteti a bekövetkező történéseket? Hogyan hat a látomás a lírai én érzelmeire, indulataira? Mivel tartja fenn a szöveg a megszólítottak figyelmét?	

IDŐSÍKOK ÉS TÖRTÉNELEMSZEMLÉLET	
Hogyan tagolható a vers az idősíkok szempontjából? Miről tanúskodnak az így létrejött szerkezeti arányok? Mit mond a beszélő a múlttól, az emberiség korábbi történetéről? Milyen képekkel írja le a jelen békés állapotát? Vesd össze a leírást az alábbi idézettel: „Öröm- s reménytől reszketett a lég, Megszülni vágyván a szent szózatot, Mely által a világot mint egy új, egy Dicsőbb teremtés hangján üdvözlje. Hallottuk a szót. Mélység és magasság Viszhangozák azt. S a nagy egyetem Megszünt forogni egy pillantatig. Mély csend lön, mint szokott a vész előtt. A vész kitört.” (Vörösmarty Mihály: <i>Előszó</i>, részlet, 1854?) Milyennek látja a beszélő a történelem menetét? Hogyan hozható összefüggésbe a végítélet látványa a költő alternatív világ- és történelemszemléletével? (Gondolj a <i>Világosságot!</i> c. versére!)	
LÁTOMÁSOSSÁG	
Milyen költői képre építi a beszélő történelemértelmezését? Hogyan épül tovább a költői kép allegóriává a szöveg folyamán? Melyek a látomás alkotóelemei? Miben áll a látomás kettős (ambivalens) jellege?	
BIBLIAI UTALÁSOK	
A vértenger víziója melyik bibliai történetet idézi meg? Hogyan hozható összefüggésbe a jövő látomása a <i>Jelenések könyvével</i>? Milyen mitológiai alakra emlékeztet „a háboru istene”? Mivel indokolható, hogy a beszélő etikai szempont alapján osztja két részre a küzdelem résztvevőit?	

A kérdések megválaszolásában segítenek az alábbi idézetek:

A második pecsét feltörése

Amikor a második pecsétet feltörte [a Bárány], hallottam, hogy a második élőlény szólt: „Gyere elő!”. Erre előjött egy vörös ló. Aki rajta ült, hatalmat kapott, hogy megbontsa a földön a békét, hadd gyilkolják egymást az emberek. Hosszú kardot adtak neki.

(Jelenések könyve, 6,3–4)

Új ég és új föld

Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak, és a tenger sem volt többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől. Olyan volt, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony. Akkor hallottam, hogy a trón felől megszólal egy harsány hang: „Nézd, ez az Isten hajléka az emberek között! Velük fog lakni, és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem vesződés, mert a régi világ elmúlt.”

(Jelenések könyve, 21,1–4)

Mi lehet a bibliai utalások szerepe?

f) Értekezés

A kérdésekre adott válaszokból alkoss összefüggő szöveget, írd értekezést! Munkádat tanárod az alábbi szempontok alapján fogja értékelni.

A MINŐSÍTÉS SZEMPONTJAI	ÁLLÍTÁS	ÉRTÉKELÉS
GLOBÁLIS SZERKEZET	Az értekezésben a téma felvezetése, kifejtése és lezárása elkülöníthető egymástól (a szövegnek van eleje, közepe és vége); a nagy szerkezeti részek arányosak.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 1.: BEVEZETÉS	A téma megközelítése világos, átgondolt: a tanuló átfogóan értelmezi a problémakört, és megnevezi azokat a szempontokat, amelyek alapján a részletes elemzést végzi.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 2.: TÁRGYALÁS	A kifejtésben az elemzési szempontok jól követhetők, a gondolatmenet logikusan előrehaladó, a megállapítások világosan kapcsolódnak egymáshoz. Az állításokat a tanuló a szövegből vett példákkal, idézetekkel igazolja.	1 2 3 4 5

SZERKEZET 3.: BEFEJEZÉS	A befejezés tartalmazza a részletes elemzésből levont összegző megállapításokat, a tanuló visszautal a bevezetésre és/vagy kifejti személyes véleményét.	1 2 3 4 5
TARTALMI KIFEJTETTSÉG/ TÁJÉKOZOTTSÁG	Az értekezés bizonyítja, hogy a tanuló biztos ismeretekkel rendelkezik az adott témában, állításai megalapozottak, meggyőzőek, fogalomhasználata pontos.	1 2 3 4 5
NYELVI MINŐSÉG	A tanuló nyelvhasználata, az értekezés hangvétele egészében megfelel a műfajnak. A stílus szabatos, világos, gördülékeny.	1 2 3 4 5
HELYESÍRÁS, ÍRÁSKÉP	A szöveg írásképe rendezett, a kézírás olvasható. A tanuló helyesírása biztos, a szöveg tagolásában használja a központosási jeleket is.	1 2 3 4 5

10. A kiválasztottság másik szerepe: az apostol

a) Olvassátok el az alábbi részletet a katolikus *Bibliából*!

Jézus választja ki a 12 törzset jelképező 12 apostolt a szellemi Izrael megalapítására. Feladatuk lesz Jézus feltámadása után, hogy Krisztus hivatalos tanúi legyenek, s tanúságukon mint 12 alapkövön épül fel az Egyház.

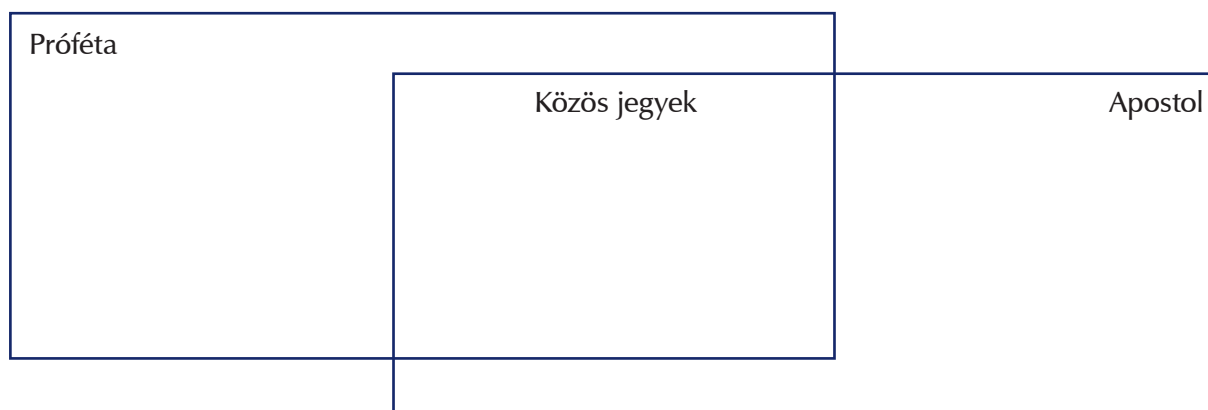
AZ APOSTOLOK KÜLDETÉSE

A tizenegy tanítvány elment Galileába, arra a hegyre, ahová Jézus rendelte őket. Amint meglátták, leborultak előtte, bár néhányan kételkedtek. Jézus odalépett hozzájuk, és így szólt: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig.”

(Máté 28,16–20)

b) Keressetek hasonlóságokat és különbségeket a két kiválasztotti szerep (próféta és apostol) között!

A feladat megoldásához olvassátok el újra az előző (9.) feladat ismertető szövegét a prófétákról! Megfigyeléseiteket rögzítsétek a halmazábrában!

11. Szerepek, szerepdilemmák Az apostolban

Az alábbi feladatok megoldásának menete a következő:

- Hozzatok létre négyfős alapcsoportokat!
- Négyfős csoportjaitokból alakítsatok szakértői csoportokat!
- A szakértői csoportokban a tagok a megadott szempontok szerint [A), B), C) vagy D)] értelmezzék az elbeszélő költeményt, tisztázzák egymás között a felmerülő problémákat, és alakítsanak ki közös álláspontot!
- A szakértői csoportok tagjai a meghatározott idejű közös munka után térjenek vissza alapcsoportjukba!
- Az alapcsoportokban mondjátok el a többieknek megoldásaitokat, „tanítsátok egymást”!
- Segítsétek egymást abban, hogy végül mindenki több szempontból értelmezze az elbeszélő költeményt!

A) Ember és polgár (magánember és a közösségért tevő, iránta felelősséget érző polgár) viszonya a műben

- a) Az alábbi idézetek a főhős, Szilveszter vívódásairól szólnak. Nem előfordulásuk sorrendjében, hanem kronologikusan, Szilveszter életútját követve kerültek egy csoportba. Olvassátok el az idézeteket, és gyűjtsetek megállapításokat, indokokat a szerepválasztásokhoz! Nevezzétek meg azt az eseményt, helyzetet is, amikor Szilveszter választott szerepeiről töpreng!
Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

12. FEJEZET

„Az ember nemcsak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És sohase' magáért?
Szegény fiu te, mikor élsz magadnak,
Te szétosztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, amiből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság?... oly szomjas szívem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatcsepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú,
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, amely gabonát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely mig másoknak világít,
Tulajdon életét fogyasztja el.”

13. FEJEZET

„Isten veled... menj... menj, isten veled,
 Te ifjak legnemesbire!
 Menj... bár mehetnék én is teveled,
 Mennék örömmel, édesörömezt.
 S nem látjuk egymás soha-soha többé?
 Lehullsz egemről, fényes csillagom?
 Mert én szeretlek tégedet,
 Ki kell ezt mondanom,
 Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
 Mint a Vezúv a lángoló követ.
 Szeretlek, és tied nem lehetek!
 De istenemre,
 Ha a tied nem, másé sem leszek!
 Vedd e gyűrűt... e jegygyűrűt...
 Elébb fog széjjeltörni benne
 Ez a gyémántkő, mint az én hűségem.
 Isten veled, szép álma életemnek!”
 Az ifiú a mennyország
 Szakadt le üdvösségével,
 Leomlott a leány előtt
 S ölelte és csókolta térdeit. –

3. FEJEZET

„Egy éltet adtál énnekem, atyám,
 S én azt szolgálatodra szentelem.
 Mi lesz a díj? vagy lesz-e díjam,
 Nem kérdezem;
 A legroszabb rabszolga is kész
 Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
 Én díjkivárat, díj reménye nélkül
 Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
 De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
 Azt látni majd, hogy embertársaim
 Rabokból újra emberek levének,
 Mert én őket, bár vétkesek,
 Vétkekben is fölöttem szeretem.
 Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,
 Hogy munkálhassak embertársimért!”

16. FEJEZET

„Oh irgalom, megálljatok!
 Nem akarok én menekülni,
 Mindenhová megyek nyugodtan,

Csak egy kevéssé várjatok.
Nézzétek azt az ablakot,
Az én szobámnak ablaka,
Ott nőm és gyermekem lakik.
Vezessetek hozzájuk egy,
Csak egy rövid kis pillanatra,
Mig egyszer ölelem meg őket
S egy isten-hozzádot mondok nekik,
Aztán nem bánom én, hurcoljatok,
De én búcsú nélkül nem mehetek.
Inkább megyek le a pokolba
A búcsuzás után,
Mint föl a mennybe búcsu nélkül.”

17. FEJEZET

„Oh szent szabadság, érted szenvedek,”
Szólt előzőnlő fájdalommal a rab,
„S ha a világban magam állanék,
Mint álltam egykor hosszú évekig,
Nyugodtan ülnék most e kőpadon
S büszkén, mint trónján a bitor király,
S oly boldogan viselném e bilincset,
Mint jegygyűrűmet egykor viselém!
De hitvesem van és van gyermekem...
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlem nélkülök?
Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz!”
(...)
„Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvédék, isten veled...
Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész;
Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak fölhalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kishajtsam!...
Nekem többé nem kell az élet,
Mert célját elveszítém;
Te voltál célja életemnek,

Te általad s te érted éltem,
 Szerelmem istenasszonya,
 Te egymagad voltál valóság;
 A többi? az emberiség, szabadság,
 Ez mind üres szó, puszta ábránd,
 Melyért bolondok küzdenek.
 Te egymagad voltál valóság,
 Szerelmem istenasszonya!
 És én örökre elvesztettelek!”

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI	A MAGÁNEMBERI SZEREP JELLEMZŐI, LEHETŐSÉGEI	A POLGÁR SZEREPVÁLLALÁSAI

- b) „Szilveszter sorsát egyesíthetetlen kettősség, az individuális örömelvű magánember és az aszketikus elhivatottságú apostol szerepei között fennálló ellentét feszíti szét. (...) Tragédiája ebből az ellentétből fakad.” (Margócsy István).
 Egyetértetek a fenti idézettel vagy nem?
 Érveljete az irodalomtörténész állítása mellett vagy ellen!

B) A nép és a népét tanító apostol viszonya a műben

a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és mutassátok be, hogyan alakul Szilveszter és a közösség viszonya!

Nevezzétek meg a főhős életéből azt az eseményt, amely a viszony értelmezésére lehetőséget ad!

Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

12. FEJEZET

El nem fogadta a nagy hívatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghívák őt falujokba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömet és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájuk lángoló szemekkel:
„Üdvöz légy, nép! ugy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességedet;
Én megtanítlak jogaidra”

13. FEJEZET

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reáparancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Magnehezűlt fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
„Ez hát a nép!” kiálta föl,
„Ez hát a nép, amelyet én imádok,
Amelyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt...
De semmi, semmi, ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érne, férfi lesz belőle,
S éppen mert gyermek, gyámolítani kell.
Nincs mit csodálni, ősidőktől óta

Azon valának papok és királyok,
 E földi istenek,
 Hogy vakságban tartsák a népet,
 Mert ők uralkodni akarnak,
 S uralkodni csak vakokon lehet.
 Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,
 S ha eddig küzdtem érte, ezután
 Kettős erővel fogok küzdeni!”

16. FEJEZET

Kijött a könyv, s ország-világban
 Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
 Mikéntha villám hordta volna szét.
 Mohón nyelé el a szomjas világ
 E tiszta enyhítő italt,
 És lelke tőle megfrisült,
 De elsápadt a hatalom, kiült
 Ráncokba szedett homlokára a düh,
 És elmennydörgé haragos szavával:
 „Ez lázító könyv!
 Vallást s fölséget sért.
 Szerzőjének lakolnia
 Kell a törvény szerint.”
 És a megrémült nép utánamondá:
 „Valóban, e könyv lázító,
 Vallást s fölséget sért.
 Szerzőjének lakolnia
 Kell a törvény szerint.
 A törvény szent és sérthetetlen!”

19. FEJEZET

Midőn a börtönből kilépett,
 Azt kérdezé: „Szabad tehát
 A nemzet, a haza?”
 S a feleletre ő nem is figyelt,
 Mert szentül hitte, hogy szabad.
 És mit tapasztalt nemsokára?
 Hogy nemzete, hogy a világ
 Még mélyebben van meggörbedve, mint
 Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;
 Az emberméltóság naponta törpül,
 És a zsarnokság óriásodik.
 (...)
 Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
 Ott áll... de már fekszik, nem áll,

Félhalva fekszik, leverék
 Lábáruul őt, és boldog, aki
 Vén, ráncos orcájára köpöhet
 És megrúghatja ősz fejét.
 Boldogtalan nép, mért gyűjtöd fejedre
 Az isten átkát? nem elég,
 Amely már rajta fekszik?
 Nem volt elég a Krisztust megfeszítened,
 Minden megváltót megfeszítesz hát?
 Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!
 Néhány nap múlva vérpad állt a téren,
 És egy ősz ember fönn a vérpadon.
 Midőn melléje lépett a bakó a
 Sötét halálnak fényes pallosával,
 Az ősz ember végigtekinte a
 Kárörvendő szilaj tömeg során, és
 Sajnálkozó könny reszketett szemében,
 Sajnálta, akik őt megrugdosák,
 S akik gyönyörrel nézik most halálát...

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI	A NÉP VISELKEDÉSE	SZILVESZTER TETTEI, REAKCIÓI

- b) Milyen bibliai párhuzamot találtok arra, hogy a tanítvány háromszor tagadja meg mesterét?
 A nép viselkedését, reakcióit értelmezve hogyan értékelték Szilveszter végső tettét?

C) Szilveszter és Isten viszonya

- a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és mutassátok be, hogyan változik Szilveszter Istenhez való viszonya! A részletek a főhős eszmélésének időrendjét követik.
Nevezzétek meg a főhős életéből azt az eseményt, amely a viszony értelmezésére lehetőséget ad!
Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

10. FEJEZET

És ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bércek között,
Ahol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés itéletnap rivalma...
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér,
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj...
Ottan megállt az ifju,
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönnségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:
„Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.
A nagy természet magyarázta meg
Hatalmad és jóságodat...
Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?”

11. FEJEZET

„Mi célja a világnak?
Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szívemnek közepén lesz is!”

Ily vallomást tett... nem hallotta ember,
De meghallotta odafönn az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
Jegyezve vannak a martírok,
S belé írta a Szilveszter nevet.

3. FEJEZET

És szólt a lélek, az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
„Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hű fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasítál,
De én nem zúgolódom,
Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének...
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,
Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csufolva, isten, ott a földön,
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál énnekem, atyám,
S én azt szolgálatodra szentelem.”

17. FEJEZET

„Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót... vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte,
Atyjának híja és imádja őt...
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!
Ott ülsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenül,
Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,

S uralkodol kevélyen, és naponként
 Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
 Vérével újra s újra fested
 Királyi széked kopott bíborát!
 Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb,
 Amint te megtagadtál engem,
 Ugy tagadlak meg tégedet.
 Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
 Vedd vissza ezt az életet, amelyet
 Mint alamizsnát dobtál le nekem,
 Vedd vissza és add másnak ismét,
 Hadd tengődjék most rajta más,
 Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
 Elédbe vágom azt, hogy összetörjék
 Mint a haszontalan cserép!”

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI	AZ ISTENFOGALOM LÉNYEGE, JELLEMZŐI	SZILVESZTER VISZO- NYA ISTENHEZ

b) Jellemezzétek röviden a főhős belső monológjainak nyelvi megalkotottságát!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

D) A szabadságfogalom értelmezése a műben

- a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és értelmezzétek Szilveszter szabadságfogalmát! Nevezzétek meg a főhős életéből azt a helyzetet, eseményt, amelyben a fogalom meghatározására tesz kísérletet! Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

10. FEJEZET

Kiért a városból az ifju.
Midőn kiért a szűk falak közül,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szivá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

(...)

S ment, mint aki ostorhegyet fut.
S midőn végkép eltűnt a város,
S ott álla ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
„Szabad vagyok!” kiálta föl,
„Szabad vagyok!”
Többet nem mondhatott,
De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

11. FEJEZET

„A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
Egy nyár kell hozzá mégis, hogy megérijék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
Amíg megérik? ez belékerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba,
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világvégeig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik;
Mig édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,
Hány százezer, hány miljom napsugár?...

A földet is sugárok érlelik, de
 Ezek nem nap sugárai, hanem
 Az embereknek lelkei.
 Miden nagy lélek egy ilyen sugár, de
 Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
 Hogyan kívánhatnók tehát, hogy
 A föld hamar megérjék?...
 Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
 Amely segíti a földet megérni.
 Csak egy nap tart a sugár élete,
 Tudom, hogy amidőn megérkezik
 A nagy szüret,
 Akkorra én már rég lementem,
 S parányi művemnek nyoma
 Elvész az óriási munka közt,
 De életemnek a tudat erőt ad,
 Halálomnak pedig megnyúgovást,
 Hogy én is, én is egy sugár vagyok! –
 Munkára hát,
 Föl a munkára, lelkeim!
 Ne légyen egy nap, egy perc elveszítve,
 Nagy a föladat, az
 Idő röpi, s az
 Élet rövid. –
 Mi célja a világnak?
 Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
 Szabadságért kell küzdenem,
 Mint küzdtek érte oly sokan,
 És hogyha kell, elvérzenem,
 Mint elvérzettek oly sokan!
 Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
 Fogadjatok szent sorotok közé,
 Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
 S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
 Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
 Habár szívemnek közepén lesz is!”

16. FEJEZET

Mi volt ezen művekben? az,
 Hogy a papok nem emberek,
 De ördögök,
 S a királyok nem istenek,
 Hanem csak emberek,
 És minden ember ember egyaránt,
 S az embernek nemcsak joga,
 Hanem teremtőjéhez

Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert aki isten legszebb adományát
Meg nem becsűli,
Magát az istent sem becsűli az!

17. FEJEZET

S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert amit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlőn jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!
Ki ebből elvesz egy porszemnyit is
Mástól, halálos vétket követ el,
S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	A SZABADSÁGFOGA- LOM JELLEMZŐI	SZILVESZTER SZEREPE A SZABADSÁG ELÉRÉSÉBEN

- b) Olvassátok el Petőfi *A szabadsághoz* című, 1848 márciusában írt versét!
Keressetek benne a fenti idézetekhez hasonló gondolatokat!

PETŐFI SÁNDOR: A SZABADSÁGHOZ

Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe!
 Oly sokáig vártunk rád epedve,
 Annyi éjen által, mint kísértet,
 Bolygott lelkünk a világban érted.

Kerestünk mi égen-földön téged
 Egyetlenegy igaz istenséget,
 Te vagy örök, a többi mind bálvány,
 Mely leroskad, egy ideig állván.

S mégis, mégis számkivetve voltál,
 Mint a gyilkos Kain bujdokoltál,
 Szent nevedet bitora szögezték,
 Érkezésedet hóhérok lesték.

Megszűnt végre hosszú bujdosásod,
 Sírba esett, ki neked sírt ásott,
 Bevezettünk, s uralkodás végett
 Elfoglaltad a királyi széket.

Te vagy a mi törvényes királyunk,
 Trónusodnál ünnepelve állunk,
 Körülötted miljom s miljom fáklya,
 Meggyúlt szíveink lobogó lángja.

Oh tekints ránk, fönséges szabadság!
 Vess reánk egy éltető pillantást,
 Hogy erőnk, mely fogy az örömláztól,
 Szaporodjék szemed sugarától.

De, szabadság, mért halvány az orcád?
 Szenvedésid emléke szállt hozzád?
 Vagy nem tettünk még eleget érted?
 Koronádat a jövőtől félted?

Ne félj semmit, megvédünk... csak egy szót,
 Csak emeld föl, csak mozdítsd meg zászlód,
 S lesz sereged ezer és ezernyi,
 Kész meghalni vagy diadalt nyerni!

S ha elesnének egy szálig mindnyájan,
 Feljövünk a sírbul éjfél tájban,
 S győztes ellenségednek megint kell
 Küzdeni... kísértő lelkeinkkel!

Pest, 1848. március 27-e előtt

12. Rövidített disputa

Folytassatok disputát az alábbi állításokról tanárotok instrukciói szerint!

- A/1.** Petőfi Sándor *Az apostol* című műve lírai mű.
- A/2.** Petőfi Sándor *Az apostol* című műve epikus mű.
- B/1.** Szilveszter Krisztus tudatosan deformált tükörképe. (Szegedy-Maszák Mihály)
- B/2.** A főhős Petőfi alteregójának tekinthető. (Gintli Tibor–Schein Gábor)
- C/1.** *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint a távoli jövő elégtételt ad a főhősnek élete kudarcaiért.
- C/2.** *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint kétséges, hogy az utókor megemlékezik a nagy lelkek áldozathozataláról.

20. FEJEZET

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
 Uj nemzedék jött, mely apáit
 Arcpirulással említé s azoknál
 Jobb akart lenni és az is lett,
 Mert csak akarni kell!...
 Fölkelt az új hős nemzedék,
 S mit örökségben hagytak rá apái,
 Leverte rabbilincseit,
 S kezéről, akik ezt szereztek,
 Azoknak sírhalmára dobta,
 Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
 A földben is szégyeljék magokat!...
 S megemlékeztek a győzelmesek
 Ama szentekről és nagyokrul, akik
 A szolgaságban szabadok valának,
 És hirdették az ígét,
 S díjok halál lett,
 Csúfos halál!...
 Megemlékeztek a győzők ezekről,

B) Olvasd el a verset!

Húzd alá benne azokat a szövegrészeket, amelyekben a költői én arról vall, hogy számára „ideál és reál” kettévált!

A kettéosztott napló jobb oszlopában reflektálj ezekre a szövegrészekre!

C) Olvasd el a verset!

Húzd alá benne azokat a szövegrészeket, amelyek a költemény létösszegző, számvető voltát bizonyítják!

A kettéosztott napló jobb oszlopában reflektálj ezekre a szövegrészekre!

<i>ITT BENN VAGYOK A FÉRFIKOR NYARÁBAN...</i>	REFLEXIÓK
Itt benn vagyok a férfikor nyarában, Az ifjuságnak eltűnt tavasza, Magával vitte a sok szép virágot, A sok szép álmot, amelyet hozza, Magával vitte a zengő pacsírtát, Mely fel-felköltött piros hajnalon... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom! Elszállt az égről a piros sugár és Elszállt a földről a dalos madár, Üres fészkebe énekelni a bús Szellő vagy a haragos vihar jár: Ábrándaimnak száraz erdejében Csörög, csörög már s nem susog a lomb... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom! Az ég arany hajnalcsillagja s a föld Ezüst harmatja mind, mind elvesze, Letörlé őket kérlelhetlenül a Rideg valóság szigorú keze; Felhők borongnak, s rekkenő meleg van, A gondok fojtó levegője nyom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom! Regényes bércek kősziklái közt folyt Csengő morajjal egy tündér patak, Dicsvágy patakja! ajkaim belőle Sok boldogító mámort ittanak. Foly még ma is, de más igyék vizéből, Én nem iszom, többé nem szomjazom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!	

Ha elfordúlok enmagamtul és mint
 Polgár végigtekintem a hazát,
 Szemem megromlott satnya ivadékot,
 Egy pusztulásnak indult népet lát.
 Karom feszül, szívem tombol! mi haszna?
 Más nem tehetek, csak sirathatom...
 Milyen sötét vón a világ, az élet,

Ha nem szeretnél, fényes angyalom!
 Szeress, szeress, mint én szeretlek téged,
 Oly lángolón, oly véghetetlenül,
 Áraszd reám a fényt s a melegséget,
 Mely isten arcáról szivedbe gyűl;
 Az a te szíved egyetlen világom,
 Nappal napom és éjjel csillagom...
 Milyen sötét vón a világ, az élet,
 Ha nem szeretnél, fényes csillagom!

Pest, 1848. szeptember

- b) Megoldásaitokat összevetve beszélgetek padtársaddal a versről!

14. Romantikus költőszerepek Petőfi életművében

- a) Olvasd el az alábbi részletet Margócsy István tanulmányából!

Használd a szokásos jelöléseket!

(Tégy √ jelet a margóra azokhoz a megállapításokhoz, amelyekkel a Petőfi életművével való mostani – a modul órakeretén belüli – ismerkedés során találkoztl.)

Tégy + jelet azokhoz, amelyekkel az alábbi összefoglalóban találkozol először, vagyis számodra új információ.

Tégy – jelet azokhoz az állításokhoz, amelyek ellentmondanak eddigi ismereteidnek, ezért megértésük érdekében utána kell járnod a leírtaknak.

Tégy ? jelet oda, ahol nem értesz valamit, amiről további kérdéseid lennének, esetleg tanárod-tól kérnél segítséget.

Tégy * oda, ahol az olvasottakról kiegészítő információ jut eszedbe.)

Petőfi a romantika által kínált nagy költőszerepek közül hármát fogadott el, tett magáévá és mondott ki verseinek beszédshólamában: egyrészt a szélsőségesen individualista vallomáshos költőét, másrészt a természetbe és a közösségbe beleolvadó, bennük tökéletesen feloldódó „természetes” költő szerepét, harmadrészt pedig a népét vezető és irányító profetikus költő szerepét. (...) Költői sajátshserűségét és nagyságát alighanem épp az adja meg, hogy költészetében nem tett kizárólagos választást e szerepek között, s ha teoretikus vagy politikus indíttatású nyilatkozataiban olykor hierarchizálta is őket, a hierarchiát versírásának folyamatában nem érvényesítette.

A Petőfinél alighanem a legnagyobb terjedelemben jelentkező, a legnagyobb meglepetést és feltűnést kiváltó szélsőségesen individualista vallomáshos költő szerepe teszi lehetővé a számára, hogy (...) érzelmi-hangulati életének, fantáziájának vagy aktuális gondolkodásának nyílt és közvetlen őszinte önarcképként feltüntetett képét nyújtsa [verseiben], és magánéletének, mindennapi apróságainak a korszak számára szokatlan, mástól a nyilvánosság elé nemigen bocsátott mozzanatait is méltónak találja a megörökítésre.

A „természeti” költő szerepe (...) arra épül, hogy a költő, épp zsenialitása révén, beleolvad a roppant szélesen értett természetbe, illetve a szintén romantikus módon természeti jellegűnek állított (...) nyelvi-historikus közösségbe, azaz a „népbe”. E szerepnek hagyománykövető jellege több szinten is rendkívüli erővel nyilatkozik: (...) a népdal-korszakban (1843–44) a dalok, a megénekelte, szokatlanul erős sémákkal operáló jelenetek és figurák ábrázolásában és az 1848-as verskorszakban.

A harmadik nagy szerepben (...) a zseniális költő isteni kiválasztás és kiválasztottság révén, mintegy apostolként részesül a természet és a mindennapok feletti igazságok tudásából és képviselőségéből, s így módon a népet, az emberiséget prófétai módon fogja vezetni.

(Margócsy István: *Petőfi Sándor*, Korona Kiadó, 1999)

b) A korábbi tanulmányaid és a modul során megismert Petőfi-műveket sorold be az egyes szerepekbe!

(A fentiek függvényében, miszerint Petőfi „nem tett kizárólagos választást e szerepek között”, egy-egy költeménye több szerephez is köthető. Sőt némelyik művében éppen a szerepek közötti vívódás teremt feszültséget.)

AZ INDIVIDUALISTA, VALLOMÁSOS KÖLTŐ	A „TERMÉSZETI” KÖLTŐ	A KIVÁLASZTOTT KÖLTŐ

c) Foglald össze rövid esszében (4-5 mondatban), hogyan változott, módosult az elmúlt órák során a Petőfi költészetéről alkotott képed!

.....

.....

.....

.....

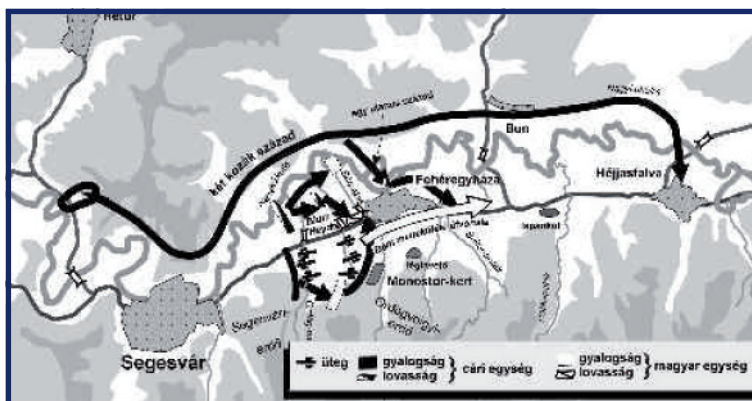
.....

.....

.....

.....

Petőfi Sándort 1823. január 1-jén anyakönyvezik Kiskőrösön. Elemi iskoláit 1828-tól végzi Kecskeméten és Sárszentlőrincen, majd a pesti, aszódi és selmeci gimnáziumban tanul. 1839-től színházi statiszta, házitanító, katona, vándorszínész, országgyűlési másoló, és fordításból is próbál megélni. 1841-től egy évig a pápai református kollégium diákja. 1844–45-ben a *Pesti Divatlap* segédszerkesztője, ekkortól folyamatosan jelennek meg művei. 1846-ban ő is tagja lesz a Tízek Társaságának, amely a fiatal írók érdekvédelmi szervezete. 1846 őszén ismerkedik meg leendő feleségével, Szendrey Júliával. 1848. március 15-én a márciusi ifjak vezéregyénisége, de már e hónap végén radikális eszméi miatt megkezdődik politikai elszigetelődése. 1848 októberében kezdi katonai szolgálatait, 1849 januárjától Bem seregében harcol. Július 31-én a segesvári csatában tűnik el.

PETŐFI KÖLTÉSZETÉNEK VILÁGKÉPI ÉS ESZTÉTIKAI-POÉTIKAI JELLEMZÉSE

A magyar lírában a világ értelmezése elválaszthatatlan a nyelvben adott „nemzeti hagyomány” fogalmától. A nemzeti-nyelvi hagyomány azt jelenti, hogy a nyelvközösséghez tartozó emberek számára a világ e szerint a hagyomány szerint van, e szerint értik vagy próbálják értelmezni törvényeit, működését, saját maguk világban elfoglalt helyét.

A 19. század első felében a hagyományos, eleve adott világszemlélet megőrzését a népköltészet kínálta a legteljesebben és legközvetlenebbül.

Petőfi rátelepszik erre a népi hagyományra, és fellépésével a magyar irodalomban meghatározó lesz a népi kultúra beáramlásának folyamata a hivatalos irodalomba. Amikor ő is népdalokat alkot, részben felhasználja a népiesség negyvenes évekbeli divatját saját igen tudatosan felépített és menedzselt karrierje szempontjából.

Igazából a meglévő irodalmi hierarchiával, Vörösmarty hagyományával helyezkedik szembe, ellenében próbálja meghatározni magát. Legelső műveivel azt hirdeti, hogy az irodalmi megszólalás a néphez is köthető, és a népiesség jegyében rombolható le az irodalom hierarchikus rendszere. Ezért olyan viharos költői indulása, a művek fogadtatása. Mind ünneplői, mind a megbotránkozók Petőfi fellépéséről mint valami nem mindennapi, különleges jelenségről számolnak be. Mind tárgyi, mind formai szempontból az irodalom szentségének lealacsonyítását érzékelik a kritikusok.

Mai szemmel értékelve azonban el kell ismernünk, hogy az irodalom befogadásának átalakulását eredményezte Petőfi fellépése, ti. az addigi „elit közönség” helyett egy jóval tágabb értelmű közönségre támaszkodhatott az általa képviselt költészet. A „nép” ízléséhez közelített, amikor KÖZVETLEN HANGON, a hétköznapiok nyelvén szólalt meg. MAGYAROS RITMUS, VALÓSZERŰ KÉPHASZNÁLAT, valamint a különféle helyzetekben és SZEREPEKBEN megnyilvánuló LÍRAI SZEMÉLYESSÉG jellemezte versbeszédét.

Petőfi költészetével jelent meg a magyar irodalom történetében az a felfogás, hogy a mű értéke függ a befogadó értésétől és tetszésétől is. Ezzel járult hozzá a költő a már me-revvé vált klasszicista stílusirányzat műfaji, stilisztikai, nyelvi, esztétikai normáinak lebontásához. És egyben ennek helyettesítéséül tudta felmutatni egy másik irodalmi hagyomány lehetőségét és életképességét.

A helység kalapácsa (1844), *a János vitéz* (1845) népi közegben formálja újra a hagyományos irodalmi témákat, TOPOSZOKat: nemzetvesztés, névszerzés, keresés, szerelem.

Petőfi népies műveiben az egységes világ bizonyosságának és biztonságának tudata kap hangot, ez kölcsönöz egyszersmind értékbizonyosságot is költészetének és eredményez versei többségében zavartalan életigenlést.

A költő igazából mindvégig megmarad az egységes világ bizonyosságát valló népi szemlélet keretei között (még ha olykor súlyos kétségei támadnak is, amikor azt a világ egészére próbálja kiterjeszteni). Népiessége a későbbiekben határozott politikai, társadalmi programmal fonódik össze: „ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata” (Petőfi levele Arany Jánoshoz, 1847. február 4.).

A komoly világképi igényű művei írásakor Petőfi elfordul a népiességtől. Az a szándék, hogy tisztázza a maga számára a világ költői képét, először a *Felhők*-ciklusban jelenik meg.

A tisztázó igénnyel is magyarázható e rövid versek töredékszerűsége, lezáratlansága, ugyanakkor arról árulkodnak, hogy az említett bizonyosság megingott, majdhogynem szertefoszlott, amikor a költő A VILÁGRÓL kezdett beszélni. Szembesült a világegész TÖREDEZETTSÉGEVEL, azzal, hogy a teljesség kifejezhetetlen.

A *Felhők* utáni költői magatartás jelentőségét a *Szabadság, szerelem!* című verse fogalmazza meg a legtömörebben.

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölládozom
Az életet,
Szabadságért fölládozom
Szerelmemet.

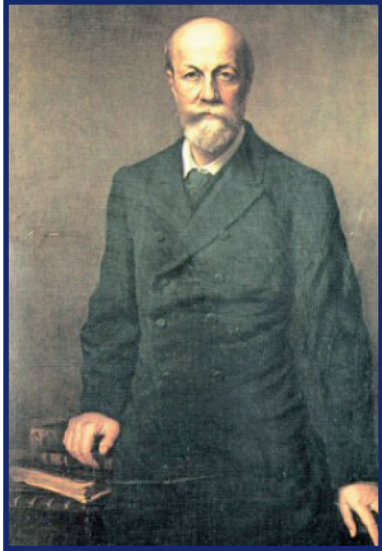
Pest, 1847. január 1.

E rövid és a későbbiekben még számos nagy vers olyan világot sejtet, amelyben a szerelem és a szabadság is az istenség megnyilvánulása (panteizmus). A szabadságot mint legfőbb értéket az ELEVE CÉL FELÉ MOZGÓ VILÁGTÖRTÉNELEM (teleológia) emeli kizárólagos rangra látomásos verseiben. Politikai radikalizmusát kozmikus távlatokkal igazolja a költő, a cél elérésében teljes bizonyosságra vágyik.

A látomás az utolsó versekben a történelmi világot illetően a korábbiak ellentétébe fordul át, s az isteni harmónia helyett az utolsó ítélet apokaliptikája tűnik fel.

2. A ROMANTIKA KORÁNAK MAGYAR SZÉPPRÓZÁJA

Ebben a modulban JÓKAI MÓR (1825–1904) és MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910) prózaművészetéről szerzünk újabb olvasói tapasztalatokat, és mindenki elkészít egy motívumelemző esszét is.

Horowitz Lipót Jókai-portréja

A modul első három tanóráján Jókai Mór *Az arany ember* (1872) című regényét értelmezzük. Jókai az egyik legolvasottabb és legtermékenyebb írónk, aki a romantikus magyar prózairodalom talán legjelentősebb életművét hozta létre. Ugyanakkor alkotásait kritikusai már saját korában sem tartották vitán felül álló értéknek. Műveinek irodalmi-esztétikai értéke körül azóta is, időről időre fellángol a vita. Kétségtelen tény azonban, hogy regényei széles olvasóközönséget teremtettek, prózájának öröksége hosszú időn át meghatározta a magyar regény alakulástörténetét. Ennek a prózaművészetnek jellegzetes vonása az a szemlélet, amely a jó és a rossz egymást kizáró erkölcsi ellentétében alkotja meg a figurákat és beszéli el a történeteket. Látni fogjuk, ez az egyszerű(sített) séma viszonylag kevés lehetőséget kínál a mélyebb ön- és világértelmezésre, az árnyalt jellemformálásra. Ugyanakkor kiválóan alkalmas olyan történetalakításra, amely a történelmi időtől füg-

getlenül érvényes világmodelleket alkotó, egyszerű elbeszélői műfajok – mese, legenda, mítosz – hagyományához kapcsolódik. Ez az alkotásmód találkozott korának azzal a befogadói elvárásával, amely az elbeszéléseken nemcsak fikatív történetalkotást értett, hanem valaminek a megörökítését, krónikáját is.

0. Motívumelemzés

Ebben a modulban egy motívumelemző esszé megírásával bizonyítod, hogy önálló, felfedező tanulással mélyültél el a témában. Képes vagy hosszabb, illetve több szövegben hálót alkotó motívumokat kiemelni, szerepüket, jelentésüket értelmezni. Az előre megadott értékelési szempontok segíthetnek írásod megtervezésében. Ne feledd, az írás folyamat, melynek lépései az ötletelés, az anyaggyűjtés, a vázlatkészítés, a piszkozat, a korrekció és a tisztázat. Gondolkodástérképedet (vázlat) és tisztázatotod szövegszerkesztett formában is beadhatod.

Feladat:

Mutasd be körülbelül 100 soros elemző esszében Jókai Mór *Az arany ember* című regényének vagy Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című prózakötetének egy általad választott motívumát!

Töltsd le a szöveget elektronikus könyvtárból, és példaanyagod gyűjtéséhez használd a rákeresést (Ctrl+f)!

ÖNELLENŐRZÉSI SZEMPONTSOR	IGEN	RÉSZ- BEN	NEM
<i>TARTALMI KIFEJTÉS</i>			
Bemutattam a választott motívumot és indokoltam választásomat?			
Lényeges kérdéseket/szempontokat vettem fel a motívumvizsgálathoz, és kellően kifejtettem azokat?			
Fontos, az értelmezés szempontjából termékeny részleteket választottam ki a szöveg(ek)ből?			
Nyomon követtem a motívum szerepének, jelentésének változását a választott szövegrészletekben? Figyeltem a hasonlóságokra és különbségekre?			
Formáltam saját véleményyt, éltem a kritikai reflexió lehetőségével?			
Bizonyítja írásom, hogy képes vagyok egy fontos motívum hosszabb vagy több szövegben való nyomon követésére, értelmezésére, szerep- és jelentésbeli összefüggéseinek föltárására?			
<i>A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE</i>			
Megfelel írásom a műfaji követelményeknek?			
Sikerült mások számára is átlátható összefüggést teremtenem gondolataim közt?			
Vannak tételmondataim? Kifejtettem, magyaráztam, példáztam ezeket? Igyekeztem következtetéseket levonni?			
Logikus a gondolatmenetem? Sikerült gondolatilag átkötnöm a bekezdéseimet?			
Arányos a tagolásom (pl. 1/5 – 3/5 – 1/5)? Ez jól látható, bekezdés(ek)kel is jelöltem?			
Vannak írásomban fölöslegesen ismétlődő gondolatok?			
<i>NYELVI MINŐSÉG</i>			
Gördülékeny, választékos stílusban írtam?			
Világosak, jól szerkesztettek a mondataim?			
Használtam a megfelelő szakkifejezéseket?			
Ellenőriztem azoknak a szavaknak a helyesírását, amelyekben bizonytalan vagyok?			
Ránézésre esztétikus az írásom? Olvasható?			

1. Filmadaptációk

Beszélgetsek a filmkockák alapján az alábbi kérdések segítségével!

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

a) Mely Jókai-regények adaptációiból valók a fenti filmkockák?

.....

.....

.....

b) Melyek a hasonló vonásai (a mű világa, témája, problematikája, karakterek, cselekménybonyolítás) ezeknek a filmeknek/regényeknek?

.....

.....

.....

.....

c) Hogyan csoportosíthatók téma szerint ezek a filmek/regények?

.....

.....

d) Kinek melyik film és/vagy regény tetszett vagy nem tetszett? Miért?

2. Interjú

Készítsetek páros interjút *Az arany emberrel* kapcsolatos olvasói élményeitekről, olvasói tapasztalataitokról a következők szerint!

a) Írj fel magadnak két kérdést, amit szívesen feltennél a párodnak!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Interjúzzatok! Tegyétek fel egymásnak sorban a kérdéseket, és figyelmesen hallgassátok meg egymás választát!

c) Rögzítsd az interjú során felmerült legfontosabb gondolatokat, véleményeket, reflexiókat, szempontokat!

3. Címkézés

- a) A csoport minden tagja húzzon egy névkártyát, és anélkül, hogy maga megnézné, ragassza fel magára úgy, hogy a többiek jól lássák (például gallérra, homlokra).
- b) Olvassátok el az alábbi gondolatébresztő idézeteket, majd beszélgetsetek arról, hogy mi a szerepe a pénznek, a karriernek, a sikernek és a boldogságnak az ember életében.
- c) A beszélgetés során mindenki próbáljon a többiekkel azok „felvett” (a címkéről leolvasható) szerepe szerint viselkedni, beszélni.
- d) A cél, hogy a beszélgetés végére mindenki megtudja, kicsoda is ő (saját maga) a regényben.
- e) Ha ezt kitalálta a csoport minden tagja, vegyétek le, gyűrjétek össze és dobjátok el címkéiteket, jelezve, hogy kiléptek a szerepből.

- (1) A gazdag ember derék ember, a szegény ember pedig csak komisz ember!
- (2) A szegény ember komisz ember; hanem azért a szegény ember lehet boldog; a gazdag ember dicső ember, hanem azért a gazdag ember boldogtalan.
- (3) De hát mire való akkor a pénz a világon, ha ilyen kárt lehet vele tenni egy embernek, aki nem szeret semmit, csak a pénzt?
- (4) Pedig hiszen a pénz mindenható.
- (5) A szerencse hódol annak, aki őt megveti.
- (6) Akinek pénze van, az azt mind lopta. Akinek sok van, sokat lopott, akinek kevés van, keveset lopott; aki nem maga lopta, annak az apja, a nagyapja lopott.

4. A történet tere, ideje

- a) Melyek a regény cselekményének fontosabb helyszínei?

- b) Jelöljétek be Timár hajóútjának és a regény cselekményének a térképen is megtalálható helyszíneit!

Miért lehet fontos, hogy a helyszínek többsége a valóságban is létezik?

<http://lazarus.elte.hu/hun/buszke/stiefel/mo18.jpg>

- c) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, és keressetek választ a szerző kérdésére!

A regényben a Szent Borbála utasaival az Al-Dunán felfelé haladt Törökország felől a Pannon-síkságon át Komáromba. Jókai elbeszélése szerint Timárék a Moldova-sziget irányából a Tatalia-szoroson át hajóztak a Perigrada-sziget ormai felé, a Kazán-szoroson keresztül Orsovába, csakhogy ha ilyen sorrendben haladunk el e földrajzi objektumok mellett vagy át ezeken, akkor a Duna-torkolat vidékén fogunk kikötni a Fekete-tengernél. Vajon Jókai tényleg nem volt tisztában a Vaskapu földrajzi helyzetével, vagy az irányfelcserélés csak egy a számtalan írói fortély közül?

(Szabó Szilvia: *Lefelé a Dunán – a Vaskapu környékén*)

d) Gyűjtsetek még néhány, a kitaláltságot, illetve a hitelességet hangsúlyozó elemet a regényből!

A KITALÁCIÓT HANGSÚLYOZÓ ELEMÉK	A HITELESSÉGET HANGSÚLYOZÓ ELEMÉK

e) Mikor játszódik a regény cselekménye, és körülbelül mennyi időt fog át? (Ha nem emlékeztek, a szöveg átlapozásával keressetek választ a kérdésre.)

.....

.....

f) Hogyan változtatja meg a történet és elbeszélésének idejét az utolsó fejezet?

.....

.....

5. A regény szereplői

a) Női karakterek

SZEMPONTOK	(1) TIMÉA	(2) NOÉMI	(3) ATHALIE	(4) TEREZA	(5) ZSÓFI MAMA
(1) Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában					
(2) Szerepe önmegvalósításában: • karakterének lényege, női szerepkörei • jellemének és sorsalakulásának összefüggései					

SZEMPONTOK	(1) TIMÉA	(2) NOÉMI	(3) ATHALIE	(4) TEREZA	(5) ZSÓFI MAMA
(3) Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása					
(4) Az elbeszélőtől például ezt tudjuk róla					
(5) Egy másik szereplőtől például ezt tudjuk róla					
(6) Tetteiből például ezt tudjuk róla					
(7) Saját szavaiból például ezt tudjuk róla					

b) Férfi karakterek

SZEMPONTOK	(1) FABULA JÁNOS	(2) BRAZO- VICS AT- HANÁZ	(3) TIMÁR MIHÁLY	(4) KACSUKA IMRE	(5) KRISZ- TYÁN TÓDOR
(1) Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában			-		

SZEMPONTOK	(1) FABULA JÁNOS	(2) BRAZO- VICS AT- HANÁZ	(3) TIMÁR MIHÁLY	(4) KACSUKA IMRE	(5) KRISZ- TYÁN TÓDOR
(2) Szerepe önmegvalósít- ásában: • karakterének lénye- ge, férfi szerepkörei • jellemének és sors- alakulásának össze- függései					
(3) Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása					
(4) Az elbeszélőtől példá- ul ezt tudjuk róla					
(5) Egy másik szereplőtől például ezt tudjuk róla					
(6) Tetteiből például ezt tudjuk róla					
(7) Saját szavaiból például ezt tudjuk róla					

Az *arany emberben* a jellemek fokozatosan tűnnek elő, de nem formálódnak, nem változnak. Belső állandóság jellemzi őket, tartalmaik összhangban vannak a sorsukkal, akár pozitív (Timár), akár negatív (Brazovics, Krisztyán, Athalie) kifejeletben. Az életutak a cselekmény elejétől adott, bár a befogadó számára csak fokozatosan feltáruuló jellemekből bontakoznak ki, fokozatos megmutatkozásuk teszi hangsúlyossá az előreutalások szerepét. A később megmutatkozó vonásokat gyakran jelzik visszafelé olvasva metaforikus tartalommal telítődő mozzanatok, jelenetek, amelyeknek fontos szerepük van a feszültség és az olvasói kíváncsiság fenntartásában. A megformált alakok személyiségének állandósága eredményezi, hogy a történet menetében szorosan összefügg kezdet és vég: a jellem felvezetése és sorsának lezárása.

6. „Modern Midas”

a) Olvassátok el az alábbi két ismertető szöveget!

A mítosz szerint Phrügia élvhajász királya, Midasz a mindig ittas Szilénoszt részeg álomba merülve találta rózsakertjében. A király felismerte benne Dionüszosz öreg nevelőjét, illő fogadásban részesítette, tíz napon át megvendégelte, majd visszakísérte a bor és mámor istenéhez. Dionüszosztól azt kérte jutalmul, hogy minden változzék arannyá, amihez ér. De a terített asztalon az étel és az ital is arannyá változott, így a király belátta, valójában szegényebb lett a koldusnál: még éhét és szomját sem enyhíthette. Könyörgésére Dionüszosz megszabadította az „áldástól”: meg kellett mosdania a Paktolosz folyó forrásában, hogy megtisztuljon ostoba vétkétől és az átkos ajándéktól. Midasz attól fogva meggyűlölte a gazdagságot, egyszerűen élt, és erdőn-mezőn vándorolva tisztelte Pánt, a természet és a termékenység istenét. Történt később, hogy egy kis-ázsiai pásztor versenyre állt ki a művészetek istenével, és azt állította, hogy az ő furulyázása sokkal szebb Apollón lantjátékánál. Mivel a király pásztora volt, Midaszt kérte fel döntőbírónak a zenei versenyben. Midasz pásztorát ítélte győztesnek, mert jobban tetszett neki az ázsiai pásztorfurulya, mint a görögök lágy lantmuzsikája. Apollón bosszút állt: a pásztor megnyúzta, Midasz királynak pedig számárfülete növesztett. Midasz rejtegette szőrös, nagy fülét, de borbélya előtt le kellett vennie süvegét, így az megtudta a nagy titkot. A király dúsan megajándékozta, hogy hallgatásra bírja. A borbély szeretett volna hallgatni, hiszen a király bőségesen megfizette, de a titok kikíváncozott belőle. Kiment a mezőre, gödört ásott, abba súgta bele, hogy Midasz királynak számárfülete van, majd betemette. Azt hitte, hogy ezzel a titkot mindörökre eltemette. A gödör fölött tavaszra kinőtt a sás, levelei minden kis szellőre megrezegtek, és susogni kezdték: Midasz királynak számárfülete van. Így aztán az egész ország megtudta Midasz király szégyenét.

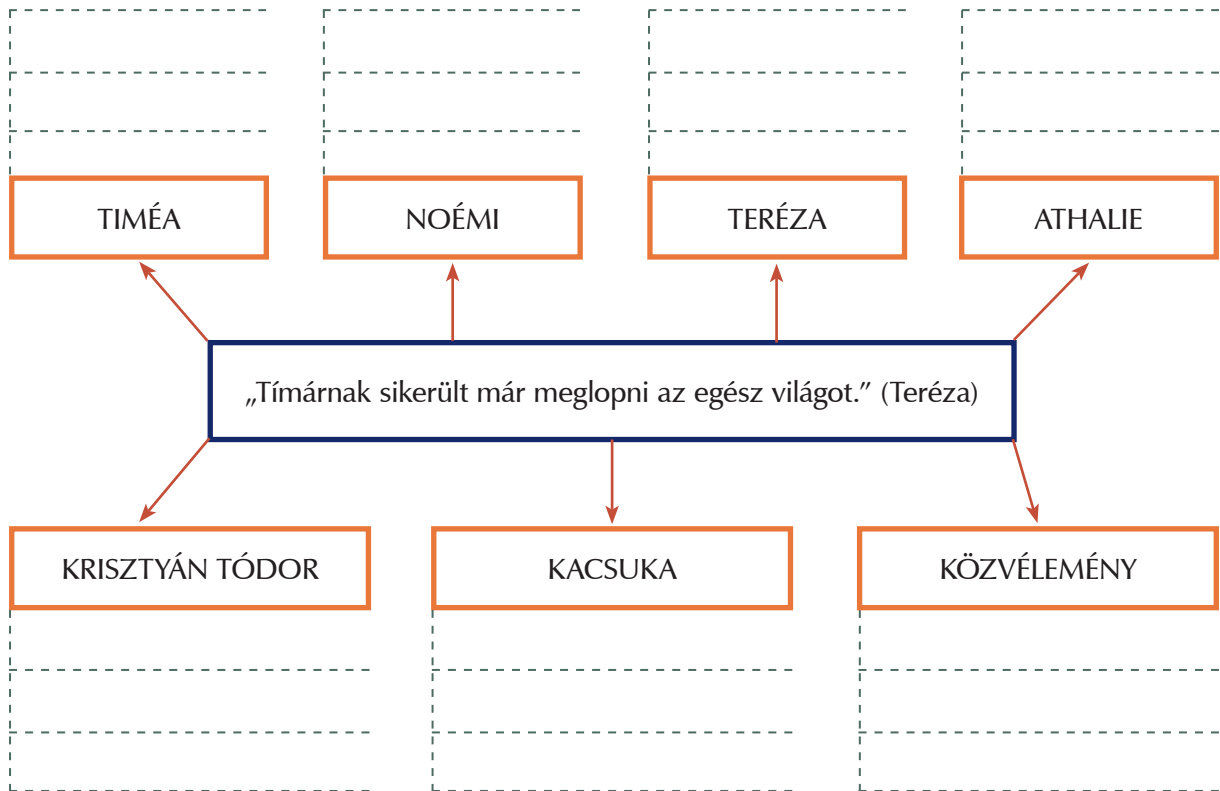
Polükratész a Kr. e. 6. században Szamosz uralkodójaként jelentős politikai és katonai sikereket ért el, vagyona és szövetségeseinek száma egyre nőtt. A hagyomány szerint rendkívüli szerencsét maga is megsokallta, ezért az isteneknek szánt áldozatként egy értékes gyűrűjét a tengerbe dobta. A gyűrű azonban egy kifogott hal gyomrából újra előkerült. A témát Schiller is földolgozta *Polycrates gyűrűje* című balladájában.

b) Oldjátok meg a csoportotok számára megadott feladatot!

A) Értelmezzétek az olvasottakkal összefüggésben *Az arany ember* alábbi szöveghelyeit a kettéosztott napló jobb oszlopában!

IDÉZET	ÉRTELMEZÉS
(1) Hanem hát a senki szigete körüli nádas nem beszél, mint Midás király borbélyának nádja. (Egy új vendég)	
(2) „Nem tudok felkelni! Agyonnyom ez a sok arany. Mind itt fekszik a mellemen. Vegyétek el rólam. Ah! besüllyedek az aranyba. A tető beszakadt, s a padlásról mind rám ömlik az arany. Megfulladok. Noémi, nyújtsd kezedet; húzz ki ez iszonyú aranyhalom közül!” (Timár)	
(3) Eszébe jutott Polycrates, aki nem tud veszíteni, s végre rettegni kezd nagy szerencséjétől. (Athalie)	
(4) Be kell vallanom, hogy nekem magamnak ez a legkedvesebb regényem. Az olvasóközönségnél is ez van legjobban elterjedve: ezt fordították le a legtöbb nyelvre: angolul két kiadásban is megjelent: a londoni fordításban mint „Timars two worlds” (Timár két világa), a New York-iban mint „Modern Midas”. (Az a Midás, akinek a kezében minden arannyá válik.) (Utóhangok az „Arany ember”-hez)	

B) Értelmezzétek az alábbi idézetet, és a regény cselekményéből vett érvekkel töltsétek ki a gondolkodástérképet!

Hogyan viszonyul egymáshoz Timár sorsalakulásában érvényesülés, tisztesség és boldogság?

C) Milyen helyzetben és milyen jelentésben hangzik el az „arany ember” kifejezés az alábbi idézetekben?

IDÉZET	AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) „Sógor! Ajánlom e levél átadóját különös figyelembe. Ez egy <i>arany ember!</i> ” (Szigorú vizsgálat)	

2)

– Arany ember ön, biztos úr! Ennek a kisasszonynak megmentette a vagyonát; mert az apja nélkül sem őt, sem a jószágot le nem tartóztathatom. (Nevetni való tréfa)

(3)

„Hm! – gondolá magában – ez arany ember! Ez többet tud, mint amennyit az ostoba képe elárul.” (Az aranybánya)

(4)

Pedig a nemesi névhez nemesi tetteket is tudott csatolni. A város szegényei számára kórházat alapított, a protestáns tanodában ösztöndíjakat tűzött ki (...) péntek napon utca hosszat állt házáig a koldusnép (...) S nagy híre járt, hogy amely hajóslegénye a vízbe fulladt, annak az árváit ő nevelteti fel, s özvegyének évdíjt fizet. Arany ember! arany ember! (Az aranybánya)

(5)

Azt mondták róla, hogy „arany ember”! Amihez hozzányúl, az arannyá válik! amit ő megkezd, az aranybánya. (...)

De nemcsak ezért hítták Timárt arany embernek, hanem még másért is.

Azért, hogy sohasem csalt, nem csempészett. (Ez is egy tréfa)

D) Milyen helyzetben és milyen jelentésben hangzik el az „arany ember” kifejezés az alábbi idézetekben?

IDÉZET	AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(6) És te, az arany ember, akit mindenki tisztel, kitüntet, az erény és jótékonyság apostolának nevez, szeresz magadnak egy olyan helyzetet, melyben a törvényszék előtt mint egy bűnvádi per részeseinek kell majd helyet foglalnod. (Tropicus Capricorni) A nő előtt már le van álcázva. Ott többé az „arany embert” játszani nem lehet. A nagylelkűt, a bőkezűt, a jóltevőt! Ott már el van árulva, hogy kicsoda. (Tropicus Capricorni)	
(7) Mind a kettőjük boldogtalanságának egy oka van: az, hogy Timár „arany ember”. (Az első veszteség)	
(8) Most még egy harmadik jön a kettő mellé: az lesz sárga rózsza, az arany ember virága. (Melankólia)	
(9) S ez a rendkívüli ember, a nagy tolvajtól kergetett, kis tolvajt meglopott főtolvajnak agyontolvajlója, te vagy, az „arany ember”, Levetinczy Timár Mihály, kedves cimborám! (A rém) Amilyen arany ember voltál eddig, olyan sár ember fogsz lenni ezentúl. (A rém)	
(10) Az „arany ember” száll alá a földbe. (A hulla)	

7. A hold mint kísértés- és büntudatjelkép

Dolgozzatok párbán a kijelölt feladaton, majd üljön össze egy-egy A) és B) páros, és számoljatok be egymásnak munkátok eredményéről!

A) páros

Olvassátok el az alábbi részletet és válaszoljatok a kérdésekre!

A szél elsöpörte a felhőket, s a félhold megint ott állt az alkonyégen. Vörös volt az ég is, a hold is.

Mit kísértesz te engem? – mondá magában Timár, s hátat fordított a holdnak, hogy ne lássa.

S amint a holdnak háttal fordulva, a víz alul kihúzott zsákokat számlálja, ismét megjelenik előtte a vörös hold.

Ezúttal a vörös félhold, egy zsák oldalára festve.

Ahol a többenél az a kerék volt az öt küllővel, ott volt ezen a kereskedelmi billog: a félhold, cinóberral festve.

Timárnak egész teste összeborzadt. Lelke, teste, szíve fázott.

Ez volt az!

Ezt értette a haldokló utolsó szavával.

De nem volt vagy bizalma, vagy ideje végig elmondani, amit akart.

Mi van hát ez alatt a félhold alatt?

Timár, mikor a teherhordók odább mentek, megfogta azt a zsákot, s bevitte azt a kabinba.

Senki sem vette észre.

És azután bezárta a kabin ajtaját.

A munkások még két óra hosszat dolgoztak, de már akkor ki voltak fáradva, átázva, fázva víztől, szélétől; nem győzték tovább a munkát. A többi marad holnapra.

A fáradt emberek siettek a közel fekvő csárdába, ahol meleget és ételt-italt kapni. Timár egyedül maradt a hajón. Azt mondá, összeszámolja a partra mentett zsákokat; a kis ladikon majd kievez egyedül.

A hold ismét elérte már a víz színét alsó szarvával, s besütött a kabin ablakán.

Timárnak a keze reszketett a láztól.

Midőn kését kinyitotta, saját kezét metszette meg vele legelőször is, s akkor aztán saját vérével még vörös csillagokat is festett a vörös félhold mellé a zsákra.

Felvágta a zsák kötőjét a nyílásnál; – mélyen belemarkolt; szép tiszta búza volt benne.

Aztán kifejté az alsó szegleteit. Szép tiszta búza ömlött ki belőle. Akkor végighasítá az egész zsákot; s a szétomló búza közül egy hosszúkas bőrzacskó esett lábai elé.

A zacskón lakat volt. Azt letörte.

És aztán kiönté annak tartalmát az ágyra. Ugyanazon ágyra, melyen amaz élő alabástromszobor feküdt előtte egyszer. (...)

Timár elkábultan ült le az ágy szélére, reszkető kezében tartva az achátszelencét, melynek gyémánthalmaza a holdsugárban villogott.

Mereven bámult ki az ablakon besütő holdra.

Annak ismét mintha szeme, szája volna, ahogy a naptárban festik, s mintha beszélgetésbe elegyednék a halandó emberrel.

„Kié most ez a sok kincs?”

„Hát kié volna, mint a tied? Megvetted az elsüllyedt hajóterhet úgy, ahogy áll, zsákostól, búzástól. Kockáztattad, hogy nyakadon vesz, s lesz belőle rothadt szemét, bűzhödt trágya. Lett belőle arany és drágakő.”

„Amit megvettél, az a tied. Te jóhiszeműleg árvereztél. Te nem tudhattad, hogy mit rejt még magában az a hajó.” (...)

„Kié is lehetnének ezek a kincsek?”

„A szultán bizonyosan sanyargató hadjáratokban rabolta azokat össze.”

„A kincstárnok hihetőleg elrabolta azokat a szultántól.”

„A Duna elrabolta mind a kettőtől.”

„Most a »senkié« azok.”

„A tied.”

„Csak olyan jogon a te kincseid, mint a szultáné, a khazniaré, meg a Dunáé.”

„Hát Timéáé?”

Ennél a kérdésnél egy fekete hosszú vékony felhő állt a hold előtt keresztül, mintha kétfelé vágta volna azt.

Timár sokáig elgondolkozott.

A hold kibújt a felhővonal alul.

„Annál jobb rád nézve!”

„Ugye, hogy a szegény ember milyen komisz ember?”

„Azt leszidják, ha kötelességét végezte, azt gazembernek nevezik, ha szerencsétlenség éri; annak engedik, hogy magát a fára kösse, ha élni nem tud; azt nem gyógyítják meg a szép leányok, ha fáj a szíve. A szegény ember komisz ember.”

„S milyen dicső a gazdag ember. Hogy áldják! hogy keresik a barátságát! hogy kérnek tanácsot az eszétől! hogy bízzák rá az ország sorsát, hogy bolondulnak utána a nők!”

„Ugye, hogy egy »köszönöm szépen«-t sem hallottál az ajkairól soha?”

„Mi lenne abból, ha most te ezt a kincset, ahogy megtaláltad, odavinnéd, letennéd a lábaihoz, s azt mondanád neki: íme ez a tied, most hoztam a víz fenekéről neked!”

„Legelőször is nem értené meg, hogy mi ez. Mit tud ő arról, hogy egy doboz gyémánt ér-e többet, vagy egy doboz cukros sütemény? Hiszen gyermek.”

„Azután nem is jutna az ő kezébe, mert azt rögtön lefoglalná a gyámapja, az majd elharácsolná, elsikkasztaná kilenctized részét, hiszen senki sem ellenőrizheti, titokban értékesíthető kincs ez.”

„S végre ha mind Timéa kapná is meg, mi lenne a vége? Ő gazdag úrhölgy lenne, aki téged a maga fényes polcáról még csak meg sem fog látni soha; te pedig maradsz szegény, kopott hajóschreiber, akinek még csak álmodnod is örültséggel lenne őfelőle.”

„Most pedig megfordítva lesz a dolog. Te fogsz gazdag ember lenni, és ő lesz a szegény.”

„Nem így kívántad-e magad is a sorstul?”

„No hát így történt.”

„Te hoztad a hajó útjába a veszedelmes tőkét, amitől az elsüllyedt?”

„Nem.”

„Rosszat akarsz-e te Timéával?”

„Nem!”

„Hiszen nem akarod te megtartani a kincseket magadnak, amikre rátaláltál. Értékesíteni akarod azokat, szaporítani, még többre növelni, s majd mikor ezeknek alapján a második, a harmadik milliót is megszerezted, akkor odaléphetsz a szegény leányhoz, s azt mondod neki: legyen ez mind a tied – és én is veled!”

„Hát rosszat akarsz-e te ezzel?”

„Csak azért akarsz gazdaggá lenni, hogy őt boldoggá tehesd.”

„Alhatol nyugodt lelkiismerettel ezen a jó szándékodon.”

A hold félig alásüllyedt már a Dunába, csak az egyik ága állt ki a vízből, mint egy tűztorony; sugár képe a habokban egész a hajó orráig elnyúlt, s minden sugár, minden hullám Timárhoz beszélt.

És mind azt beszélte neki, hogy „itt a szerencse a kezedben, ragadd meg; tedd el. Senki nem tud erről semmit. Az egyetlen ember, aki tudta, fekszik a Duna fenekén.”

Timár hallgatá a hold szavait, a habok beszédét s azt a titkos szózatot, ami odabenn dobog – és homlokán a hideg veríték csurgott alá.

A hold utolsó tűzcsúcsát is lehúzta a víztükör alá, s végsugarával ezt mondá Timárnak:

„Gazdag vagy! Úr vagy!”

Hanem amint egészen sötét lett, egy hang a hallgató sötétség közepett, egy hang onnan belül e szót súgá fülébe:

„Tolvaj vagy!”

(A vörös félhold)

a) Milyen szó szerinti és metaforikus jelentések hordozója a hold motívuma a részletben?

b) Milyen kifejezésekkel, hogyan jellemzi az elbeszélő hőse lelkiállapotát?

c) Hányféle kontextusban és jelentésben jelenik meg a vörös szín a részletben?

d) Milyen kérdéseket tesz fel magának Timár, hogyan érvel belső vitájában a kincs megtartása mellett?

Igazat adtok-e Timárnak? Milyen kérdéseket tennétek fel, és hogyan válaszolnátok?

TIMÁR KÉRDÉSEI	TIMÁR VÁLASZAI, ÉRVEI	AZ ÉRV MEGÍTÉLÉSE (SAJÁT KÉRDÉSEK, VÁLASZOK)

B) páros

a) Milyen helyzetben és milyen jelentésben szerepel a hold motívuma az alábbi idézetekben?

IDÉZET	A HOLD MOTÍVUMÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) Timár a hold tányérába bámult, mely a jegenyék sudarai között kezdett alászállni. „Miért nem vagyok most hatalmas úr?” – gondolá magában. (A szigetlakók története)	
(2) Csakhogy a hold beszédét még mindig nem lehet érteni; az idegen nyelv. (A Szent Borbála végzete)	
(3) Húzd félre a függönyt; hadd süssön rá a holdvilág, hadd lássak rá. – Nem, a holdvilág rossz, ha az alvó gyermekre süt: attól beteg lesz. (A faragóember)	
(4) Nézd, hogy süt be az ablakon a vörös hold! Csukd ki innen a holdvilágot. Nem akarom, hogy szemembe nézzen. Hogy közelít egyre felénk! Húzz függönyt az ablak elé! (Noémi)	

KÉRDÉS	1. RÉSZLET	2. RÉSZLET	3. RÉSZLET	4. RÉSZLET	5. RÉSZLET
Hol helyezkedik el a részlet a regény cselekményében (előzmények, folytatás)?					
Milyen életproblémáról, döntéshelyzetről gondolkodik Timár?					
Milyen értékek, illetve érvek feszülnek egymásnak a monológban?					
Milyen elbeszélés-technikai fogásokkal él az elbeszélő, és milyen nyelvi eszközök állnak rendelkezésére?					
Mi a szerepe, illetve hatása a választott elbeszélő-technikának?					

(1)

S az éjszaka árnyai így susogtak:

„Nézd! Ha te most nem teszed azt, ami rád van bízva, ha e halottat a Dunába nem dobod; ha azt az alvót fel nem költöd, hanem engeded csendesen átaludni a másvilágra, mi lesz akkor? Az áruló már följelenté azóta Pancsován a szökevény Csorbadszit; ha te megelőznéd, s Pancsova helyett Belgrádon kötnél ki, ott jelentenéd fel; a szökevény kincseinek egyharmada törvény szerint a tied lenne. Úgyis senkié az már, az apa meghalt, a leány, ha te fel nem ébreszted, alszik örökre. Egyszerre milyen gazdag ember lennél! A gazdag ember derék ember, a szegény ember pedig csak komisz ember!”

Timár azt felelé vissza az éj árnyainak: „tehát csak hadd legyek én ilyen komisz ember”, s hogy elnémítsa a suttogó árnyakat, betette a kabin ablakát. (...)

Olyan hideg volt az egész alak. Szép és hideg, mint az alabástrom.

Az éjszaka árnyai ezt susogták:

„Nézd, minő gyönyörű idomok! Ajk nem érintett ezeknél szebbeket soha. Ki tudná meg, ha megcsókolnád?”

De Timár azt felelé az éj árnyai közt saját magának: „Nem, te nem loptál még életedben soha semmit: ez a csók pedig tolvajság volna.”

(2)

Timár gondolataiban elmélyedve ballagott végig e hosszú bozótton, fegyverét szíjánál fogva vállára akasztva. (...)

Mi lesz a nőből, mi lesz a családból, melyhez nincsen jogod, melynek nincsen joga tehozóád – emberi törvények szerint?

...Ez a leány nem közönséges lélek; nem játszhatol vele kényed szerint. Ez magának foglalja a lelkedet, s neked adja az egész lelkét; hogy felelsz meg róla? – Hogy hozod ki őt azon balsorsból, melybe beleviszed?

...Egy gyermekgyilkosnak vagy egy öngyilkosnak kísértő rémét akarod-e megszerezni álmaid számára? (...)

...Hát nekem nem szabad az életnek örülnöm soha? Közel negyven éve, hogy egyebet nem teszek, mint korán kelek, későn fekszem, egész nap fáradok... miért? Hogy másoknak nyugalomuk legyen, mikor lefekszenek, egyedül nekem ne legyen?

...Miért vagyok én saját házamban boldogtalan?

...Érdemetlen vagyok-e arra, hogy egy nő szeretni tudjon? Nem forró szerelmet hoztam-e én az elé, kit nőül vettem? Nem imádtam-e nőmet? Nem lettem-e kétségbeejtve hidegsége által? Nem szeret!

...Vagyonát vettem el? Nem igaz. Megmentettem azt számára. Ha gyámjának átadom akkor, midőn megtaláltam, most az is mind veszve van, s ő mehet koldulni. Most pedig minden az övé, ami az övé volt. Hisz magamnak nem tartottam meg egyebet, mint a ruhát, mely testemet fedi. Hát mért volnék én tolvaj?!

...Noémi szeret engem. Ezt már megváltoztatni nem lehet. Szeret azóta, hogy legelőször meglátott.

...Boldog lesz-e, ha többé nem jövök el hozzá?

...Nem akkor ölöm-e meg, ha tőle örökre eltávozom? Nem azzal teszem-e őt öngyilkossá, ha soha nem jövök hozzá többet?

...Itt, e világtól különvált szigeten, ahol nem uralkodnak a társadalmi törvények, a vallásos fo-

galmak, egyedül a természet igaz, meleg érzelmei, nem lakik-e az igaz boldogság, melyet a balga világ száműzött? (...)

Timár megtörülte homlokát, s föltette fejére a kalapját.

Békítő nemtője megszólalt újra:

...Igaz, hogy most semmi örömed nincsen a földön. Rideg, sivár az életed. Hanem nyugodt. Mikor estenkint lehajtod a fejedet fekhelyedre, azt gondolod: „íme, egy örömtelen nap múlt”, de utána gondolod: „csendes nap volt.” „Nem vétettem senkinek”. Odaadod-e e nyugalmat cserébe álmatlan örömekért?

Az ellenmondás nemtője visszafelelt:

...De hát ki mondja azt, hogy szeretni vétek, s hogy szenvedni erény? Ki látta azt a két angyalt, akiknek egyike az Isten jobbán ül, s jegyzi azoknak a neveit, akik szenvedtek és elhervadtak, a másik pedig bal felől írja a fekete könyvbe azokat, kik szerettek, és el merték fogadni a boldogságot?

(3)

Timár könnyebbülten lélegzett fel. Ez az ember megjavult. Visszaemlékezik régi adósságaira, s azokat megtakarított pénzéből fizeti.

Milyen jó érzés egy elveszett embert megszabadíthatni!

Megmenteni az ellenséget, ki életedre tört. Visszaadni őt az életnek, a világnak, a becsületnek. Egy világcsalóból becsületes embert alakítani át, a sárba esett gyöngyszemet megtisztítani. Az őskeresztyének korszakába illő erény ez. Nemes lélek vagy!

Csak az a vádló szó odabenn mást ne mondana:

„Gyilkos vagy!”

„Nem annak örülsz te most, hogy egy embert megszabadítottál, hanem hogy egy embertől megszabadultál! És ha annak fogod hírét venni, hogy hajódat az óceánon elfogta egy tavaszutói tornádó, és pozdorjává törve liszttestől, emberestől a tenger fenekére süllyesztette, annak fognál még csak szörnyen örülni. Nem gondolsz te most a lisztiparra, nem a nyereségre és veszteségre, hanem arra gondolsz, hogy ott a La Plata és az Amazon folyók mocsáraiból minden nyáron elővászorog a rettenetes pusztító rém, a sárgaláz, mely mint a tigris leskelődik az újon érkező idegenre; száz közül hatvan áldozatul esik neki. Hátha ez is közöttük lesz?”

„Gyilkos vagy!”

„Vagy még inkább megtörténhetik az vele, hogy a könnyelmű, heves vérű ember, abban az országban, ahol a szenvedélyek oly uralkodók, a játékbarlangoknak s a kreol nők szép szemeknek áldozatául esik, meglopja, elvesztegeti a rábízott sok pénzt, bűnös lesz, szökní fog, s akkor is meg van halva rád nézve, meg az egész ismeretes világra nézve. Ez az, aminek te előre örülsz!”

„Gyilkos vagy!”

(Tropicus Capricorni)

(4)

Mind a kettőjük boldogtalanságának egy oka van: az, hogy Timár „arany ember”.

Bálványozzák, akik nem szeretik.

Nem tud senki arra gondolni, hogy őt megcsalja, meglopja, meggyalázza, hogy becsülete gyémántjából egy darabot letörjön, úgy őrzik azt, mint valami ereklyét.

S ha valaki azt mondaná nekik: mindez nem igaz!

Mily hévvel magasztalá őt a feleség! „Szolgálóleányból úrnővé tett engem.”

Nem igaz! Te voltál az úrnő, ő volt a szolga. A te vagyonoddal tette magát úrrá, azt adta neked.

„Nincs senkije rajtam kívül! Én vagyok az egyedüli arc, melynek láttára búskomor arca felderül.”
Nem igaz! Szerelme, boldogsága van neki a világ rejtett zugában, hol téged megcsal, esküjét megszegi, hűségedet kigúnyolja!

„Én vessem meg azt, kit mindenki tisztel?”

De hát miért tiszteli mindenki? Mert nem ismeri!

Ha megismerné, ha felfedezné, mi lakik benne belül, mondaná-e ismét a nő: „Én viselném neved gyalázatát, mint viseltem ragyogását?”

Mondaná.

Timéa nem válik el soha.

Azt mondaná: „Ha boldogtalanná tettél, mármost szenvedj együtt velem!” Ez az angyalok kegyetlensége.

S ha valaki felfedezné előtte a senki szigetének titkát! Noémi történetét!

Azt mondaná rá: „Isten áldja meg, ki megadta neki azt a boldogságot, melytől én őt megfosztottam.”

Ez Timéa.

(Az első veszteség)

(5)

Évek múltak, hogy nem imádkozott. Ez órában eszébe jutott az a nagy lény, aki a csillagokat forgatja, s a férgeket kikölti; s aki egy lényt teremtett, mely vele dacol: embert.

Ez órában eszébe jutott, hogy lelkét fölemelje hozzá.

„Örök hatalom! Előled futok, s tehozzád jutok ez órában én. Nem panaszkodom előtted. Te vezettél, de én másfelé mentem; te intettél, de én mást akartam; s most ide juték. Vak engedelmességgel megyek át a túlvilágba. Hideg lesz a lelkem, s tűrni fog ott. Bűnhődöm azért, mert annyit boldogtalanná tettem, akik engem szerettek, s akiket én enyéimmé tettem. Vedd őket a te oltalmadba, örök igazság! Én vétkeztem, én haljak meg, én kárhozzam el! Senki sem oka az ő szenvedéseiknek: egyedül én. Te örök igazság, ki engem ide hoztál, légy igaz őhozzájuk is. Védeld, vigasztald meg a gyöngye nőket, a gyöngye gyermeket. Engem pedig adj át a te bosszúálló angyalaidnak. Én elkárhozom, és elhallgatok!” (Mit beszél a hold? Mit beszél a jég?)

b) Olvasd el az értelmezést, és használd a jelöléstechnikát!

Timár Mihály sorsában a külső és belső gazdagságot szembeállító ellentét a romantikus teljességvágy és az ezt csorbító társadalmi korlátozottság szembeállításával bomlik ki. Timár úgy küzd a társadalmi akadályokkal, mint a regény elején, a Vaskapunál a természet viszontagságaival, de az Al-Dunánál lényege még harmonikus állapotban volt. A kincs megtalálása után viszont bármit tesz, súlyos problémákat okoz magának és másoknak. A harmónia megbomlásának oka a pénz, ehhez kötődnek a társadalmi közegben megélt sorsfordulatai (Ali Csorbadzsi kincsének megtalálása, üzleti sikerek, Brazovics Athanáz tönkretétele, Timéa feleségül vétele). Miközben társadalmi és anyagi státusza emelkedik, a legfontosabbakat elveszíti. Veszteségérzete „alabástrom-szobor” feleségéhez, Timéához fűződő kapcsolatában jelenik meg leginkább, melynek egyaránt része a bűntudat és a boldogtalanság. Mindezt fokozza kettős életének kialakulása, illetve Noémivel való kapcsolatának elrendezhetetlensége. A személyiség harmóniájának megbomlása végső soron a hős meghasonlását eredményezi.

9. Duna-mítosz

- a) Olvassátok el szakaszosan az alábbi idézeteket, és válaszoljatok a kérdésekre, illetve oldjátok meg a feladatokat!

(1)

Egy heglánc közepén keresztültörve tetejéről talapjáig, négyérföldnyi messzeségben; kétoldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő magas, egyenes sziklafalak, közepett az óvilág óriás folyama, az Ister: a Duna.

A ránehezülő víztömeg törte-e magának e kaput, vagy a föld alatti tűz repeszté kétfelé a hegláncot? Neptun alkotta-e ezt, vagy Volcán? Vagy ketten együtt? A mű Istené! Ahhoz hasonlót még a mai istenutánzó kor vaskezű emberei sem bírnak alkotni. (...)

A Vaskapunak kétezer éves históriája van, s négy nemzet nyelvén nevezik azt.

Mintha egy templom közelednék felénk, melyet óriások építettek, pillérekkel, melyek kőszálak, és oszlopokkal, melyek toronymagasak, csodálatos kolosszalakokat emelve a felmagasló párkányokra, mikben a képzelem szentek szobrait látja, s e templom csarnoka négyérföldnyi távolba mélyed, fordul, kanyarodik, új templomot mutat, más falcsoportokkal, más csodaalakokkal; egyik fal sima, mint a csiszolt gránit, vörös és fehér erek cikáznak végig rajta: rejtelmes istenírás betűi; másutt rozsdavörös az egész heglap, mintha igazán vasból volna, néhol a gránit rézsút dült rétegei mutogatják a titánok merész építkezésmódját; s az új fordulónál már egy gót templom porticusa jó élénk, hegyes toronycúsaival, karcsú, egymáshoz tömött bazaltpilléreivel, a kormos fal közepéből egy-egy aransárga folt világít ki, mint a frigidáda lapja: ott a kén virágzik. Ércvirág az. De élő virággal is díszlenek a falak; párkányaikról, repedéseikben mintha kegyeletes kezek zöld koszorúi függének alá. Azok óriási lombfák, fenyők, miknek komor tömegét az őszi dércsípte bokrok sárga és piros füzerei tarkítják.

Egyszer-egyszer megszakítja a végtelen, a szédületes kettős falazatot egy benyíló völgykebel, melyen keresztül egy rejtett, emberlaktalan paradicsomba látni. (...)

A nagy, fenséges folyam-ős, mely megszokta a magyar sík lapályon ezerölnyi mederben haladni méltóságos csenddel, partjain a behajló fűzfákkal enyelegni, kilátogatni a szép virágos mezőkre s csendesen keleplő malmokkal beszélgetni; itt összeszorítva száznegyven ölnyi sziklagátba, hah, mily haraggal tör rajta keresztül! Akik idáig jöttek vele, nem ismernek reá. Az ős óriás szilaj hőssé ifjul, hullámai szökellnek a sziklás meder felett, egy-egy roppant bérctömeg ül ki néhol medre közepébe, mint valami rémoltár; az óriási Babagáj, a koronás Kaszán szikla; azokat fenséges haraggal

Lichtenfels Ede: A dunai Vaskapu

<http://www.geographic.hu/images/napihirek/5784.jpg>

ostromolja, rájuk zúdulva elől, s mély forgatagokat örvényítve mögöttük, feneketlen árkot vájva a sziklamederben; s aztán csattogva, zúgva rohan alá a kőlépcsőkön, mik egyik sziklafaltól a másikig nyúlnak keresztül. (...)

A templomi zengés oly ítéletnapi zajjá magasodik fel ilyenkor, hogy az elmerülő halálkiáltása nem hallik ki belőle.

(A Vaskapu)

- b)** Mi lehet a szerepe annak, hogy az elbeszélő a regény első mondatában a folyót régi latin névén nevezi meg?

.....

.....

.....

.....

- c)** Mit állít az elbeszélő a szoros keletkezéséről?
Hogyan árnyalja, építi tovább a folyó mitizálását a regény második mondata?

.....

.....

.....

.....

- d)** Milyen bibliai utalások alakítják tovább a mitizálást? Hogyan?

.....

.....

.....

- e)** Mi a szerepe a mitikus utalásoknak az időiség szempontjából?
Milyen idősíki jellemzi a nyitó fejezetet?

.....

- f)** Hogyan viszonyul az elbeszélő a Dunához, milyen nyelvi eszközök teszik érzékletessé a személyes viszonyt?

.....

.....

.....

.....

(2)

Timár uram pedig nem nyúlt a tülökhöz, hanem a fehér leánynak mesélte a sziklák és zuhatagok tündérregéit.

Mert a Vaskaputól elkezdve föl egész Klisszuráig mind a két part minden sziklaormának, barlangjának, a meder minden sziklájának, szigetének, forगतagának van története, tündérregéje, népmondája vagy zsványkalandja, mikről beszélnek a világtörténet könyvei, vagy a sziklákba vágott betűk, vagy népénekesek danái, vagy a hajósok szájhagyományai. Egy kővé vált könyvtár az; a sziklák nevei a kifelé fordított könyvek sarkai, aki azokat ki tudja nyitni, egy-egy regényt olvashat belőlük.

Timár Mihály nagyon jártas volt már ebben a könyvtárban, sokszor megjárta az utat a rá bízott hajóval a Vaskapun keresztül; minden kő és sziget ismeretes volt előtte. (...)

Amíg Timéa azt a regét hallgatta, hogyan menekült fel a hős Mirkó kedvesével, a hű Milievával a Ljubigája szikla tetejére ott a Duna közepén; hogyan védelmezte ott menedéke nyaktörő feljárását egyedül egymaga az üldöző Asszán minden zsoldharcosa ellen; hogyan táplálta ott hosszú időn át mindkettőjüket egy kőszáli sas, mely fészkébe ott a sziklatetőn fiainak kecskegödölyéket hordott, s a martalékot a szeretők megosztották: ... azalatt a gyermek figyelmét kikerülte a tomboló zaj, mit a rohanó hullám a félelmesen közelítő Ljubigája szikla körül támaszt; nem ért rá előre borzadozni a fehér tajtékot túró hullámok felett, miket a megszorult folyam hány az örvény körül; a hajósok „kecskék”-nek híják a gyapjas hátú hullámokat.

(A szent Borbála és utasai)

- g)** Milyen metaforával illeti az elbeszélő a Vaskapu sziklás partjait? Hogyan kapcsolható ez a metaforizáció a Duna mitizálásához, illetve a regény cselekményéhez?

- h)** Hányféle kultúra „találkozik” az eddigi részletekben, illetve a regényben?

- i)** Mi a szerepe ebben a részletben Mirkó és Mileva meséjének?

- j)** Keressetek példát arra, amikor a kultúrák különbözősége problémát jelent valamelyik szereplő számára!

(3)

A Duna jobb ágának medrében volt sok ideig egy sziklatömeg, melynek alsó felén a lomhán kanyarodó ár zátonyt rakott le. Egy nagy téli áradás alkalmával aztán nekiment a jeges zaj az Osztrova-szigetnek, s annak egy csúcsát leszakította, magával ragadva földet, követ, derékfákat erdőszámba; akkor azzal a jéggel, sziklával, faderékkel vegyes özönvízi gomollyal megtorlott a szikla mögötti zátonyon. A gomoly ott maradt. És aztán félszázadig évről évre az új áradás új iszapréteget hordott föléje, új kavicstorlattal terjeszté ki körületét, az elkorhadt fatörzsek földéből ősnövényzet burjánzott elő, gyors növéssel, minő az újvilági természet alkotása, s lett ott azon a helyen egy névtelen sziget. Mely senkié sem; melynek nincs sem földesura, sem királya, sem hatósága, sem papja, mely nem tartozik semmi országhoz, semmi vármegyéhez, semmi diöcoesishez¹. A török–szerb határon sok ilyen paradicsomi hely van, melyen nem szánt, nem kaszál, nem legeltet senki. Egyedül a vadvirágnak és a vadállatnak hazája. S ki tudja, még ki-nek?

(A „senki” szigete)

A Duna rettenetes úr volt akkor, ki haragjában erdőket szaggatott ki gyökereikből; a hátára szállott ember csak egy féreg, mely egy szalmaszálon úszik. Hanem ez a féreg dacolt vele.

Egymaga evezett két evezővel, az volt egyúttal a kormány. A sebesen rohanó ár táncoltatta ladikját, mint egy dióhéjat, az ellenkező szél is azt akarta, hogy visszakergesse a partra, ahonnan elindult. De már nem engedett sem szélnek, sem hullámnak.

Fővegét ledobta lábaihoz, izzadságtól csapzott haját lobogtatta a szél, a csónakja orrán átcsapó hullám hideg zuhannyal csapkodta arcát, de az sem hűtötte le. Melege volt. Melege volt attól a gondolattól, hogy talán Noémi most veszélyben van a kis szigeten. Ez a gondolat nem engedte karjait kifáradni.

A Duna, a szél erőszakos két hatalom, hanem az emberi szenvedély és akarat még erősebb. Timár itt ismert magára. Mennyi akaraterő lakik szívében, milyen szívósság karjaiban.

(Tropicus Capricorni)

k) Mennyiben folytatja, illetve mennyiben újítja meg, árnyalja újabb jelentésekkel a két részlet a nyitányban a Dunáról olvasottakat?

¹ diöcoesis: egyházmegye

(4)

Csakhogy a sötétben és a ködben az ember éppen azt nem tudja, hogy egy irányban megy-e. Egy jégtorlasz, melyet ki kell kerülnie, minden kiszámítása dacára félretéríti az egyenes vonalból, zezug utat csinál, visszakerül arra a helyre, amelyen már egyszer áthaladt; egyszer-egyszer eltalálja a jó irányt, s csak még pár száz lépésig kellene kitartania, s partot érne, akkor megint mást gondol, s eltér ferde irányban, s újra beletéved a megboszorkányozott jéglabirinthba.

Már öt óra is elmúlt: négy órája, hogy folytonosan a Duna fölött jár. Érzi, hogy fárad. Az éjjel nem aludt, s egész nap nem evett; ahelyett idegrontó gyötrelmekkel kínozza agyon magát.

Megáll hallgatózni. Ez idő tájon rorátéra² szoktak harangozni. Vagy a városból, vagy a faluból kell, hogy harangszót halljon.

Szép irónia az is a sorstól, hogy az istenes harangszó, amely szól az igazhívőknek, még a pogány és eretnek számára is kívánatos, s a szökevény, az istenkerülő úgy hallgatózik utána vágyakozva.

(A jég)

l) A Duna jégén való, menekülő bolyongás fontos metaforája Timár sorsalakulásának. Milyen jellegzetes toposzokkal és jelentésekkel egészül ki ebben a részletben a Duna-motívum?

TOPOSZ	LEHETSÉGES METAFORIKUS JELENTÉS

(5)

Egy dunai malom jött a sebes árban szemközt, melyet a nagy vihar szakított le láncáról; tehát előreláthatólag egy olyan jármű, melynek se kormányosa, se legénysége nincs már, azok elmenekültek róla; az pedig rohan magára hagyva bomlottul, vaktában, s söpri el maga előtt sorszámra az útba akadó malmokat, s kergeti zátonyra a szemközt jövő terhes hajókat, amik nem tudnak előle elég gyorsan félreállni.

Itt pedig nincs hová félreállni. Kétfelől a Scylla és Charybdis.

(A Szent Borbála és utasai)

2 roráte: hajnali mise az egyházi év adventi időszakában. A roráte elnevezést az ünnepekör egyik – ószövetségi szentírási szövegen alapuló – énekének kezdő soráról kapta, melyet adventben énekeltek: Rorate caeli de super. 'Harmatozatok egek onnan felülről.' A hívek hajnali sötétben várják a napfényt, a Messiást, mint hajdan a próféták tették.

Hajóvontatás lovakkal (19. sz. második fele)

A perigradai örvénybe elsüllyesztett malom jutott egyszerre eszébe.

Nem annak a malomnak a kísértete ez, mely őt futása végén ijeszteni s tán elfogadni jó?

Elfogadni? Magába fogadni? Egy pusztulásnak induló ház, egy malomroncs a jég közepén?

Timárt valami kínzó ösztön arra vette, hogy menjen be ebbe a malomba. Az ajtaján fel volt pattanva a zár, bizonyosan a jégtorlat rázkódásától, s az ajtó tárva-nyitva állt. Belépett rajta. A malomgép olyan épen állt még, hogy Timár minden percben azt várta, hogy előlép egy fehér molnárkísértet, s felönti a garatra a gabonát.

(A jég)

m) A Duna-motívumhoz kapcsolódva a regény első és utolsó részében is föltűnik a malom motívuma.

- A cselekmény, illetve a szerkesztés szempontjából mi indokolhatja a motívumismétlést?

- Miben különbözik a motívum szerepe és jelentése az első és a második idézetben?

n) Foglaljátok össze, mi a szerepe a Duna motívumának a regény szerkezetében (cselekmény, tér, idő) és a szereplők sorsalakulása szempontjából!

- o) Milyen ellentmondás rejlik a mítoszi-mesei hagyomány mint poétikai minta és a témaválasztás életszerűsége között?

10. Áthajlások

Olvasd el az alábbi részleteket, és beszélj meg választott pároddal a kérdések segítségével!

a)

JÓZSEF ATTILA: A DUNÁNÁL

(részlet)

A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merültem,
hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.
Mintha szivemből folyt volna tova,
zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.
(...)

A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölen
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők.

(1936)

- Hogyan helyezi el magát a beszélő a vers terében?

- Milyen jelentések kapcsolhatók a részlet alapján a Duna-allegóriához?

- Mi lehet Jókai és József Attila Duna-motívumának közös vonása?

b)

PETRI GYÖRGY: A DUNÁNÁL

(részlet)

Szép nagy folyam ez, több rokonomat belelőtték,
 úsztak lótetemek, hullák '44-ben,
 szovjet hadiszállítmányok később.
 Jött azután Bős-Nagymaros, így aztán
 elúszott a Duna is.
 Kedves Attila, Duna nincs már.
 Hol vagyunk már attól,
 hogy dinnyehéj: a szar úszik, durva ipari szenny.
 A Te Dunád már nincs. Gyorsforgalmi út.
 Nem lehet, nem érdemes már odamenni.
 (...)

- Mivel és hogyan bontja le Petri verse a Dunát övező korábbi pátoszt?

c)

ESTERHÁZY PÉTER: HAHN-HAHN GRÓFNŐ PILLANTÁSA

(részletek)

A Duna az nem valami, nem a vize, nem a vízmolekulái, nem a veszedelmes mederviszonyok, a Duna az egész, a Duna a forma. (...) Mit jelent, hogy egy könyv formája a Duna? Olyan forma volna ez, mint a szonett? Mi itt a tizen-négyszög? Nem szonett, inkább regény? Ott még tizen-négyszög sincs; mi a regény?

Nézem ezt a keskeny, kecses ezüstszalagot, ahogy ártatlanul tovasiet az eschingeri lapályon. Senki sem tudja, mi vár rá. A nap golyója világos sárga, aranyból szőtt ruhája hanyatlik alább-alább, miközben magára ölti esti violaszín pongyoláját. Ekkor megértettem, hogy én mindent meg fogok ettől a folyótól kapni, hegy- s vízrajzot, történelmet, néprajzot, idegenforgalmat, anekdotákkal, reményekkel, halottakkal együtt, lesz minden, múlt, jelen, jövő, árvíz és aszály, lesz buzgár és halászlé, és lesznek emberek – egyvalami nem lesz magától, az egyetlen, amire igazán szükségem volna, arról nem tudtam, hogyan lesz, hogyan lesz itt mondat. „Akkor igaz könnyekkel kértem az Urat...”

Tante Marie denikve folyton beszélt, a bácsiról, az állapotáról, folyamatosan, mint egy sportriporter, tudósított, hogy mit gondol most a férje, mit érez, mit lát és hall, mégpedig abban a felfokozott, emelkedett stílusban számolt be mindenről, ahogy mondjuk Szepesi György vagy Jókai Mór, már akinek ez mond valamit.

Ellene tartott tehát a Dunát övező pátosznak, de úgy nem tehetett, mintha az nem léteznék, vagy ő nem tudna róla, különösen, hogy feszengve meg kellett állapítania, abban a sok zagyvaságban, föltupírozott fontoskodásban, divatos lagybatyban: van valami. A Duna mint emlékezés. Újrafelfedezése az összetartozás mozzanatának. Népeket összekötő országút. Dunának, Oltnak egy a hangja. A Duna mint Európa sine qua nonja. A kulturális sokszínű folyékony kódja. A kontinens ütőere. Történelemfolyó. Időfolyó. Kultúrfolyó. Szerelemfolyó. A népeket összekötő béklyó. Szabadságbilincs.

Mindez nehezére esett.

Viszont látva, de legalábbis föltételezve, hogy van valami, ami Ulmot Béccsel és azt Belgráddal összeköti, és ha nem szeretné azt mondani, hogy ez a valami a Duna, e metafizikai locsipocsi, imaginárius folyam, akkor odajutna, hogy ő az, ő, aki összeköti Ulmot Belgráddal, ő, az utazó. Ékes hajója a parton állók láthatatlan sorfala között siklik. De a hajót a Duna viszi, a Dunát meg a leélt életek súlya, az az elviselhetetlen nehéz, amit elviselünk, mi, utazók. Ezért van az, hogy a Duna előbbre való, mint ő. És ezért van az, hogy a rakodópart alsó kövén ül, és nézi, hogy úszik el a dinnyehéj, már akinek ez mond valamit.

(1990)

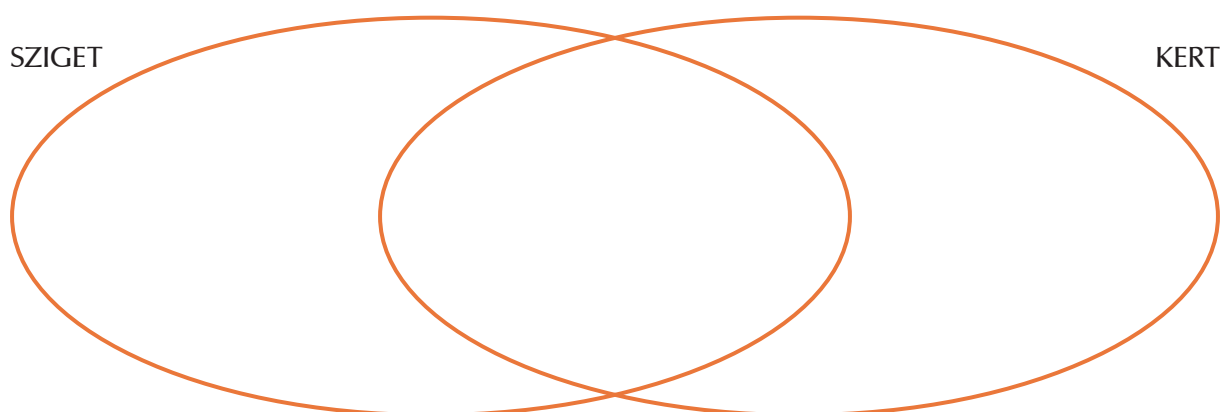
- Hogyan és miért válhat az Esterházy-részletekben a Duna a regény(írás) metaforájává is?

- Hogyan folytatnak párbeszédet a részletek a Jókai-prózával és József Attila versével?

- Hogyan jelenik meg a részletekben a hagyomány folytatásának és a hagyomány lebontásának együttes igénye?

11. Sziget és kert

- a) A sziget és a kert archetípusok, az irodalomban is gyakori toposzok. Például mely művekben szerepelnek, illetve milyen, akár közös metaforikus jelentéssel bírnak?

- b) Olvassátok el az alábbi részleteket, és
- húzzátok alá a halmazábrába írt lehetséges jelentések közül azokat, amelyek az idézetekben is megjelennek,
 - egészítsétek ki a halmazábrába írtakat azokkal a jelentésekkel, amelyekre eddig nem gondoltatok (más színt használjatok)!

(1)

Amit maga előtt látott, az a paradicsom volt.

Egy rendezett kert, valami öt-hat holdra terjedő, nem sorba, de szabályosan csoportokba ültetett gyümölcsfákkal, amiknek ágait földig húzza édes terhük. Aranylő, pirosuló gyümölcscsel rakva alma- és körtefák; a szilvafák minden faja, mintha rózsa- vagy liliomcsokor volna a ragyogó gyümölcstől; a fűben a láb előtt terítve hever a lehullott fölösleg fölshedetlen. Közbe egész bozótot képez a málna, ribizke és köszméte, s a terebély fák hézagait aranyszínű lecsüggő gyümölcságaival tölti be a cidoni alma, a birs.

Ösvény nincs a gyümölcsfa-labyrinthban; fűvel van a fák alja benőve egészen.

Hanem ahol a fák közül kilátni, ott egy virágos kert hívogat a közelebb jövésre, az is csodálatos mezei virágokból összegyűjtve, miket a szokott kertekben nem találni, a sötétkék csengettyűkék csoportjai, a selyemtermő krepin fényes gubanctokja, pettyes turbánliliomok; az alkermes vérfürtei, a gyönyörű ophrisok pillangótermő virágaikkal, valami csudálatos úton kerti virággá nemesítve, tanúskodnak emberi lény közellétéről. Elárulja azt végre maga a lakhely, amelyből a füst előjön.

(A „senki” szigete)

(2)

Mintha kicserélték volna lelkét, mikor e sziget pázsitos útjára lépett! Méla nyugalom van itt, andalító egyedüllét.

A paradicsom gyümölcsfái most virágoznak, fehér és rózsaszín virágpyramidok, köztük virágbarlangok, földig hajló csipkerózsákból, s a fűszőnyeg pompás zöldje kihímezve ibolyakékkal, szíronták arannyal; az arany napsugár kihívja a virág szerelmét, az illatot, attól terhes a lég; az ember minden lélegzetvételnél aranyat és szerelmet lehel be. A virágok erdejét mély zsongás zúgja át, s e titokszerű zsongásban, a virágok szemeiben Isten beszél, Isten néz...

Templom ez...

S hogy énekese is legyen a templomnak, a fülemile éneklí Szent Dávid zsoltáraiból a panaszt, a pacsirta a dicséretet; csakhogyszegben, mint Dávid király!

(Tavasvirány)

(3)

Most már, leszámítva a nádast, mely azt most is körülfogja s elrejtve tartja, azon helyen egy valódi mintagazdaság van.

Maga a sziget cölöpös töltéssel körülvéve, most egészen meg van védve az árvizektől s amellet vízcsatornákkal átszelve, miket lóerővel hajtott gép lát el öntöző vízzel.

Ha egy igazi kertész meglátja ezt a helyet, alig tud megválni tőle: Gyümölcsfáin, dísznövényein, haszonhajtó terményein paradicsomi áldás látszik. Minden kis darab föld hasznot hajt vagy gyönyört ad. (...)

Egyetlen család képezi az egész telepet, s annál fogva ott az embereknek csak keresztneveik vannak. Az első foglalonak hat fia a környékből hozott magának nőt, s az unokák száma a dédunokákkal együtt már negyven körül jár.

És mind valamennyit eltartja ez a sziget, s itt nem tudja senki, hogy mi a szükség. Fölöslegük van.

Mindenki tud valami munkát tenni, s ha még tízannyian lesznek is, mint most, a munka eltartja valamennyit.

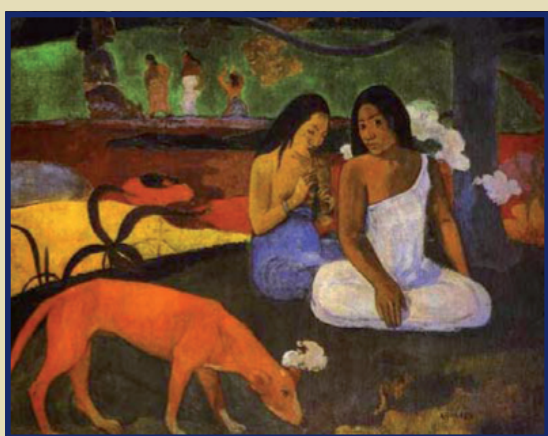
(A „Senki”)

c) Gyűjtsétek össze, mi mindenben különbözik a regényben a civilizáció világa a senki szigetének világától!

A CIVILIZÁCIÓ VILÁGA	A SENKI SZIGETÉNEK VILÁGA

d) Válassz egy képet, és hasonlítsd össze Jókai szigetleírásával!

Paul Gauguin: *Boldogság* (1889)

Henri Rousseau: *Álom* (1910)

e) Vitassátok meg, jelentheti-e a sziget Jókai regényében a széthulló világgal szemben az egyetemesség és a teljesség élményét!

Jelentheti, mert: -----

Nem jelentheti, mert:

.....

.....

.....

f) Hasonlítsátok össze álláspontotokkal az alábbi értelmezést!

Timár Mihály a társadalmi közegben megélt erkölcsi-érzelmi-lelki veszteségei elől menekül a senki szigetére. A sziget olyan természeti otthon, amelyet az emberi lét végesége ellenére az archaikus idill időn kívülsége jellemez. A rousseau-i szentimentalizmus hatását mutató természetes világban nem fizetnek adót, nem harcolnak senki ellen, nincs pénz, nincs állam és egyház, és a társadalmiságban fontos szerepet játszó név is lényegtelenné válik. A hangsúlyos erkölcsi vonatkozásokkal megrajzolt senki szigete biztonság- és menedékjelkép, melyhez az érintetlen harmónia paradicsomi állapotának, a kertszerűségnek, a családiasságnak és a szelíd érzelmeknek a képzele kapcsolódik. Ugyanakkor különállás- és kivonulásjelkép is, mely a regénykezdet romantikus fenség- és teljességélményével ellentétben már nem hordozza az egyetemesség érvényét, hiszen Timár Mihály csak úgy lel lelki békére és nyugalomra, hogy feladja élettervét: lemond a társadalmiságról, a világ alkotó formálásának romantikus vágyáról, és visszalép a magán-szférába, a szentimentális idill világába.

g) Olvasd el E. T. A. Hoffmann *Az arany virágcserep* (1815) című elbeszélésének alábbi részleteit, és vesd össze *Az arany ember* tér/idő viszonyaival, látásmódjával, értékrendjével!

(1)

Áldozócsütörtök napján, délután három órakor egy fiatalember futott át Drezdában a Schwarzes Tor alatt, pontosabban egyenesen beleszaladt egy öreg, csúf kofaasszony almás és süteményes kosarába; ami szerencsésen megmenekült a széttaposástól, szanaszét repült és az utcagyerekek vidáman osztoztak a zsákmányon, amelyet a heves úr szórt közéjük. A vénasszony jajveszékülésére a többi árusasszony is otthagya sütemény- és pálinkapultját, körülvették a fiatalembert s a csőcselék féktelenségével szidalmazták, úgyhogy az ifjú a bosszúságtól és szégyenkezéstől elnémulva, odanyújtotta kicsiny, nem éppen duzzadó pénzeszacskóját; a vénasszony mohón megragadta és sietve zsebre tette. Most megnyílt az eddig szorosra zárt embergyűrű, de miközben a fiatalember kiszárgult, a vénasszony így kiáltott utána:

– Persze, rohanj csak... rohanj csak, ördögfajzat... hamarosan kristályba lesz zuhanásod... kristályba...!

(2)

A látomást, amelyben élő valójában megpillanthattam Anselmust atlantiszi lovagi birtokán, alighanem a szalamandra bűvészetének köszönhetem, és csodálatos volt, hogy amikor minden ködbe hunyt, az ibolyaszínű íróasztalon fekvő papírlapon szembeötlően és tisztán magam előtt leírva

megtaláltam e látomást. De most úgy érzem, hogy hirtelen hasogató fájdalom járja át szívemet. Ó, te boldog Anselmus, aki levetted magadról a hétköznap minden terhét, és a bájos Serpentina iránt érzett szerelmedben bátran szárnyaltál s most gyönyörben és örömben élhetsz Atlantiszban, lovagi birtokon! De én szerencsétlen! Hamarosan... igen, néhány perc múlva magam is eltűnök e szép teremből, amely korántsem az atlantiszi lovagi birtok, visszakerülök padlásszobácskámba, és a nélkülözésteli élet kicsinyességei kötik le lelkemet, tekintetemet sűrű ködként ezernyi baj fogja át, hogy bizonyára sohasem láthatom meg a liliumot!

Ekkor Lindhorst levéltáros szelíden vállamra veregetett és így szólt:

– Csitt, csitt! Tisztelt barátom! Ne panaszkodjék. Hát talán nem járt-e az imént Atlantiszban és nincs-e ott önnek is legalább egy csinos majorsága, lelkének költői birtoka? Vajon Anselmus boldogsága más-e, mint az élet a költészetben, amely előtt a természet legmélyebb titkaként föltárul valamennyi lény szent összhangja?

(Fordította Horváth Zoltán)

- Ha érdekel, olvasd el az ismertetőt is!

A német romantika jelentős alkotója Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776–1822). Az *arany virágcserep* (1814) című regénye a mese műfajának újraértelmezésével olyan kettős világot alkot, amelyben a valószerű (külső) és a mese, képzelet világa (belső) egymásba játszik, összemosódik. Az elbeszélés szakít azzal a felvilágosodás kori hagyománnyal, miszerint a személyiség kiteljesedése, képességeinek kibontakoztatása a képzés (német: Bildung) során valósul meg. Azt nyomatékosítja, hogy a személyiség kiteljesedése nem a társadalmiság, a tapasztalati világ megismeréséhez kötött, hanem épp azon kívül, a képzelet, a költészet világában bontakozhat ki. Az elbeszélés főhőse, Anselmus biztos társadalmi helyzetről, polgári jólétről álmodozik, miközben lelke mélyén valami „homályos érzés”, „izzó megkívánás”, „vágyakozás” él egy, a földi gyönyörűség körét túlhaladó világ iránt. Amikor áldozócsütörtökön, szerencsétlen piaci kalandja után az Elba partján sétál, és egy bodzafa lombjai közt megpillantja a három zöld kígyócskát, beavatást nyer a földi létezés szféráján túli világba. A kék szemű, zöld kígyócska iránt érzett szerelme megnyitja számára a képzelet és a költészet birodalmát. Ettől kezdve élete két ellentétes világszinten, a hétköznapok (külső) és a képzelet (belső) világában zajlik. Ez a kettősség

a prózavilág minden részletére és alkotóelemére kiterjed. Például a korabeli Drezda jellegzetes terei, utcái, épületei, polgári környezete valószerű, beazonosítható helyszínek; másfelől létezőnek tekintett, mitikus helyszín például Atlantisz, a költészet világa, a lélek birodalma. Az egyik világban az idő mérhető, nyelvileg is pontosan jelölt, a másikat a mítosz örök időtlensége jellemzi. Anselmus a valószerű világban szegény, divatjamúlt öltözékben járó, ügyefogyott diák, aki csetlő-botló magatartásával többnyire derűtséget kelt környezetében, képzelgése miatt gyakran különcnek, bolondnak, betegnek vagy ittasnak tartják. Ám a mese világában próbatételeket kiálló lovag, aki felfedezi az életben a csodákat, és végül elnyeri a földön túli boldogságot. Feleségül veszi szíve hölgyét, a csodálatos Serpentinát, lovagi birtokot kap Atlantiszon, és Serpentina hozományaként elnyeri az arany virágcserepet.

12. Házi feladat – Az elbeszélő megformálása, elbeszélésmód

Keress példát a különböző elbeszélésmódokra a regényből!

ELBESZÉLÉSMÓD	SAJÁT PÉLDA A REGÉNYBŐL
Az elbeszélő kérdést tesz fel, ami lehet: a) az elbeszélői jelenlét hangsúlyozása, b) a kíváncsi olvasó szerepébe helyezkedés.	
Az elbeszélő mindent tud, uralja a regényvilágot. Előreutalással tartja ébren az olvasó kíváncsiságát.	
Az elbeszélő közvetlenül az olvasóhoz fordul, és a regényíráshoz vonatkozó reflexióval él (önreflexív alakzat).	
Az elbeszélő átadja a szót szereplőjének, aki így másodlagos elbeszélővé válik.	
A világ dolgaiban jártas, tudományosan is művelt elbeszélő részletes, a cselekményhez szorosan nem tartozó információkkal (kitérések) szolgál mindenféle érdekes jelenségekről.	

Az elbeszélő vagy szereplője adomázik, anekdotázik.	
Az elbeszélő kiegészítő-értékelő megjegyzéssel él.	

13. Házi feladat – Kapcsolatok

Az alábbiakban az európai romantika és történeti realizmus jeles prózai alkotásaiból olvashatsz részleteket. Vannak köztük olyanok, amelyekkel tanulmányaid során az elmúlt évben találkoztál.

- Olvasd el a részleteket!
- Válassz ki néhányat, amely neked tetszik, számodra izgalmas, és keress egy-egy, a téma, a gondolkodásmód vagy a megalkotottság szempontjából termékeny összevethetőségi szempontot *Az arany emberrel*!
- Röviden fejtsd ki meglátásaidat, a hasonlóságokra és különbségekre egyaránt figyelj!

a) Novalis: *Heinrich von Ofterdingen* (részlet) – 1799–1800

Az elragadtatástól megittasulva s mégis minden benyomásának tudatában, lassan úszott a villódzó, fényes árral, amely a medencéből a szirtek üregeibe folyt. Édes bágyadás lepte meg, amelyben elmondhatatlan történéseket álmódott, és amelyből újabb sugallat ragadta ki. Lány pázsiton taláta magát, szegélyén egy forrásnak, amely a légbe szökellt, és ott akárha szerteporlott volna. Sötét-kéken színlő, tarka erezetű sziklák magasodtak valamivel messzebb: a köröttük csillanó napfény szelídebb és tündöklőbb volt a szokottnál; az égbolt feketébe játszó kék volt, és makulátlan. Ami azonban őt minden erejével vonzotta, egy magas, világoskék virág volt, amely a forrás mellett állt, és megérintette őt széles, fénylő leveleivel. Számtalan egyéb virág nyílt körötte, mindenféle színű, pompás illat áradt szét a levegőben. Ám ő nem vett észre mást, mint a kék virágot; hosszan és elbeszélhetetlenül gyöngéden szemlélte. Már éppen odament hozzá, amikor a virág megmozdult és alakulni kezdett: még fénylőbbek lettek a levelei, s hozzásimultak az egyre növekvő szárhoz; a virág Heinrich felé hajlott; a szirmok széles, kék nyakfodorrá váltak, amely fölött gyöngéd vonású arc lebegett. Édes álmélgodása mind magasabbra hágott a különös átváltozás láttán, amikor hirtelen fölébredt anyja hangjára (...)

(Fordította Márton László)

b) Emily Brontë: *Üvöltő szelek* (részlet) – 1847

Éjfél felé, mielőtt még lefeküdtünk, teljes dühével ránk szakadt a vihar. Tombolt az orkán s a mennydörgés; a szélvész vagy a villámcsapás ereje alatt kettéhasadt egy fa a ház sarkán; egy hatalmas ág átzuhant a tetőn, és lesodort a kelet felé fekvő kéményből egy darabot, hogy valóságos kő- és koromeső záporozott tűzhelyünkre. Azt hittük, közénk csapott a villám. (...) De a viharnak vége lett húsz perc alatt, s mindnyájan sértetlenek maradtunk, Cathy kivételével, aki teljesen átázott, makacsságában vonakodott tető alá húzódni, s inkább kinn maradt, kalap és kendő nélkül, s annyi vizet szedett magába, amennyit csak elbírt haja és ruhája. (Az elbeszélő Ellen Dean)

[Cathy] Temetésének napján esett a hó. Kimentem este a temetőbe. Jeges szél fúj, akárcsak télen, körös-körül csend honolt. Nem kellett tartanom attól, hogy fajankó férje erre jár ebben az órában: és másnak sem lehetett dolga erre felé. Mivel egyedül voltam, és tudtam, hogy csak két yardnyi porhanyós föld választ el bennünket egymástól, így szóltam magamhoz: „Még egyszer karjaim közt akarom tartani őt. Ha hidegnek érzem, azt fogom gondolni, északi szél fú, s attól fázom: ha nem mozdul, azt képzelem, alszik.” Kerestem egy ásót a fészerben, és teljes erőmből dolgozni kezdtem. Az ásó már beleütközött a koporsóba: két kezemmel vájtam tovább. A fa recsegni kezdett a csavaroknál. Majdnem célnál voltam, amikor sóhajtást véltem hallani felülről, a sír pereméről, mintha fölém hajolna valaki. „Ha fel tudnám emelni a fedelét – gondoltam –, azt sem bánám, ha mindkettőnket elföldelnének.” És még vadabbul rángattam a koporsó fedelét... Másik sóhajtást hallottam, egészen a fülem mellett. Úgy éreztem, meleg lehelet vegyül az ólmos esőbe. Tudtam, hogy nem lehet húsból, vérből való élőlény a közelben, de amily biztos, hogy a sötétben megérezni valakinek közeledtét, még ha szemmel nem láthatjuk is, annyira csalhatatlanul éreztem, hogy Cathy mellettem van: nem alattam, hanem a földön. Hirtelen megkönnyebbülés tört fel a szívemből, és átjárta minden tagomat. Abbahagytam kétségbeesett munkámat: nyomban megvigasztalódtam, váratlanul és kimondhatatlanul. Mellettem volt, és ott is maradt, amíg befedtem a sírt, és elkísért hazáig. (Az elbeszélő Heathcliff)

Ralph Fiennes és Juliette Binoche az *Üvöltő szelek* egyik filmadaptációjában (Peter Kosminsky, 1998)

Mikor sikerült egy másik kulccsal kinyitnom az ajtót, a fülkés ágyhoz szaladtam, mert a szoba teljesen üres volt. Szétártam ajtaját és benéztem. Heathcliff ott feküdt hanyatt. Szemem találkozott az övével, mely oly vad volt és átható, hogy visszahőköltem tőle. Úgy láttam, mosolyog. Nem tudtam elhinni, hogy meghalt: testét és arcát zápor verte, ágyneműje egészen átázott; nem mozdult. Az ablak, melyet a szél csapkodott, felsebezte a párkányon nyugvó kezét: a vér nem folyt a sebből, és mikor odanyúltam, megbizonyosodtam felőle, hogy halott és merev. (Az elbeszélő Lockwood)

(Fordította Sőtér István)

c) Honoré de Balzac: *Goriot apó* (részlet) – 1834

– Nos, Rastignac úr, bánjék úgy a világgal, ahogy megérdemli. Érvényesülni akar? Hozzásegítem. Fölmérheti majd a nők feneketlen romlottságát, a nyomorult, határtalan férfihiúságot. Sokat olvastam ennek a világnak a könyvéből, de voltak még számomra ismeretlen lapjai. Most már tudok mindent. Mennél hidegebben számít, annál előbbre jut. Vágjon oda kíméletlenül, akkor félni fognak öntől. Ne tekintse másnak a férfiakat és nőket közönséges postalovaknál, amelyeket otthagytak az állomáson, hogy utolsó rúgjanak, s így majd elérje vágyai végcélját. Higgycsuk el, semmire sem viszi, ha nem akad egy nőre, aki érdeklődik ön iránt. Egy nőre, aki fiatal, gazdag és elegáns. De ha igazi érzése támad, rejtse el, mint valami kincset, nehogy megsejtsék, mert akkor el van veszve. Akkor már nem hóhér lesz, hanem áldozat. Ha valakibe beleszeret, őrizze jól titkát! Ne szolgáltatassa ki, amíg nem tudja, kinek tárja fel szívét. Ha jó előre meg akarja óvni még meg sem született szerelmét, tanulja meg: nem szabad bízni a világban. (Beauséant-né)

A gyors meggazdagodás problémáját e pillanatban ötvenezer fiatalember igyekszik megoldani, akik valamennyien az ön helyzetében vannak. Ön csak egy pont a nagy tömegben. Mérje föl, mekkora erőfeszítést kell tennie, s mily elkeseredett a küzdelem. Fel kell falniuk egymást, mint az egy fazékba zárt pókoknak, tekintve, hogy nincs ötvenezer jó állás. Tudja, hogyan lehet itt utat törni? A lányszív erejével vagy a korrupció ügyességével. Csapjon bele az embertömegbe, mint az ágyúgolyó, vagy lopakodjék közé, mint a dögvész. Tisztességgel semmire sem megy. (...) Ez az élet, ilyen a valóságban. Nem szebb, mint a konyha, ugyanolyan bűzös, és aki főzni akar benne, bizony bepiszkítja a kezét, az a fontos, hogy utána meg tudjon mosakodni: ez korunk erkölcsége. (Vautrin)

Rastignac a temető emelkedő része felé vette útját. Elnézte a Szajna két partján zezugos körvonallakkal húzódó Párizst, ahol már kigyúltak a lámpafények. Szeme mohón tapadt a város ama részére, amely a Vendôme tér oszlopa és az Invalidusok kupolája közt terül el. Ott élt az előkelő társaság, amelybe mindenáron bejutni törekedett. Olyan pillantást vetett erre a zibongó, óriási méhkasra, mintha előre ízlelné a mézet, és kiejtette száján ezt a nagyszerű mondatot:

– Most mirajtunk a sor!

A Társadalom arcába vágott merész kihívás első tetteként Rastignac elment vacsorázni Nucingen bárónéhoz.

(Fordította Lányi Viktor)

d) Gustave Flaubert: *Bovaryné* (részlet) – 1857

De meglátta magát a tükörben, s bámulva nézte az arcát. Sose volt még ilyen tág, ilyen sötét a szeme, sose látszott még ilyen mélynek. Egész lénye valami megfoghatatlan fényben fürdött, és teljesen átszellemült.

Egyre csak azt suttogta: „Szeretóm van! Szeretóm!” – s úgy élvezte a gondolatát, mintha csak egy második serdülőkorra ébredt volna. Végre hát ő is megismeri a szerelem gyönyörűségeit, ezt a lázas boldogságot, amiről már-már lemondott. (...)

Eszébe jutottak sorra olvasmányainak hősnői, s a házasságtörő nőknek e költői karavánja testvéri s elbűvölő hangon énekelt az emlékezetében. Maga is élő társnője lett ezeknek a képzelt alakoknak, s most valóra vált, amiről lánykorában oly soká ábrándozott, most már ő is hasonló lett a régi, irigyelt regényhősnőkhöz.

(Fordította Gyergyai Albert)

Claude Chabrol *Bovaryné*-filmadaptációja, 1991. Főbb szerepekben: Isabelle Huppert (Emma), Jean-François Balmer (Bovary) és Christophe Malavoy (Rodolphe)

e) Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Anna Karenina* (részlet) – 1877

Ami Vronszkij életének csaknem egy éven át minden korábbi fölvaltó egyetlen és kizárólagos vágya volt, Annának pedig a boldogság lehetetlen, iszonyú, de annál varázslatosabb álma – az a vágy teljesült. Vronszkij sápadtan, remegő állkapocccsal állt Anna fölé hajolva; úgy könyörgött neki, hogy nyugodjék meg, maga sem tudta, miért és miben.

– Anna, Anna – mondta reszkető hangon –, Anna, az Isten szerelmére!

De minél hangosabban szólongatta, Anna annál mélyebbre horgasztotta hajdan büszke, vidám, most megszegyenült fejét; aztán lehanyatlott a díványról, amelyen ült, Vronszkij lábához a földre. A szőnyegre esett volna, ha Vronszkij föl nem fogja.

– Istenem! Bocsáss meg! – mondta fölzokogva, Vronszkij kezét a melléhez szorítva.

Olyannyira vétkesnek és bűnösnek érezte magát, hogy egy maradt csak neki, megalázkodni s bocsánatot kérni. Vronszkijon kívül azonban nem volt most már az életben senkije, őhózzá fohász-kodott hát bocsánatért. De ahogy ránézett, fizikai megaláztatást érzett, s nem tudott szólni többet. Vronszkij pedig azt érezte, amit a gyilkos érezhet, amikor látja a testet, amelyet ő fosztott meg az élettől. Ez az élettől megfosztott test a szerelmük volt; szerelmük első korszaka. Volt valami rettenetes és visszataszító az emlékezésben: mit kellett ilyen rettenetes árú szégyennel megfizetniük. A lelki meztelenség szégyene, amely Annát fojtogatta, átragadt Vronszkijra is. De akármilyen ir-tózás fogja is el a gyilkost a megölt test fölött, föl kell darabolni, elrejtteni s felhasználni azt, amihez a gyilkosság révén jutott.

A gyilkos is nekivadultan, szinte szenvedéllyel veti magát a testre, rángatja, vagdalja, így borí-totta Vronszkij is csókkal Anna arcát és vállait. Anna fogta a kezét, és nem mozdult. Igen, ezek a csók, ezt vásárolta meg a szégyenén. Igen, ez az egyetlen kéz, mely mindig az enyém lesz: bűn-társam keze. Fölemelte ezt a kezét, és megcsókolta. Vronszkij térdre ereszkedett; az arcát akarta látni, de Anna elrejtette, s nem szólt. Végre, mint aki erőt vesz magán, fölemelkedett, s eltolta magától. Arca éppen olyan szép volt, de annál szánalmasabb.

– Mindennek vége – mondta. – Most már semmim sincs rajtad kívül. Ezt el ne feledd.

(Fordította Németh László)

Sophie Marceau az *Anna Karenina* egyik filmadaptációjában (Bernard Rose, 1997)

f) Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Ivan Iljics halála* (részlet) – 1886

„Mintha állandóan lefelé haladtam volna a lejtőn, miközben azt képzeltem, hogy felfelé kapaszkodom. Igen, így volt. A közvéleményben felfelé haladtam, és ugyanolyan arányban fogyott alólam az élet... Most pedig vége, halj meg!” (...)

Beléhasított a felismerés, hogy talán mégis igaz az, amit addig teljességgel lehetetlennek érzett: hogy nem úgy élt, ahogy kellett. Eszébe jutott: hátha az az ellenkezés, ami néha feltámadt benne az ellen, amit a legmagasabb állású személyiségek helyesnek tartanak, az az alig-alig moccanó lázongás, amelyet nyomban elfojtott magában... hátha az volt az igazi, és mind a többi nem az volt, aminek lennie kellett volna! Hivatali működése, egész életberendezése, családja, társadalmi és szolgálati érdekei... mindez talán nem az volt, ami kellett volna. Megpróbálta önmaga előtt védelmébe venni mindezt. De egyszerre rádöbbsent mindannak értéktelenségére, amit védelmez. És nem volt már mit védelmeznie.

(Fordította Szöllősy Klára)

- Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget!
Értelmezd újra az általad választott műrészleteket, illetve *Az arany embert* az utolsó bekezdésben olvasottakkal összefüggésben!

A költőiség, a romantikus egyéniség- és természetkultusz, a személyesség kitüntetett szerepe, a szabadságeszmény különféle megnyilvánulásai vagy a mítosz hagyomány újraértelmezése a romantikus regényekben és elbeszélésekben is meg tapasztalható.

A német kora romantika egyik kiemelkedő alkotója NOVALIS (1772–1801), eredeti neve Friedrich von Hardenberg. *Heinrich von Ofterdingen* (1799–1800) című, befejezetlen regényének egyik legfontosabb szimbóluma a kék virág, amelyet a romantika egyik fontos jelképeként tartanak számon. A regény hőse álmában olyan vándor, akinek célja az eszményi teljesség megtalálása. Novalis kék virága elsősorban létszimbólum. Egy olyan, a földi létezésben meg nem tapasztalható, magasabb rendű létforma jelképe, amelyhez a romantika szemléletének megfelelően a szépség, a költészet, a teljesség kapcsolódik. A regény olyan képzeletbeli (fiktív) világot teremt, amellyel magát a létezést akarja egy magasabb rendű létszféra megalkotásával megújítani, átformálni, „romantizálni”.

EMILY BRONTË (1818–1848) angol költő- és regényíró *Üvöltő szelek* (1847) című regényében a lélek ésszerűségtől vagy erkölcsi megfontolásoktól mentes mélyrétegei, ősi természete-

tű indulatai, szenvedélyei tárulnak fel. Merész eredetiségét csak a 20. században fedezték fel igazán. A regény egyik legnagyobb értékének az elbeszélői hang többszólamúságát, az elbeszélői tevékenység rendkívül bonyolult, a romantika korában teljesen szokatlan megformálását tartják. A több elbeszélővel dolgozó, a szereplőket is elbeszélői helyzetbe hozó technika következménye a nézőpontok váltogatása. Ez azt eredményezi, hogy a regény ugyanazt a szereplőt sokféle szemszögből láttatja, így az olvasót is állandó mérlegelésre, véleményformálásra, ítéleteinek átértékelésére, szemléletének megváltoztatására készíti. A regényvilág mitikussá formálódó helyszínei, Zúgóbérc és Fácánosmajor nehezen értelmezhető lelki-személyiségbeli tartalmak szimbólumai. Zúgóbérc udvarháza a hegytetőn van, viharos szelek útjában, alatta a lánypark és hangafüves dombok terülnek el. Lakóinak nyers, szenvedélyes, fékezhetetlen lény is ennek a természetnek a vad energiáit testesíti meg. Személyiségük lényege a természet erőihez hasonlóan a korlátokat nem tűrő, féktelen szabadság. Ösztönösen vágnak arra, hogy belesimuljanak a természet kozmikus ritmusába, feloldódnak élő energiáiban. A civilizáció világát jelképező Fácánosmajor lent fekszik a völgyben. Az épületet park veszi körül, magas kőkerítések és zárt kertkapuk adnak biztonságot lakóinak, akik nyugodtak, szelídek, kulturáltak, ugyanakkor erőtlenekek és törekenyek. A helyszínekhez kapcsolható jelentésekben tehát meghatározóan a természet őserője és a civilizáció világa feszül egymásnak: a korlátlan szabadság és a társadalmi normákkal szabályozott élet, a vihar és a nyugalom, az ösztönök és az értelem, a nyers életerő és az életerő hiánya.

Mind a múlt évben, az *Illúziók elvesztése* fejezetben olvasott regényekkel, mind *Az arany emberrel* és az e feladatban olvasott műrészletekkel kapcsolatban felmerülhet a kérdés: hogyan viszonyul egymáshoz a romantika és a történeti realizmus. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a romantika a személyiség kiteljesedésének lehetőségét olyan belső dimenziókban találta meg, mint a fantázia, az álom, a lélek, a költészet vagy a más térben és időben való létezés (például múlt vagy egzotikus tájak, világok). A romantikus kezdeményezések ellenhatásaként, illetve a romantikával párhuzamosan kibontakozó realizmus azt feltételezte, hogy a társadalmi és természeti világ úgy is elbeszélhető, amilyen „valójában”: a klasszicista eszményítéstől és a romantikus fantáziálástól mentesen. A realizmus a társadalmi berendezkedésre, az egyes társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyára, az emberek társadalomban elfoglalt helyére, az egyéniségtípusok sorsalakulására, magatartására figyelt, vagyis az embert társadalmi lényként vizsgálta. A romantika eredetiség- és teremtéselvű esztétikájával szemben a realizmus poétikájának alapja a művészet utánzáselvű fölfogása volt, vagyis annak föltételezése, hogy a művészet a valóság sajátos visszatükrözése. Ezek a jellemvonások azonban sohasem voltak kizárólagosak. A realizmus irányzatához sorolható szövegek számos romantikus elemet is tartalmaznak, és nyelvezetük sem különbözik meghatározóan a romantikáétól. A realista művek valóságos világai ugyanúgy megalkotott világok (fikciók), mint a romantikus alkotások képzeleti világai. A különbség inkább abban ragadható meg, hogy míg a romantikától távol esett a társadalmiság iránti érdeklődés, a realizmus épp az e világi tapasztalatok megszővegezését tűzte ki célul. Korunkból visszatekintve több irodalomtudós véli úgy, hogy a realizmus nem jelent új irodalmi korszakot, és nem tekinthető a romantika meghaladásának sem. Ők poétikai eszköztárát a romantikával azonos horizonton értelmezik és értékelik.

művének, melyben a liberális eszmék alapkérdéseire keresi a választ. Eötvös regényeiben egyaránt jelen vannak a romantika és a realizmus jellemző jegyei.

KEMÉNY ZSIGMOND (1814–1875) a 19. századi magyar próza egyik legkiemelkedőbb alkotója, tanulmányíró és publicista. Alvincen született ősi, erdélyi nemesi családból. Minden magyar kortársánál határozottabban és tudatosabban törekedett a korszerű elbeszélő próza, a lélektani regény megteremtésére, művészi törekvései párhuzamosak voltak az európai regény alakulástörténetével. Műveinek cselekményszerkezete a Jókai-regényekhez hasonlóan visszavezethető egyszerű irodalmi formákra, meghatározóan a mesére. Bennük azonban a jellem a szereplőnek nem állandó tulajdonsága, hanem a szereplők közti viszonyokban folyamatosan változó, alakuló elem. Ebből fakad, hogy a cselekmény fordulatait a lélek belső küzdelmei, a tudat különféle állapotai indokolják. Ez a motiváltság a prózavilágban együtt jár a viszonylagosság tapasztalatának a megjelenésével. Azzal, hogy a dolgokról és az értékekről több, egymás mellett érvényes vélekedés lehetséges. A több nézőpont az időrend megbomlásával is együtt jár, mert a nézőpontváltások az idősíkok egyidejű jelenlétét teszik szükségessé. Kemény regényművészete határozott elmozdulást jelez a realizmus irányába, ugyanakkor folytatja a romantika hagyományait is. Fontosabb regényei: *Gyulai Pál* (1847), *Férj és nő* (1852), *Ködképek a kedély láthatárán* (1853), *Özvegy és leánya* (1855–57), *Rajongók* (1858–59), *Zord idő* (1862).

JÓKAI MÓR (1825–1904) Komáromban született, értelmiségivé alakuló – apja ügyvéd –, jómódú nemesi családban. Protestáns meggyőződésű, liberális, hazafias szellemben nevelkedett. Gondolkodására a családból hozott, erőteljes nemzeti tartalmakat hordozó puritán kálvinista hagyományok gyakoroltak hatást. A Habsburgokkal való szembenállást a felekezeti különbség is erősítette. Másrészt gondolkodását az a liberális eszmeiség alakította, ami a dunai kereskedelemről fakadóan Komárom polgárságát áthatotta. E két hagyomány nemcsak Jókai regényeinek értéktudatát határozta meg, de alkotóművészetének regénypoétikai sajátosságaiban is formát talált.

Korai elbeszélései a vadromantika modorában (*Nepean sziget, Marce Zare*, 1846) és a népiesség jegyében (*Sonkolyi Gergely, A serfőző, Keselyő Péter*, 1847–1848) születtek. A pálya kibontakozása az 1850-es évekre esik, stílusa ebben a pályaszakaszban egyénibbé válik, tematikája erőteljes nemzeti színezetet nyer. Megjelenik országos elismerést hozó két elbeszélés-kötete – *Csataképek, Egy bujdosó naplója* (1850) –, melyet regények sora követ. A világsi katasztrófa után a magyarság 17. századi hősiességében talál saját korában is követendő-vigasztaló mintára (*Erdély aranykora*, 1851; *Törökvilág Magyarországon*, 1852–1853; *Janicsárok végnapjai*, 1854), valamint elkészül az anekdotizáló regénytípust talán leginkább képviselő *Egy magyar nábob* (1853–1854) és a *Kárpáthy Zoltán* (1854). A regénydilogia tekinthető e pályaszakasz csúcsteljesítményének. Az egymást követő nemzedékek magatartásának, életfelfogásának alakulását nyomon követő regénykettős a reformkor nemzeti felemelkedését folytatott küzdelmeit állítja középpontba a Jókaira jellemző mitizáló szemlélettel.

Bár regényei egyre-másra látnak napvilágot, a dilógiát csak a kiegyezés (1867) utáni években követik hasonlóan nagy formátumú alkotások. A pálya csúcsának tekinthető időszakot

olyan jelentős regények fémjelzik, mint a szabadságharc „hősi eposzaként” számon tartott *A kőszívű ember fiai* (1869), a reformkort előkészítő művészi és tudományos törekvéseknek emléket állító *És mégis mozog a föld* (1872), valamint a gyors tempóban kapitalizálódó, korabeli magyar viszonyokat részben romantikus-utópisztikus, részben realiztikus vonásokkal ábrázoló *Fekete gyémántok* (1870) és *Az arany ember* (1872).

A hetvenes évek második felétől Jókai pályája meglehetősen egyenetlenné válik, ekkor, valamint a nyolcvanas években írt kalandos történelmi regényei – *A lőcsei fehér asszony* (1884) – és kalandor életutakat megalkotó művei – *A cigánybáró* (1884) – alatta maradnak legjelentősebb regényei színvonalának.

Regényeinek anekdotákkal, epizódokkal bővített gazdag információs világa, élvezetes és árnyalt elbeszélői stílusa máig különböző műveltségű és igényű olvasói rétegeknek a megszólítását teszi lehetővé. Áradó mesélő kedve és elbeszélésmódja hatékonyan vonhatja be az olvasó képzeletét az értelmezés folyamatába, és legjobb regényeiben képes fenntartani a befogadó folyamatos kíváncsiságát is. Prózáját kiemelkedően gazdag szókincs és változatos stílus jellemzi, amelyben egyaránt megtalálhatóak a régiség, a tájnyelv és a különféle rétegnyelvek kifejezései.

BESZÉL EGY HANG

Benczúr Gyula: Mikszáth Kálmán

„Mikszáth volt az első magyar író, akinél a közönség rájött arra, hogy az elbeszélőnyelv önálló értékkel is bír, mivel a kibontakozó történet mellett külön is élvezhető, olyan módon, ahogy a költészet nyelve. (...) Bűbájos, remek meséket talált ki, megszólalt a leleplező igazság hangján is, megalkotott, sok szálból szőtt alakjai belopták magukat az olvasó szívébe. Valódi prózatörténeti jelentősége mégsem elsősorban a meséiben és jellemfestésében, hanem elbeszélői modorában rejlik. (...) egy olyan elbeszélőnyelvet teremtett, mely először állította meg az olvasó tekintetét a magyar prózában, s elsőként ösztönözte az olvasót arra, hogy elidőzzön ennél az elbeszélőnyelvnél és ne csak a történet fordulatait keresse. Ez a különös elbeszélőnyelv még alapvetően a mesélésre orientálódott, még alapvető célját látta a történetmondásban, mégis e célkitűzéssel és narrációs feladatvállalással szinte ellentétben elsőnek

lazította fel a magyar elbeszélés mesekötelékeit, elsőnek vonta kétségbe a meseközpontúság primátusát [elsőbbiségét, fölényét] a prózai elbeszélésben.” (Kenyeres Zoltán).

A következő négy tanórán MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910) elbeszélő művészetéről szerzünk újabb olvasói tapasztalatokat. Értelmezzük a *Tót atyafiak* (1881) című elbeszéléskötet nyitó darabját, *Az arany-kisasszonyt*, valamint közelebbről szemügyre vesszük *A jó palócok* (1882) izgalmas kötetkompozícióját. Ebből a novelláskötetből két elbeszélés feldolgozásával keresünk választ arra a kérdésre, hogyan, miben újította meg Mikszáth prózája az elbeszélés-hagyományt, több szempontból folytathatóságot kínálva a 20. századi modern prózaformák számára is.

16. Tudásmozgósítás

Töltsd ki a táblázat első két oszlopát!

TUDOM	TUDNI AKAROM	MEGTANULOM
Mi mindent tudsz már Mikszáth-ról, mit olvastál Mikszáthtól? Eddigi olvasói tapasztalataid alapján mi jellemezi prózáját, elbeszélői stílusát?	Eddigi tudásod alapján és Kenyeres Zoltánt olvasva milyen kérdéseket tennél fel a Mikszáth-prózával kapcsolatban?	

c) Készítsétek el Az *arany-kisasszony* történetpiramisát!

(1 szó a főszereplő)

(2 szó jellemzés)

(3 szó a helyszínrre)

(4 szó a problémáról)

(5 szó az egyik eseményről)

(6 szó egy másikról)

(7 szó egy harmadikról)

(8 szó a megoldásról)

- d) Az „egy marad, három megy” eljárással vessétek össze történetpiramisotokat másik három csoportéval!

18. Értelmezés együttműködő csoportokban

A csoportotok szempontjához tartozó feladatok segítségével, a teljes szövegben vizsgálódva elemezzétek és értelmezzétek az elbeszélést!

(Ahol vannak, ott az idézetek inkább csak gondolatébresztő, tájoló szerepet töltenek be. A feladatokat csoporton belül el is oszthatjátok.)

A) Helyszín, környezet

- a) A bevezetés „görbe ország” különös fekvésű városába, Selmecebányára kalauzolja el az olvasót. Gyűjtsetek példákat, hogyan, milyen eszközökkel alkotja meg az elbeszélői nyelv a történet környezetét (domborzat, időjárás, épített környezet, emberi környezet, az elbeszélő viszonya a környezethez)!

IDÉZETEK (PÉLDÁK)	MAGYARÁZATOK, ÉRTELMEZÉS
DOMBORZATI VISZONYOK	
IDŐJÁRÁS	
ÉPÍTETT KÖRNYEZET	
EMBERI KÖRNYEZET (VÁROSLAKÓK)	
ELBESZÉLŐI VISZONYULÁS	

- b) A táj, Selmecbánya természeti és épített környezete a 20. század egyik legjelentősebb magyar festőjét is megihlette. Hasonlítsátok össze a Csontváry-képet az elbeszélés bevezetésének helyszínleírásával!

Csontváry Kosztka Tivadar: *Selmecbánya látképe*, 1902

Mikszáth-elbeszélés

Csontváry-kép

- c) Hogyan viszonyul a történet világának tere a rajta kívül levő terekhez, a „külső világhoz”? Milyen metaforikus jelentéssel telítődik a mű vége felől olvasva a történet bevezetésben bemutatott helyszíne?

B) A történet és elbeszélésének időviszonyai

Vizsgáljátok meg az alábbi idézetek és a táblázat jobb oszlopának kérdései segítségével a történet és elbeszélésének időviszonyait!

a)

– (...) Hol leszesz ma? – Itthon – felelte Krisztina. – Mindig otthon! Jobban tennéd, ha átjönnél most délután hozzánk.	Mi a közös és eltérő vonása az idézetek időjelöléseinek?
Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.	Mit tud és mit nem tud az olvasó a cselekmény idejéről?
Délután jött oda, és egyedül találta Krisztinát. Halványabb volt, mint máskor, a tegnapi események után átvirrasztott éj nyomai meglátszottak szép arcán, más szóval érdekesebbé tették.	Mennyi idő alatt játszódik a történet?

b)

A Csemezék Krisztina nevű leánykája például kiáll ebéd után a zöldre festett kapuajtóba, s amint merengő fekete szemeivel meglátja a szomszéd hegygerincen, hogy a Mirkovszkiék Bohuska nevű kisasszonya a kertben sétál, nyájasan int gyönyörű fejcskájával, és üde, csengő hangján átkiált: – Megebédeltetek, Bohuska?	Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?
Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberén, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik. Krisztina majd tűnő, majd éledő reménnyel várt egyik napról a másikra.	Mi lehet a funkciója a bevezetésben, illetve az 1–2. fejezetben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét többször hangsúlyozza?
Csutkás úr és Luppán lovag mindennapos vendégek Krisztinánál; annyira megszokták a házat, hogy az öreg halála után is mindig ott jönnek össze beszélgetni és burnótozni.	Mi lehet a funkciója a befejezésben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét hangsúlyozza?

c)

Ennyi s nem több volt azon párbeszéd, mely Krisztinára vonatkozólag már korábban ejtetett meg Csutkás és Csemez úr közt. Ennek is már körülbelül fél éve, azóta vissza sem emlékezik már arra Csutkás úr, tán Csemez sem.

Nemzedék nemzedéket vált föl a nagy, sárgára meszelt líceumban, de a Petőfi-legendából nem vesz el morzsányi sem. Híven adják át az elődök az utódok emlékezetének, s az emlékezet gondolat virraszt fölötte, s úgy őrzi, mint a két szeme világát. Örökkön-örökké élni fog az ott amúgy csonkán, hézagosan is – aminőnek azt a költő ottléte után egy negyedszázad év múlva találtam.

A legtöbben arra vezetik vissza e dolgot, hogy Luppán lovag egy fiatal, szép leányba volt szerelmes valaha, akit szülei nem akartak hozzáadni. A leány emiatt annyira elbúsult, hogy mérget vett be, s szörnyű kínok közt meghalt. Luppán úr túl érzékeny kedélyére (valóban túl érzékenynek mondják emiatt a selmeciek) nagyon hatott ez az esemény, s maga is forrolázba esett, melyből alig bírt kigyógyulni.

Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?

Hogyan kapcsolódnak a régebbi múltból való információk az elbeszélői tudáshoz? Milyenek mutatják azt?

Mi a szerepe a történet idejénél korábbi múlt időknek, a korábban történt események elbeszélésének?

d)

Mirkovszki Miklóst azon naptól kezdve senki sem látta többé Selmecen. Elment nyomtalanul, elhagyva szüleit, nővérét. Egy álló évig még csak híre sem jött

Körülbelül tíz év múlt el, de Krisztina levelére nem jött válasz.

Még a népdal is így örökítette meg:

Ássa az aranyat

Hej, minek is ássa!...

Csemez Tini arcán

Mindenik fővényszem

Egy rózsa hullása.

Hogyan aránylik egymáshoz a történet elbeszélésének kifejtettsége és az elbeszélő idő?

Miként változtatja meg az elbeszélői helyzetet és a történet idejét a befejezésben közölt „népdalbetét”?

C) Alakformálás

Osszátok fel a szöveget!

Tekintsétek át újra az elbeszélést! Szövegszerű és tartalmi idézetek kiemelésével, valamint magyarázó-értelmező megjegyzésekkel töltsétek ki a karaktertáblázatokat!

a)

SZEMPONTOK	CSUTKÁS	LUPPÁN DEMETER	CSEMEZ ISTVÁN
NEVE, MEGNEVEZÉSEI			
RANGJA, FOGLALKOZÁSA			
KÜLSEJE, KÜLSEJÜK			
ÉLETMÓDJA, ÉLETMÓDJUK			
JELLEME, JELLEMÜK			
BESZÉDE			

SZEMPONTOK	CSUTKÁS	LUPPÁN DEMETER	CSEMEZ ISTVÁN
AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐHÖZ, SZEREPLŐKHÖZ			

b)

SZEMPONTOK	CSEMEZ KRISZTINA	MIRKOVSZKI MIKLÓS
NEVE, MEGNEVEZÉSEI		
KÜLSEJE		
ÉLETMÓDJA		
JELLEME		
BESZÉDÜK		
AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐKHÖZ		

D) Valószerűség és irodalmiság

a) Milyen eszközökkel, hogyan teremti meg a szöveg a fikció valószerűségét?

Csutkás úr személyleírata szóról szóra lemásolva a tavalyi útlevélről, a következő:

Vallása: lutheránus.

Születéshelye: Podzemcsok, Trencsén megye.

Életkora: negyvennyolc éves.

Arca: hosszúkás.

Orra: rendes.

Szeme: kék.

Haja: szőke, őszbe boruló.

Különös ismertetőjelei: orra vörös.

Luppán lovag ugyanis azt állította, hogy a burnótot olyanformán kell fölszíni, mint mikor a mágnespatkó vagy a megdörzsölt spanyolviasz messziről felhúzza a tűt vagy a nyírott papírszeleteket; (...) De már ezt Csutkás tanár úr nem engedheti. Ő sem a szemeten szedte tudományát, hogy (...) megdönteni engedje ama sarkalatos principiumot, miszerint az orrlyukak egyenesen arra valók, hogy azok tubákkal tömessenek be. (...) A szelencét azalatt, míg a orrt lakmároztatjuk, szépen alá kell tartani, a mutató- és a mellékujj közé szorítva, hogy a lehulló burnót kárbavesztének tudata ne háborítsa meg a gyönyört. (...) Érdemes kollegája nézetét vallja Csemez úr is, de azon lényeges eltéréssel, hogy a szelence alátartása tiszta ostobaság; (...) egy igazi szakember, míg a fölösleges burnót aláhull, a nyelvét nyújtja ki, s azzal fogja föl a veszendő részeket.

A rossz nyelvek ugyan azt suttogják, mintha Petrovics Sándor (Csutkás úr e néven emlegeti) őróla írta volna: „mégis szekundába pónált sok számár professorom” (...)

Van még erről a Petőfiről egy regényes legenda Selmecen, melyről mindenki tud valamit, de egészen nem tudja senki, csak Csutkás tanár úr. (...)

Csak a bor képes feloldani a nyelvét, ami nem lehetne ugyan akadály a legenda elmondására, mert Csutkás úr igen gyakran iszik bort, s ily alkalomkor évek óta mindig szőnyegre kerül a Petőfi múltjának ezen kalandos és homályos része, bele is kezd az érdemes férfiú, mindannyiszor elmondván, hogy a boglyas Petrovics ott lakott a líceum fölötti hegyen az öreg Muszurnál, a kamarai hajdúnál, akinek nemrég jött meg a fia Olaszországból, a légiótól, honnan kitüntetésül vizitkártyára ragasztva egy darab tépést hozott abból a rongyból, mellyel a megsebesült Garibaldi véres lábát borogatták. (...)

Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberen, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik.

Csutkás tanár úr egy rajongó pedagógus, egy valóságos Pestalozzi³, ki a legmodernebb elvekből indulva ki, jutalmát ebben leli, s ezzel dicsekszik egész az unalomig.

b) Miként hangsúlyozzák az alábbi részletek a megalkotottságot, az irodalmiságot?

Már Luppán lovag egészen más ember! Csupa beszéd, a megtestsült nyíltság. Emlékeit nem tartja zár alatt. Még olyan dolgokat is elmond, aminők sohasem történtek meg vele, amikről csak ő képzelet, hogy átélte, átszenvedte. (...)

Arca átszellemül, hangja szelíd, hajlékonyá lesz, midőn a meghatottság legőszintébb jeleivel elmondja boldogult neje halálát, amint a szegény asszony napokig feküdt ott betegágyán a megsemmisüléssel viaskodva; milyen aggodalommal virrasztott ő éjjel-nappal a haldokló anya fölött, ki midőn utószor keblére zárta kicsi gyermekeit, így szólt hozzájuk bágyadt mosollyal: „ne sírjatok, el fogok jönni értektek; magammal viszlek”. (...)

...Pedig hát az egész dologból egyetlen szó sem történt meg (...) sohasem volt felesége, következésképpen gyermeke sem.

– Jól van tehát; én nem szeretlek téged, de mást sem szeretek, legalább nem olyat, akít megnevezhetnék; én olyan férfiról álmodom, aki szép legyen, mint Don Alvira a „Fekete nő” című regényben, és olyan vitéz legyen, olyan könnyelmű természetű, mint Athos a „Három testőr”-ben, úgy tudjon szeretni, oly különösen, mint Gaston a „Hét arany hajsza”-ban, aki annyit tudjon, mint Berend Iván a „Fekete gyémántok”-ban.

Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.

De mindez igen terjedelmes és nem is valami mulattató dolog, azonfelül nem is tartoznék beszélyünkhöz, ha nem kellene megmagyaráznom, miért volt kivésve azon a gyűrűn a „tempus” szó, melyet Mirkovszki Miklós húzott másnap a Krisztina ujjára.

3 Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) svájci pedagógus, a neveléstörténet egyik legnagyobb alakja

- E) Párbeszéd
Vizsgáljátok meg az alábbi párbeszédet!
- Kik között zajlik, milyen helyzetben?
 - Milyen viszony van a résztvevők közt?
 - Mi a párbeszéd tárgya?
 - Milyen széttartó elemek miatt válik a párbeszéd humorossá, parodisztikussá?
 - Szerintetek mit parodizál, tesz nevetségessé a szöveg?
 - Válasszátok ki az egyik párbeszédet, és készüljétek fel eljátszására! Akik nem játszanak, rendezzék a jelenetet!
 - Felkérést kaptatok arra, hogy az elbeszélésből filmadaptációt készítenek, de próbajelenetet kell forgatnotok. Válasszátok ki az alábbiakból az egyik jelenetet, és írjátok hozzá filmforgatókönyvet!

(1)

– Én a Krisztinát nem adom senkinek. Nem azért neveltem, hogy valami gézengúz elkaparja; itt találja készre, mint ahogy az epret szokás a réten, aztán leszakítsa, és hamm... megegye.

– De a vonzalom, a szeretet?

– Szeressen engem!

– Az nem elég.

– Hát szeressen téged is...

Csutkás hirtelen leereszté nagy szempilláit, és mosolygott.

– Vagy ha az sem elég, szeresse Luppán lovagot is.

(második fejezet)

(2)

– Nemde, Miklós, ön szeret, nagyon szeret engem?

Bohuska a legyezőjét ejtette el e váratlan szavakra, s álmétkodva tekintett barátnéjára, ki gyengéden simult Miklóshoz.

Az ifjú lángvörös lett. Hiszen még eddig egyetlen szó, egyetlen vonatkozás sem történt köztük erre. Csevegtek együtt néhányszor, ennyi az egész! És íme, most...

– Ha szeretem-e, Krisztina? Nagyon, egyedül önért élek. Ó, Bohuska, mondd meg, te mondd, mint szeretem! Magam nem bírom elmondani. Istenem, mily boldogság! Ki hitte volna? Az első pillanattól kezdve, amint megláttam önt.

Miklós remegett, mint a nyárfa.

– Mertem volna-e álmodni? – folytatá szaggatottan. – Ó, Krisztina, tehát ön... ön is óhajtja az én szerelmemet?

– Igen – suttogá ő mintegy fáradtan, lezárt szemekkel.

– Ön kérdezi, ön kéri tőlem?

– Igen – ismétlé panaszosan, gyönyörű arcát kezei közé rejtve. – Ön jobb, mint a többiek, ön szebb, mint a többiek, ön jobban illik hozzám, mint a többiek. Szeressen hát engem, igen, szeressen, és én...

– S ön, Krisztina?

– Én? – s elereszté őt, mintha álomból ébredt volna, s arca sajátságos semmitmondóvá vált. – Én? Ki beszél rólam? – mondá majdnem szerényen. – Nem érzi ön, milyen rettenetes hűség van?

(második fejezet)

(3)

– Miklós, mi lelte önt? Neheztel rám, mert őszinte voltam önnel szemben? Istenem, ne hagyjon el, maradjon jó hozzám, fogadjon el a maga... ó, Istenem, hogyan mondjam ki... a maga feleségének.

Miklós hirtelen felugrott, szemeiben felszáradtak a könnyek, s arca szokatlan büszkévé változott.

– Legyen nyugodt. Már én sem epedek önért – szólt tompán, kimérten –, de nem fogom elhagyni sem. A szerelem halhatatlan! A szerelem nem vész el, mint a letiport hernyó, csak alakot ölt. Szeresse ön azt, akit akar, de legyen az én nőm.

Aztán egész magasságban fölegyenesedett, és szemei szikráztak. Krisztina meglepetve hátrált előle egy lépést, és így szólt nyájasan, de szomorúan:

– Igen, Miklós; én neje akarok lenni, hogy megvigasztaljon odaadó szerelmével, hogy segítsen elviselni az életet, hogy...

(harmadik fejezet)

(4)

– Búcsúzni jöttem, Krisztina.

Krisztina letette kezeiből a vizeskannát, melyből virágait öntözgette, és bámulva vetette Miklósra nagy fekete szeméit.

– Hova megy ön? – kérde lassan.

– Kaliforniába. San Franciscóba, vagy mit tudom én, hova... Olyan helyre, ahol aranyat ásnak az emberek...

– Ne bolondozzon!

– Azt még tegnap határoztam el. Ez már nem kérdés többé; én megyek, Krisztina, mert ki-mondhatatlanul szeretem, most csak az a kérdés már, hány...

– Hogy hány fontot nyomok, ugye? – mondá Krisztina mosolyogva, de mosolya erőltetett volt és színtelen.

– Igen, ezt mindenekelőtt tudnom kell, Krisztina – felelte Miklós komolyan.

– Nyolcvanegy font vagyok... A múlt héten ültem a mázsán a sánta mészároséknál.

– Sok, nagyon sok! – sóhajtott Miklós, azután lassan közeledett Krisztinához, megfogta kis kezét, és hozzátette előbbi szavaihoz: – de mindegy... Egy-két font ide-oda.

Majd egy ezüstkarikát vont elő a mellényzsebéből, melybe maga gravírozta be az éjjel a „tempus” szót, és a leány ujjára húzta.

– Itt van, Krisztina, ez a gyűrű! Aranyat nem adhatok, nem szabad vesztegetnem az aranyat, de elég jó az így is a célnak.

(negyedik fejezet)

F) Szerkezet

A megformáltság fogyatékosága vagy valami más?

a) Milyen, a regényre jellemző formai elemek vannak az elbeszélésben?

Dolgozzatok a táblázatba!

b) A bevezetésnek és a befejezésnek nincs tartalmi összefoglalója. Írjátok meg a hiányzó tartalmi összefoglalókat!

c) Hogyan viszonyulnak Mikszáth egyes tartalmi összefoglalóinak előreutaló információi a fejezetben elbeszéltekhez? Mire következtettek ebből?

d) Beszéljétek meg és írjátok a szerintetek megfelelő fejezethez a következő szerkezeti elemeket: alaphelyzet, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás! (A megoldáshoz használjátok fel a történetpiramisnál megbeszélteket is.)

Milyen aránytalanságokat tapasztaltatok?

BEVEZETÉS	ELSŐ FEJEZET	MÁSODIK FEJEZET	HARMADIK FEJEZET	NEGYEDIK FEJEZET	BEFEJEZÉS
b)	<i>Csutkás tanár úr és Luppán Demeter úr bemutatattatik a nyájas olvasónak</i>	<i>Egy kis virág leszakítására – három kéz nyúl</i>	<i>Melyben azon események mondatnak el, melyek az előbbi fejezetből kiszorultak</i>	<i>Megmagyaráztatik az olvasónak a „Tempus” szó csodálatos ereje</i>	
c)	–				–

KÖVETKEZTETÉSEINK:

d)					

ARÁNYTALANSÁGOK:

- e) Szerintetek a szerkezetet lazító felesleges kitérő vagy az elbeszélés szerves részét képezi a pipázó Náckót cipelő öregasszonyról szóló anekdotaszerű betét a bevezetésben és a *tempus* szó eredetéről szóló fejtegetés a negyedik fejezet elején?

- f) Ha a szerkezetnek ezeket a jellemzőit nem fogyatékoságként, hanem tudatos torzításként értelmezzük, akkor mi lehet a szerepe ennek a torzításnak?

G) Elbeszélésmód

Vizsgáljátok meg és értelmezzétek kettéosztott naplóval, hogyan alkotja meg *Az arany-kisaszony* az elbeszélő alakját, hangját, a szövegvilágban való jelenlétét!

(1)

Uraim, ha a pokolban egyszer az a gondolatjuk támadna az ördögöknek, hogy várost építsenek, az bizonyosan olyan lenne, mint Selmecebánya.

Halljátok, uraim, a Petőfié! Hát nevelt még ennél valaki különb embert a nemzetnek?

(2)

Nyájas olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucát sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal, melyeknek előrsze sokszor háromemeletes, míg ellenben a háta szerényen odalapul a hegyhez.

(3)

Bizonyára egyike a legszebb dolgoknak ez árnyékvilágon a házasság. Isten ments, hogy ezt eldisputáljam az utánam következő nemzedéktől; mert ha már mi ittunk a suvikszos palackból, az adomabeli cigány logikája szerint, hadd iganak ők is.

(4) Nem is csoda ez, kérem, olyan embereknél, kik szakadatlanul együtt vannak (...) Én legalább nagyon természetesnek tartom, hogy ennek így és nem másképp kelle történnie. Ha valamin, csak azon bámulok, hogy maga Csemez István úr nem lett szerelmes valakibe (...)	
(5) Lehet benne valami, de nekünk elvégre is semmi közünk hozzá, s bemutatván ígéretünk szerint a két derék úriembert, nyugodt lelkiismerettel térhetünk át elbeszélésünk második fejezetéhez mely, ünnepélyesen ígérem, nem lesz olyan unalmas, mint az – első. Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.	
(6) Krisztina szemeiben csodálatos tűz gyulladt ki, mely mint égő gyertya hosszú, vékony lángnyelveket látszott eresztetni az ifjú felé, ki az égető sugarak bűvös befolyása alatt lesüté lelkes arcát.	
(7) – Ó, Miklós – suttogá a leány boldogan –, ez szép, regényes szó volt öntől. Ilyen nagyon szeressen.	
(8) Csemez úr ásított, és azt mondta kategorice, hogy nagyobb zörejt támaszt egy széttört ablaküveg, mint egy széttört szív... Kár az időt vesztegetni ilyen haszontalan fecsegésekkel: többet érne egy kis kalabriás; ő a Krisztinát oda nem adja senki-nek, hacsak nem akkora darab aranyért, amennyit ő maga nyom. Hehehe! Egy akkora darab aranyért, amennyit Krisztina nyom.	
(9) Csutkás úr fejet csóvált, aztán tarka zsebken-dőjét húzta ki zsebéből, s megrázzván azt óvatosságból, hogy ha véletlenül paprikát hintettek volna rá a nebulódiákok (mi gyakori dolog, ha a katedrán feledi), azt, amennyire lehetséges, lerázza onnan (...)	

H) Műfaj

Az *arany-kisasszony* a Mikszáth szerkesztette *Mulattató* című lap 1875-ben közölt egyik hírének újraírása. A hír szerint egy amerikai kereskedő azt a feltételt szabta lánya házasságához, hogy a kérő szerezzen annyi aranyat, amennyit a lány súlya nyom. A fiatalember el is ment Kaliforniába aranyat ásni, miközben a lány fogyókúrába kezdett, így végül a közös erőfeszítés nyomán egybekelhettek.

a) Gyűjtsétek össze az alábbi műfajok néhány fontosabb jellemzőjét!

Mese	Anekdota
Elbeszélés	Regény

b) Hogyan kapcsolódik e műfajok konvencióihoz és hogyan módosítja, alakítja át azokat Mikszáth elbeszélése?

MESE	
ANEKDOTA	

NOVELLA	
REGÉNY	

19. Visszatekintés

Lapozzatok vissza a TTM táblázatokhoz!

- Tekintsétek át kérdéseiteket, és válaszoljátok meg közösen azokat, amelyekhez már van elegendő tudásotok!
- Írd be TTM táblázatodba kulcsszavakkal, ami az eddig megértettek, megtanultak közül fontos új tapasztalat számodra Mikszáth prózájáról!

20. Alternatív befejezés

Írd meg a befejezés alternatívájának történetvázlatát az érzelmes szentimentalizmus vagy a kalandos romantika történetsémája szerint!

	ÉRZELMES SZENTIMENTALIZMUS	KALANDOS ROMANTIKA
Mirkovszki Miklós hosszú évek múltán sem tér vissza Krisztínához.		
Az apa, Csemez István időközben meghal, így már nincs szükség az aranyra sem.		
Erről azonban nem lehet értesíteni Mirkovszki Miklóst, hiszen tartózkodási helye ismeretlen.		

A J Ó P A L Ó C O K

22. Egy kis néprajz

Alkossatok csoportokat tanárotok útmutatása szerint, és osszátok el csoporton belül a szövegeket egymás közt! Mindenki legyen egy szócikk gazdája.

- a) Olvasd el és értelmezd saját szócikkedet!
- b) Készíts kulcsszavakból elérési útvonalat, majd tanítsd meg csoportodnak az olvasottak lényegét!

1. szöveg

Hollókő-Ófalu (Palócföld)

Szűrhimzés

Népviselet (matyó)

A palóc néprajzi csoport alatt a Mátra, a Bükk-től északra fekvő medence jellegű területek, illetve az Ipoly-völgye magyar parasztsága értendő, a XIX–XX. században. A palócokat egyes kutatók kun eredetűeknek tartják, az írott források azonban csupán néhány kisebb körzet kun eredetét igazolják. A „Palócföld” lakóit leginkább a folklór közös sajátosságai, a XX. század első felében is fennmaradt nagycsaládszerkezet és az azt tükröző településszerkezet, a római katolikus vallás, valamint a kétféle „a” hangot használó nyelvjárás köti össze. Palócföldön a néprajzi gyűjtések igen gazdag folklórt hoztak felszínre. Kiemelkedően gazdag a hiedelemvilág, a lakodalomhoz és a jeles napokhoz kapcsolódó szokásanyag. Az ünnepi női viselet Rimócon, Kazáron, Órhalomban és Bujákon különösen színpompás, utóbbi falu a hímzéséről is nevezetes. A népi építészet páratlan egységben megmaradt együttese Hollókő-Ófalu, amely a világhörökség része.

2. szöveg

A gabonamagvak őrlésére szolgáló vízi- vagy szélenergiával hajtott malom és környéke a falusi, mezővárosi társadalom egyik fő érintkezési helye volt. Az őrlésre várakozók itt tárgyalták meg a híreket, értesüléseket, a közösség mindennapi problémáit, gondjait-baját.

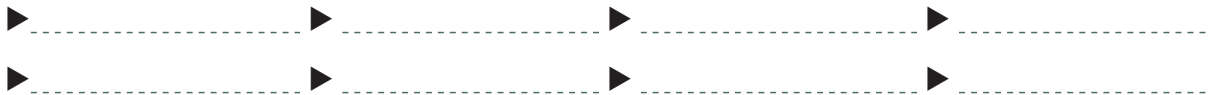
A körmozgású malom a forgó világmindenséget jelképezi, az örök visszatérés, a sors, ugyanakkor a bőség szimbóluma. Aszt-rális megfigyelések alapján az állócsillagok északi sarkpont körüli

Vízimalom

állandó forgását számos kultúrában kozmikus malomként értelmezték. A *Kalevalában* szereplő csodálatos malom, a szampó szintén a bőség forrása. Hasonló szerepben jelenik a *Mindent járó malmocská* c. népmesében.

A malomban való őrlés a női ősmisztériumhoz tartozott. A mesék jellegzetes alakja a (szép) molnárné vagy a molnár lánya. A népi szimbolikában szexuális jelkép is, a malomkőnek és tengelyének forgása a szeretkezés jelképe.

A malomhoz kapcsolódó 'végzet, folytonosság, körforgás' jelentés a költészetben is megjelenik. Balassi például a szerelmi szenvedés szimbólumaként említi: „Mely csuda gyötremem, / az hogy a szerelem / búmra most malommá lett, / Hol mint gabonáját / engemet, szolgáját / szép Céliával őrltet” (*Kiben az Célia szerelméért való gyötrelméről szól, hasonlítván az szerelmet hol malomhoz s hol haranghoz*). Malommetaforikával a népdal is él: „Dunaparton van egy malom, / búbánatot őrlnek azon / ejeha! // Nekem is van búbánatom, / Odaviszem, lejáratom / ejeha!”

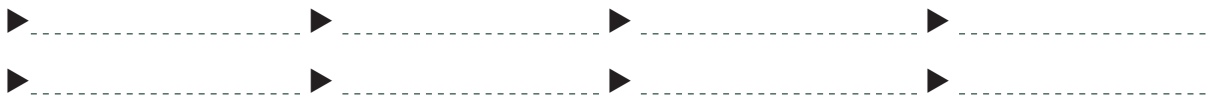
3. szöveg

Szent Mihály lova

Szent Mihály a halottak szószólója, az utolsó ítélet angyalaként az elhunytak lelkét vezeti az Isten elé. A temetők és a temetés védőszentjének tekintették. Már a *Halotti beszédet* elmondó pap is, 1200 körül az ő közbenjárását is kérte a halott lelkéért. A temetőhöz és a temetésekhez kapcsolódik a Szent Mihály lova elnevezés. Ez az eszköz olyan halottszállító saroglya, amelynek négy lába is volt. A temetési szertartás alatt a korporsót ezen helyezték el, és ezen vitték a szertartás után a halottvivők a sírgödörhöz.

Általában dísztelen volt és feketére festették, de ismeretesekek faragott fehér és színes virágokkal díszített, festett példányok is, amelyeket gyermekek temetésénél használtak. Alkalmazását a gyászokcsik szórították ki.

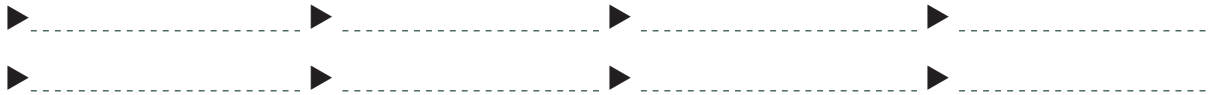
4. szöveg

A lófogatolás az a módszer, amivel a lovakat lószerszámokkal valamely járműbe, vontatandó eszközbe befogják. A legegyszerűbb lófogatolás az egyes fogat, amikor egyetlen lovat fognak be két rúd közé, például a talyigába vagy egy rúd mellé: szekérbe, kocsiba. Az egyes fogatot gyeplő-

Ötös fogat

vel a járművön ülve irányíthatják, de van, amikor vezetik a fogatot, esetleg nyeregből hajtják. Nagyon gyakori a kettes fogat, amelynél a rúdtól balra fogják be az 1. számú lovat, a nyergest (neve onnan ered, hogy régen gyakori volt a lófogat nyeregből való hajtása), a rúdtól jobbra pedig a 2. számú lovat, a rudast. A kettes fogatot leginkább a bakról, ülésről, tehát a járműről hajtották. Ünnepi alkalmakkor használatos díszes lófogatolásra, parádéra, gyakori a négyes és ötös fogat, amelynél az elől járó lovak húznak. A lófogatot két hosszú szíjjal vagy kötéllel, a gyeplővel irányítják.

5. szöveg

Kenderáztatás

A kenderáztatás a kenderkóróknak egy-két héten át víz alatt való tartása, hogy a szár külsején elhelyezkedő értékes rostanyag lelazuljon a kender belső fás szövetéről. A kenderáztatás mind álló-, mind folyóvízben szokásos, bár a nagyobb folyóvizekben való áztatást tiltották a hatóságok, mivel a kenderből kioldódó anyagok mérgezték a halállományt. Kenderáztatáshoz a víz medrébe karókat vernek le, és ezek közé rakják az

összekötözött kévüket. A víz mélységétől függően több sorban rakják, hogy ellepje a víz. Ezért az áztatóba berakott kenderet lenyomtatják: szalmával befedik, keresztkarókkal átfogva a tetejére még tuskókat, követ, esetleg sarat raknak.

23. Elmondja, elhallgatja

Olvassuk el az elbeszélést szakaszosan!

Az egyes részeket követően egyénileg vagy együttműködő csoportokban válaszoljatok a kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat!

MIKSZÁTH KÁLMÁN: A BÁGYI CSODA

(1) Szerinted miről fog szólni az elbeszélés a cím alapján? Miből gondolod?

(2) Hallgasd meg az első részt!

Kicsi a bági patak. A keskenyebbé vált ezüstszalag széles homokráját kapott, és a csillogó homoknak is, melyet a népregék tündéreinek pici lábai taposnak, sehol véget nem érő füzesek a kerete.

A bági malomban nem tudnak örölni. Tele van zsákkal az udvar, s türelmetlen férfiak, asszonyok, Gózonból, Csoltóról, ülik a Bági partját a malom környékén, és a vizet várják.

Ha nem jön, tesznek róla. Kocsipál Gyuri, a molnárlegény már Szent Mihály lovát is ellopta a majornoki temetőből, lévén annak az elégetése csalhatatlan módja a záporosó kierőszakolásának az égi hatalmasságoktól.

Legyen is foganatja, mert a zsilipek le vannak ugyan eresztve, s minden éjszakára gyűjt is annyi vizet a gát, hogy a kereket megmozgassa, egy-két óráig – de mi az ennyi életnek⁴? Kieszi a penész az utolsó zsákot, mire sor kerül rá.

Mindenki bosszankodik, csak a molnárné, a gyönyörű Vér Klára jár-keel mosolyogva az őrlők között, pedig neki van a legnagyobb kárára az idei szárazság.

(3) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Az olvasó/hallgató milyen tudására számít az elbeszélő? Írjátok ki és magyarázzatok meg néhány szót, szólást!

.....

.....

c) Vajon miért vált jelen időre az elbeszélő néhány mondat után?

.....

d) Mi a probléma, és mi az, amivel az elbeszélő újabb (a történet szempontjából esetleg lényegesebb) problémát sejtet?

.....

.....

4 élet: gabona, búza (nyelvjárás)

(4) Mit gondolsz most: kiről és miről fog szólni a történet? Miből gondolod?

(5) Olvasd el a második részt!

Ha így megy, elpusztul a bányai molnár, kivált, ha sokáig odamarad a katonaságnál, mert hiába, nagy az árenda⁵ is – de meg, csak asszony az asszony, ha aranyaszománnyal⁶ övezi is derekát. Hanem ezt a véleményt nem hagyja szó nélkül Pillér Mihályné Gózonból.

– Asszonya válogatja biz azt. Igaz-e, Tímár Zsófi. Ámbátor a molnárnéért magam sem teszem kezemet a tűzbe, mert a veres haj... hej, az a veres haj... Igaz-e, Zsófi lelkem?

– Nem igaz, Zsuzsi néni! Jó asszony az, ha szép is.

– Látod is te a fekete kendőd alul!

– Itt voltam, mikor a férje elment... hogy megsiratta, százszor megölelte.

– Minden okos asszony úgy viseli a viganóját⁷, húgom, hogy a színes oldala van kívül. Ej no... hát csak érzékenyen búcsúztak?

– A molnár azt kérdezte Klára asszonytól: „Hű maradsz-e hozzám?” Vér Klára így szólott: „Előbb folyik fölfelé a bányai patak, mintsem az én szívem tőled elfordul.”

– A Bányai fölfelé? – kacagott fel Pillérné gúnyosan. – Ehhez tartsd magadat, Gélyi János!

(6) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Az olvasó/hallgató milyen tudására számít az elbeszélő?

5 árenda: haszonbér(let)

6 aranyaszomány: zsinóros ruhadísz

7 viganó: női kabátka (Vigano bécsi táncosnőről)

c) Kit feltételez befogadónak az elbeszélő?

d) Hányféle jelentése lehet itt az „elpusztul” szónak?

e) Vajon mért pletykálnak az asszonyok a molnárnéről?

Miről beszél a neve, mit gondolnak a hajszíne alapján róla, miről árulkodhat a viselkedése?

f) A történetmondó ebben a részben múlt idejű elbeszélésre vált. Vajon miért?

Hogyan készíti elő ezt a váltást Tímár Zsófi szólama?

(7) Mit gondolsz most: hogyan fog folytatódni a történet? Miből gondolsz?

(8) Olvass tovább!

A többiek is nevettek. No 'iszen az kellene még, hogy az a kevés víz is visszaforduljon... Jámbor bágyi patak még lefelé is csak ímmel-ámmal folyik. Maholnap nekigyürkőzik a homok, s megissza az egészzet egy kortyra.

Mindenik jól mulatott a patakon és a molnárné fogadásán, csak Gélyi János nem. Elpirult a Pillénné szavára, mélyen a szemére húzta a kalapot, de mégsem olyan mélyen, hogy el ne láthasson alóla a sövényig, ahol a molnárné ruhákat terítget a karóra száradni.

A napfény kiöltött nyelvecskéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérebbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik... hogyne... az őrlő asszonyok az odanézését is, a visszanézését is. Szóba rakják... hogyne... s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz.

De nini, mintha ők beszélték volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat⁸ estére.

Kis uzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. De 'iszen mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát.

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az őrlőni való meg az őrlő. Harmadnap este felé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája.

8 garat: a malom tölcészerű alkatrésze, amelybe az őrlendő gabonát beöntik

(9) Mennyiben folytatódott a történet elképzelésed szerint?

.....

.....

(10) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Mi minden jelzi, hogy a történetmondó és a történet szereplői egyaránt „jó megfigyelők”?

.....

.....

(11) Mit gondolsz, mi fog történni? Miből gondolod?

.....

.....

(12) Olvass tovább!

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hátha csak incselkedik vele? Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla...

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné.

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagytál...

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak.

A köpcös, zömök legény eléje állott, s szép nagy szemei mámoros fényben égtek.

– Ne menj be. Azt akarom mondani, négy napja vagyok itt már szekérral, elfogyott a takarmányom, éhesek a lovaim. Adj egy köteg sarjút⁹ a padlásról.

– Akár kettőt.

– Én pedig már két éve vagyok szomjas egy csókodra – suttogá, s szemei bámészan tapadtak arra a liliomderékra, mely megtörni látszott ettől az egy szótól. – Adj egy csókot, Klára!

– Egy felet se, Gélyi János. A te szeretőd¹⁰ voltam valaha, de csókot mégsem adtam. Most másnak a felesége vagyok.

9 sarjút: a növény lekaszált tövéből ugyanazon idényben sarjadó hajtás kaszált, szárított állapota

10 szeretőd voltam: gyermekkori pajtásod

Fölszakadt a sóhajtás a Gélyi János melléből:

– Verje meg hát az Isten azt a csillogó veres hajadat, mely a nyugalmat megint elsöpörte.

Befutott az asszony, még az ajtót is magára zárta. Nem is jött ki többet, csak az ablakról törülgette le egyszer belülről az őszi könnyezést.

János ott is megpillantotta.

– Hej, majszterné asszony! Mikor lesz már lisztte az én búzám? – kérdé fojtott gúnyjal az ablakhoz lépve.

– Nem lesz az, csak derce¹¹ – vágta vissza csintalan mosollyal a molnárné. – Vagy igaz, hisz te a zsákjaidat érted! Éppen mostan őrlik, a fele már megvan.

Ajkaiba harapott Gélyi János, s zavartan hebegte:

– Hát a másik fele?

– Egy-két óra alatt az is meglesz, s mehetsz isten hírével.

(13) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Miért válik ebben a részben hangsúlyosabbá a szereplők szólama (jelenetezés, párbeszéd)?

b) Mi az, amit az elbeszélő szólamából tudhat meg az olvasó?

c) A részben az „incselkedés”, a „csintalanság” a népi kultúrára jellemzően a nyelvhasználatban is kifejezésre jut. Miközben a szereplők a (szalon)képes beszéd nyelvén beszélnek és egymás rejtett szándékait fürkészik, az olvasó is igyekszik „megfejtetni” a szereplők motivációit: megpróbál a sorok között olvasni.

Ti mi mindennek tudtok rejtett jelentést tulajdonítani Vér Klára és Gélyi János párbeszédében?

(14) Mit gondolsz, megtartja vagy megszegi Vér Klára a férjének tett fogadalmát? Miből gondolsz?

(15) Hallgassátok meg az elbeszélés folytatását a végéig!

– Hanem addig legalább eressz be magadhoz a melegre. Otthon felejtetem a ködmönömet¹²; fázom.

Klári megsajnálta, oly szomorú, panaszos hangon kéri. Aztán igazán hideg lehet ott künn... hiszen ő is fázik, reszket az ablaknál, mikor azt feleli:

¹¹ derce: a liszt alja, a daránál finomabb szemű liszt, szítaláskor különválik

¹² ködmön: gyapjas birkabőrből készült felsőkabát

– No, gyere be hát, ha szépen viseled magad...

Bement Gélyi János, és akár ki se menne többé soha. De takaros asszony, de mindene módos, járása, nézése, szava, mosolygása. Csak meg ne őrölnék hamar azt a búzát!

Gondolt valamit, s kiosont a molnárlegényhez. Rátalált a sötétben a füttyéről. A gádorhoz¹³ volt támaszkodva.

– Te, Kocsipál Gyuri! Tied lesz a furulyám, ha megáll a malomkő, és meg nem mozdul reggelig.

– Hüm! De mikor annyi vizünk van!

– Mondd az asszonynak, hogy nem elegendő, hogy gyűjteni kell, s ereszd le a zsilipeket.

A pörgettyű meg a pitle¹⁴ zaja elnyelte fojtott hangját, de Kocsipál Gyuri mégis megértette.

– Ühüm! Csakhogy akkor átcsap a gáton...

– Ne törődj te azzal, neked adom még a selyemvarratú dohányzacskómat is.

– Szurkálóval, acélostul?

– Mindenestül.

Mikor leeresztette a zsilipeket Gyuri, megállt, várakozott. Hátha figyelmessé teszi a molnárnét a kerék megállítása, s kijön, megindíttatja?

Senki sem jött sokáig. Egyszerre a gyertyavilág is elaludt bent a szobában. És a nagy némaságban csak mintha messze, nagyon messze csikordult volna egyet egy kulcs a zárban.

Gyuri vigyorogva húzta szét nagy száját, kivicsorított apró fogai, amint bozontos fejét megrázta, úgy néztek ki, mintha valami fehér lepke vergődne a fekete éjben.

Nagyon meggyűlt a víz éjjel táján a malomgátnál, s amint a két sziklás hegyoldal között megtorlódott, megduzzadt, de mert nem áradhatott ki, zúgva csapkodta egy darabig a gátat, majd a partokat, hanem aztán meggondolta magát, s szép csendesesen visszafordult.

A hold most bukkan ki, s végighúzza ezüstös fényes haját a bágyi patak tükren.

A szél fölsívít bámulatában, felülről fúj, simogatni akarta a vizet – s íme, fölborzolta. A füzesek, a sás, a mogyorófabokrok reszketve hajtják le fejeiket, s gúnyosan suttoják: fölfelé folyik a bágyi patak!...

(1881)

(16) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Mit gondoltok, hogyan értelmezik a „bágyi csodát” az őrletésre korábban várakozók? Miért?

.....

.....

¹³ gádor: tornác

¹⁴ pörgettyű meg a pitle: a malomtengely és a szita

c) Hogyan értékeli az elbeszélő? Miből derül ki ez?

.....

.....

d) Mit gondolhat róla Kocsipál Gyuri? Miért?

.....

.....

e) Hogyan tudósítanának róla ma egy hírműsorban?

.....

.....

(17) Olvasd újra az elbeszélést az elejétől a végéig!

Foglald össze a magad számára néhány mondattal, mi az, amit az elbeszélői tevékenység mikszáthi jellemzőiről megtapasztaltál, megértettél az olvasás és megbeszélés folyamatában.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

24. Készítsünk feladatlapot

A bágyi csoda *A jó palócok* 7. elbeszélése. A 13. elbeszélésben Gélyi Jánossal és Vér Klárával már mint jó ismerőseinkkel találkozunk.

a) Olvasd el figyelmesen ezt az elbeszélést is!

MIKSZÁTH KÁLMÁN: SZEGÉNY GÉLYI JÁNOS LOVAI

Előbb a Bokros aranyszőrű nyakát csinosítja ki bent az istállóban a gazda tengeri-haraszt pántlikával¹⁵, majd a Tündér éjfekete sörényét fonja be, azután sorba a többiét.

Megérti a négy okos állat a parádét¹⁶... a csörgőket is a kantárhoz kapcsolják... éppen mint tavaly ilyenkor, mikor a szép özvegy molnárnét, Vér Klárát hozták a házhoz, s olyan kevélyen hányják-vetik a nyakukat, mintha a vicispán hátraslova volna valamennyi...

¹⁵ pántlika: szalag (dísz)

¹⁶ parádé: ünnepi alkalmakkor használatos díszes fogatolás

De ha volnának bár magáé a nádorispányé, hogy aranyrácsból etetnék rózsá levelével, ezüstvályúból itatnák a góizoni szent kút vizével, mégsem lehetne olyan jó dolguk, mint a Gélyi János keze alatt.

Maga nevelése mind a négy, a szemei előtt nőttek fel ilyen gyönyörűségnek, ő gondozta, fésülte őket éber szeretettel, megmosta a zabot, de meg is rostálta, mielőtt od'adta volna, kiszedte a szénából, sarjúból, ami nem jó ízű, takargatta őket télen meleg pokróccal, nyáron megúsztatta, kicsikó-korukban meg is csókolgatta.

Most már nem csókolja, mióta menyecske került a házhoz, mégpedig az a bizonyos, a régi szerető, mert másé volt már egyszer, kétszer lett édessé...

Most már nem csókolja, de azért él-hal értük most is, és nem adná négy lovát tizenhat csoltói, bodoki ménesért.

Pedig ha van valami nagy dolog a világon, mind morzsa csak a Csoltó, Bodok dicsőségéhez mérve. Kilenc vármegyében tudják, ötvenkettőben mesélik a lovak szép növését, vékony lábaikat, módos csípőiket, gyönyörű nyakukat.

Ahol egy nagy úr van, Csoltóra, Bodokra jön négyest válogatni a parasztoktól, és bizony meg-esik ilyenkor... legalább az öreg Csillom Pál megmondta egykor a belédi grófnak, mikor nőült, hogy de bizony abból a házasságból semmi sem lesz tavaszig, mert az én kicsikóm még fiatal, és a Péri Jánoséra is korán volna a hám; egyebütt a világon pedig nincs ilyen ló.

...Bezzeg van már most, elleste a tudományukat Gélyi János, s olyanná nevelte ezt a négy csikót, hogy mikor végigröpülnek Csoltón, Bodokon, kiszalad a falu a csodájára, s elsápadnak az emberek az irigységtől.

...Ahogy befonta a sörényüket, felrakta rájuk a szerszámot. Úgy be volt csomózva az egyik hámistráng¹⁷, hogy alig bírta kioldani. A négy tüzes csődör nyugtalanul rakosgatta szép, karcsú lábait, s csapkodott a farkával ide-oda.

Az istálló ajtaja ki volt nyitva, s szép pirosposzsgás menyecske jelent meg benne – de nem vette észre Gélyi Jánost: a Ráró nyaka és a szénatartó eltakarta.

János se vette észre az asszonyt, de nemsokára hallotta suttogó hangját odakünn... szaggatott szavakat, amelyeknek értelme is alig volt, mire hozzá értek.

Vajon kivel beszélget?

„Mondja meg neki, a lagziba én is elmegyek, de aztán... nem tudom még, mi lesz...”

Ez a Klári szava volt, tisztán hallotta. Aztán egy cserepes, nyöszörgő, köhécseléstől kísért hang felelt, ki tudja, mit, nem lehetett megérteni. Hanem a Klári suttogását ismét megértette.

„Két mályvarózsa lesz a mellemen, legyen ott... legyen a kenderáztatóknál.”

János kiejtette kezéből a Ráró kantárját, nagyot csördült a dobogón a sok karika meg a zabla, de nem hallotta... nem azt hallgatta.

„Ha a piros rózsát ejtem ki a kezemből az útra, akkor maradjon, ha a fehérét, akkor jöjjön.”

Gélyi János alig bírta felszerszámozni a negyedik lovat, elszorult a szíve, megsibbadt a keze, mindent visszajárul tett. Sötét sejtelem nehezedett a szívére. Hallotta ő már valaha ezt a szelíd hangot ilyennek!

Eh, bolondság! A szavak is megijesszék? Aminek teste nincs, annak az árnyékát lássa? Fekete gyanúnak fehér ágyat bontson?

Nyugodtan vezette ki a felszerszámozott lovakat megitatni. Klári éppen akkor kísért ki a kapun egy töpörödött öregasszonyt.

– Ki volt az az ördögök nagyanyja? – kérde a fiatal gazda féltréfásan.

– Vőnekiné, a templomsorról.

– Mit keres nálad az a boszorkány?

17 hám: igasló szerszáma, a ló törzsét övezi; hámistráng: a hámot a hám fa részével összekötő szíj

– Egy kis élesztőt kért szegény.

– Hüm! Hát kenyeret dagaszt ökigyelme?... No de most már siess felkészülni, Klári! Mindjárt indulunk.

A könnyű szekér már ki volt húzva a színből, s megkenve állt az udvaron, egy perc alatt be volt fogva. Felültek.

János meglegyintette az ostort a négy tüzes állat fölött, s azok prüszkölve, ziháló orrlyukkal, aprózó táncban indultak ki az udvarból.

Végigtekintett rajtuk, s amint elnézte azt a négy formás főt, mely hol a szügybe vágódik, hol fölhajlik nagy kényesen, a rézkarikák a szerszámon, amint csillognak, tündökölnek, a cifra sallang¹⁸ hogy körülröpködi nyúlánk derekukat, és az acélpatkó, amint meg akarja lábuk alatt gyújtani az anyaföldet, szíve megdagad örömeiben.

De jó is, hogy oda nem adta a négy lovat senkinek, pedig hányszor kérték. Csak nemrég is négyezer forintot rakott össze Bodok, Csoltó, hogy megvegyék, és agyonüssék a határon.

Hadd vesszen magva a különb fajnak!

De a lovokról egyszerre leesett a tekintete a felesége szép piros arcára, hófehér keblére, hófehér keblén a két mályvarózsára, pirosra, fehérre.

Megmondta... így mondta.

Kieresztette az ostort Gélyi János, röpiült a négy ló, ágaskodott a gyeplős és az ostorhegyes¹⁹, a szépasszony rózsás tenyeréből ernyőt csinált hamis szemeknek, merengve nézte a vidéket, s ő is röpiült.

– Nem is hittem, János, hogy elviszel, tudom, hogy nem szívesen teszed... mert még a rossz nyelvek nem teltek be velem, aztán meg...

Megvárta Vér Klári, hogy az ura szóljon, kérdezzen, de az is a vidéket bámulta, a szaladó réteket, a közeledő kenderáztatókat, melyek úgy csillogtak zöldes vizükkel, mint valami gúnyos szemek, s messzebb a hegyszakadékokat, ezeket az öblös, nyitott koporsókat.

– Aztán meg azt gondoltam, hogy mivel a holnapai vásárra készültél, a Csillomék lakodalmáról egyenesen oda indulsz.

Még erre sem felelt Gélyi János. Csak hadd jöjjön még közelebb az az asszony a töviseivel.

– Ej, beh kényes lett kend! Beszélni is restell. Hogy lesz hát, hadd hallom? Itthagysz-e azalatt, vagy magaddal viszel?

– Otthagylak – mondá kelletlenül. – Úgyis három napig tart a lagzi.

A kenderáztatóhoz értek. A dűlőúton ott mendegélt Csipke Sándor a tulipántos szűrében²⁰, az ünnepelő kalapjával, s úgy tett, mintha csak véletlenül fordulna meg a kocsirobogásra – pedig azt még a föld is megérzi, ha a Gélyi János négy híres lova jön.

De mit most a lovak!... A felesége arcát fürkészi. Ni, hogy csillog a szeme, ni, hogy odanézett a nyalka legényre, epedőn, lopva, hosszan vetette rá édes tekintetét.

...S jaj, kiesett kezéből, nincs többé mellén a fehér mályvarózsza.

Ereszté a gyeplőt ellankadó keze mindig jobban, jobban... mint a siető szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái; nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpiül... röpiül... Nem is szárny az, de a megvadult halál!

– Irgalom, segítség! Ó, tartsd azt a gyeplőt! – sikolt fel Vér Klári. – Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!...

– Verjen meg az isten; de meg is fog verni!

18 sallang: keskeny szíjakkól font, csomózott, rojtos, lelógó dísz a lószerszámon

19 gyeplős, ostorhegyes: a négyes fogat két, egymás elé csatolt lópárból áll, a nyerges előtt (bal elülső) a gyeplős, mellette jobbról az ostorhegyes

20 szűr: posztóból készült, hímzett kabátféle felsőruha

– Ó, tartsd azt a gyeplőt, édes uram, férjem!

Tartotta is, de csak míg kioldta rajta a bogot. Csettentett a szájával, s egy lóriasztó szisszentést hallatott:

– Gyi Tündér! Ráró!

Aztán odahajította két kibontott gyeplőszárát a Bokros és Villám nyaka közé...

(1881)

b) Készítsetek egy másik csoport számára szakaszos olvasásra tervezett feladatsort a *Szegény Gélyi János lovai* című elbeszéléshez!

Gondoljátok meg a lehetséges megoldásokat is, hogy majd értékelni tudjátok a társ csoport megoldásait!

Mielőtt munkához láttok, alaposan tanulmányozzátok az alábbi javaslatokat:

- A szakaszos szövegfeldolgozás előkészítése jól átgondolt tervezőmunkát igényel töletek, hiszen végig kell gondolnotok, hogyan irányítsátok a másik csoport gondolkodását, hogyan haladjanak végig a szövegen, megalkotottságának, jelentésének milyen fontos jellemzőire szeretnétek rákérdezni, mit szeretnétek, hogy a feladatot megoldó társaitok megértsenek.
- Osszátok fel a szöveget több szakaszra. Nincsenek helyes vagy helytelen felosztási pontok, igyekezzetek azokat megtalálni, ahol az elbeszélte történet fordulatot vesz vagy amelyek elbeszélés-poétikai szempontból fontosak, hatékonyak lehetnek.
- Legfeljebb négy részre osszátok az elbeszélést, mert a túl sokra osztás megtöri a szöveg folyamatosságát, lendületét.
- Az egyes szakaszokhoz ötletrohammal gyűjtsetek szempontokat, lehetséges feladatokat.
- Válogassatok, súlyozzatok: egy-egy szakaszt követően csak néhány, rövid idő alatt megoldható/megválaszolható feladatot/kérdést tervezetek, a megoldó csoportnak (ahogyan nektek is) összesen körülbelül 15 perc áll rendelkezésére.
- Ne feledjétek, mivel mindenki olvasta az elbeszélést, már nem tudjátok működtetni a jóslás–jóslásellenőrzés eljárását. Más jellegű, de a szöveg kibontakozására, az olvasó jelentésképző folyamatára figyelő, ezeket feltáró-tudatosító feladatokat találjatok ki.

A szakaszos olvasás feladatlapját csomagolópapírra készítsétek el!

c) Oldjátok meg a másik csoporttól csomagolópapíron kapott feladatsort!

d) Cseréljétek vissza és javítsátok, értékeljétek a feladatlapot!

25. Házi feladat: Rokon világok

Értelmezd röviden a *Galandané asszonyom* című elbeszélésből való részlettel összefüggésben a további három idézetet!

A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, hisz az ördögben és rémlátomásokban. Egy sötét holló röpdös fölötte: a végzet. Szárnya suhogását találgatja. Titkos, homályos köd veszi körül, s hova el nem lát a szem, benépesíti a helyeket árnyakkal, borzalmas, csodálatos dolgokkal. Fantasztikus népmesék elhullatott morzsáit összegyűrja, s azok hitté keményednek lelkében.

(*Galandané asszonyom*)

Kocsipál Gyuri, a molnárle-
gény már Szent Mihály lovát
is ellopta a majornoki temető-
ből, lévén annak az elégetése
csalhatatlan módja a záporoső
kierőszakolásának az égi ha-
talmasságoktól.

De 'íszén mégse bolond
ember Kocsipál Gyuri, hogy
elégette Szent Mihály lovát.

(A bágyi csoda)

– Mit keres nálad az a boszor-
kány?
– Egy kis élesztőt kért szegé-
ny.
– Hüm! Hát kenyeret dagaszt
őkigyelme?...

(Szegény Gélyi János lovai)

Pörge Dani most őbenne
Ha elbotlik se köszön,
S ha ott kapja, kibuktatja
Orrával a küszöbön.
Pedig titkon oda jár,
Szép asszonynak mondja: kár!
Hess, madár!

Cifra asszony színes szóra
Tetteti, hogy mit se hajt:
„Kend meg köztünk ne csináljon
Háborodást, házi bajt,
Nem vagyok én csapodár.”
Rebi néni mondja: kár!
Hess, madár!

Másszor is jön, hoz fehér pénzt,
Piros kendőt s egyebet:
„Nesze, lányom? e mézes bor
Erősítse a szived:
Szépnek úgy nem tenni kár!”
– „Hadd jöjjön hát a kasznár.”
Hess, madár!

(Arany János: Vörös Rébék)

26. Házi feladat: Ki beszél?

Olvasd el figyelmesen elejétől végig az idézett elbeszélésrészleteket, majd próbáld be-
írni a megszólalásrészekhez, kinek a nézőpontja érvényesül, kinek a szövegét olvassuk,
halljuk.

a)

A napfény kiöltött nyelvecskéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérebbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik...(1) [-----] hogyan...(2) [-----] az őrlő asszonyok az odanézést is, a visszanézést is. Szóba rakják... (3) [-----] hogyan... (4) [-----] s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz. (5) [-----]

De nini, (6) [-----] mintha ők beszéltek volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. (7) [-----] No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat estére. (8) [-----]

Kis uzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. (9) [-----] De 'iszén mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát. (10) [-----]

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az örölni való meg az őrlő. Harmadnap estefelé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája. (11) [-----]

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hát-ha csak incselkedik vele? Hát-ha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla... (12) [-----]

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné. (13) [-----]

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagytál... (14) [-----]

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban (15) [-----] – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak. (16) [-----]

b)

Előbb a Bokros aranyszőrű nyakát csinosítja ki bent az istállóban a gazda tengeri-haraszt pántlikával, majd a Tündér éjfekete sörényét fonja be, azután sorba a többiét. (1) [-----]

Megéri a négy okos állat a parádét... (2) [-----] a csörgőket is a kantárhoz kapcsolják... (3) [-----] éppen mint tavaly ilyenkor, (4) [-----] mikor a szép özvegy molnárnét, Vér Klárát hozták a házhoz, (5) [-----] s olyan kevélyen hányják-vetik a nyakukat, mintha a vicispán hátraslova volna valamennyi... (6) [-----]

De ha volnának bár magáé a nádorispányé, hogy aranyrácsból etetnék rózsaszín levelével, ezüstvályúból itatnák a gózoni szent kút vizével, mégsem lehetne olyan jó dolguk, (7) [-----] mint a Gélyi János keze alatt. (8) [-----]

Maga nevelése mind a négy, a szemei előtt nőttek fel ilyen gyönyörűségnek, ő gondozta, fésülte őket éber szeretettel, megmosta a zabot, de meg is rostálta, mielőtt od'adta volna, kiszedte a szénából, sarjúból, ami nem jó ízű, takargatta őket télen meleg pokróccal, nyáron megúsztatta, kiscsikó-korokban meg is csókolgatta. (9) [-----]

c)

Ereszté a gyepelőt ellankadó keze mindig jobban, jobban... mint a siető szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái; nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül... röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál! (1) [-----]

– Irgalom, segítség! Ó, tartsd azt a gyepelőt! (2) [-----] – sikolt fel Vér Klári.

(3) [-----] – Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!... (4) [-----]

– Verjen meg az isten; de meg is fog verni! (5) [-----]

– Ó, tartsd azt a gyepelőt, édes uram, férjem! (6) [-----]

Tartotta is, de csak míg kioldta rajta a bogot. Csettentett a szájával, s egy lóriasztó szisszentést hallatott: (7) [-----]

– Gyi Tündér! Ráró! (8) [-----]

Aztán odahajította két kibontott gyepelőszarát a Bokros és Villám nyaka közé... (9)

[-----]

27. Kötetkompozíció

A jó palócok kapcsán felmerülhet a kérdés, mennyiben olvasható novellaciklusként vagy regényként a szövegegyüttes. Hogyan, milyen arányban érvényesül a folytonosság és megszakítottság benyomása a befogadóban?

Olvassátok el csoportotok feladatának megfelelően A jó palócok elbeszéléseiből való alábbi részleteket, és keressetek választ a kérdésekre!

A feladatokat meg is oszthatjátok.

Az A) és B) csoport válaszához használja fel az alábbi táblázatból nyerhető információkat is.

A jó palócok novelláinak sorrendje a kötetben és keletkezésük időpontja

1. A néhai bárány (1881. okt.)
2. Bede Anna tartozása (1881. márc.)
3. Péri lányok szép hajáról (1881. ápr.)
4. A kis csizmák (1881. máj.)
5. Tímár Zsófi özvegysége (1881. márc.)
6. Az a pogány Filcsik (1876. okt.)
7. A bágyi csoda (1881. máj.)
8. Szűcs Pali szerencséje (1881. máj.)
9. Galandáné asszonyom (1879. dec.)
10. A góizoni Szűz Mária (1881. máj.)
11. Két major regénye (1881. márc.)
12. A „királyné szoknyája” (1881. dec.)
13. Szegény Gélyi János lovai (1881. jún.)
14. A gyerekek (1879. nov.)
15. Hova lett Gál Magda? (1881. dec.)

Karlovsky Bertalan illusztrációi az 1890-es kiadásból
(A néhai bárány, Az a pogány Filcsik)

A) Olvassátok el a részleteket!

(1)

Az napról kezdem, mikor a felhők elé harangoztak Bodokon. Szegény Csuri Jóskának egész hólyagos lett a tenyere, míg elkergette a határból Istennek fekete haragját, melyet a villámok keskeny pántlikával hiába igyekeztek beszegni pirosnak.

Minden érezte az Isten közeledő látogatását, a libák felriadtak éji fekhelyeiken, és felrepülve gágogtak, a fák recsegve hajladoztak, a szél összesöpörte az utak porát, s haragosan csapkodta fölfelé. A Csökéné asszonyom sárga kakasa fölszállt a házfedélre, és onnan kukorikolt, a lovak nyerrítettek az istállóban, a juhok pedig egy csomóba verődve riadoztak az udvarokon.

Hanem a harangszó, mely fönségesen rezgett a viharban, egy kis eső híján, s az is inkább használt, mint ártott, elfordította a veszedelmet. A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt vagy talán felhőszakadás.

No, ha most ez egyszer ki nem csap az a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni – lutheránus vidéken.

(A néhai bárány)

(2)

Alkonyodni kezdett. Csuri Jóska, a bakter, éppen ott guggolt a falu végén a haranglábnál, s csak azt várta már, míg a tiszteletes uram tehenei beérnek a csordával, mert ezeknek a megérkezésétől függ vala az estének pontosan való elharangozása Bodokon. (...)

– Ejnye, adta, adta... összetörted, fiam, a korsót – szólalt meg egyszerre a háta mögött Csuri bácsi. – No 'iszen majd ad neked az anyád otthon!

A derék férfiú éppen most végezte el a harangozást, s amint látta, hogy Magda ijedten kapott a hátához, s egészen elhalványodik, megesett a szíve rajta.

– No, semmit se félj! Én előre megyek, és kiengesztelem az anyádat, mert ösmerem, hogy nagy sárkány őkigyelme. Maradj el egy kicsit.

Magda megállt, odatámaszkodott ahhoz a kiálló, hegyes gerendához, melyen a korsót összetörte, s mereven, fátyolos szemekkel bámult, talán a semmibe, talán a csevicekút felé.

(Hova lett Gál Magda?)

a) Miben különbözik a két részletben Csuri Jóska szerepe?

b) A szereplőn kívül milyen közös motívumokat találtok még a két részletben?

c) Hol helyezkedik el *A jó palócok* kötetben ez a két elbeszélés?

d) Milyen kérdések, következtetések tehetőek vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

B) Olvassátok el a részleteket!

(1)

Egy cserjéhez érve, a majornoki hegyszakadéknál (ott, ahol éjente, mint mondják, a Gélyiné lelke nyargal megriadt lovakon) megbotlott valamiben a gyalogúton.

(Az a pogány Filcsik)

(2)

Hanem hiszen úgy félig-meddig minden kiviláglott rá egy hétre, a góizoni őszi búcsún.

Szép, enyhe napok voltak. Sokan mentek Bággyról: Tímár Zsófi talpig fekete gyolcsruhában, az öreg Bizi József, Böngégné, még az istentelen Filcsik István is egész háznépeستől (bizony visszajárul fordul már a világ!), ott volt a hetyke-petyke Vér Klári (hogyan nem szégyell emberek közé jönni a gyalázatos!), meg ki győzné elszámolni a többi: voltak jók, rosszak vegyest, köztük mondanom sem kell Gughi Pannát és Csúz Gábort.

(A góizoni Szűz Mária)

(3)

Mikor megindultak a menyasszonyi háztól, a malomzúgóig ért a nászmenet, olyan hosszú volt, mivelhogy híres két mágnásfamília került össze: a néhai Csillom János Józsi fia Bodokról és a kartali Major Jánosék Anna leánya.

Kilenc szekérben ült csupán a násznép, a tizedikben a Gilagóék bandája. A legutolsón a tulipántos ládát hozták meg az ágyat. A legelső kocsin a menyasszony ült fehér koszorúval, mellette lovagolt hóka lován a vőlegény.

(A gyerekek)

(4)

Olyan vékony itt a fehérszín erkölcsé, mint a suhogó nád, koronája hajló, töve mocsárba vész. S ennek is csak, váltig bizonyítom, az a kút az oka.

Színes korsóikkal odajárnak a lányok, arra várják őket a legények. Az a savanyú kút az oka sok édes találkozásnak, sok keserű megbánásnak.

Cifrán kiöltözve, ropogós szoknyában, begyesen, kacéran, nyíllal a szemükben úgy húzódnak át, mint a pávák. Az ördögé már az, aki ezt az utat egy-két évig járja.

Ott van, hogy ne is említsem Vér Klárát, Péri Juditot, elég abból a szelíd Gál Magda esete.

(Hova lett Gál Magda?)

a) Milyen újabb „adalékokat” tudunk meg az elbeszélőtől Vér Kláráról az egyes részletekből?

AZ A POGÁNY FILCSIK	
A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	
A GYEREKEK	
HOVA LETT GÁL MAGDA?	

b) Hogyan viszonyul az elbeszélésrészletekben Vér Klarával kapcsolatban megjelenő idő a két olvasott elbeszélés történetének idejéhez (korábbra vagy későbbre utal)?

AZ A POGÁNY FILCSIK	
A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	
A GYEREKEK	
HOVA LETT GÁL MAGDA?	

c) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódások eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

C) Olvassátok el a részleteket!

(1)

(Csató) Pista pedig nevetett magában: „Ha már egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.”

Aztán így szólt hangosan:

– Mikor az éjfél kiáltják, légy a csalitosban a templom mögött. Én már előbb ott leszek.

A leány ijedten nézett hátra.

– Lassabban beszéljen! Hátha meghallották?

– Mezítláb gyere el – suttogta –, át ne ázzon a csizmád: arról megtudnák reggel. Rövid szoknyában légy: csatakossá tenné a hosszút a harmat.

Négyesével, ötösével feküdtek a lányok, asszonyok az asztag mögött. Éj betakarta a bájos képet. Csak a csillagok nézték fenn, mialatt a szép szemek behunyódtak idelelenn. Csillagoknak mindig kell lenni.

Kakasszó előtt felébredt egyszer Péri Kata, közbül feküdt Juditnak és Csátónénak; észrevette, hogy egyik sem alszik. Csátóné vánkosa alól, amint hánykolódék, valami fényes tárgy csúszott ki. – Kata megtapogatta: olló volt. „No ez bizonyosan babonát csinált most.”

Kakasszó után ismét fölébredt Péri Kata, de csak hült helye volt Juditnak, Csátónénak. Elrémülve ugrott fel, hova lehetett a húga? Mintha zűrzavaros hangokat is hallana onnan, ösztönszerűen a csalitos felé futott, hol megtalálta Juditot, élettelenül összerogyva.

Körös-körül a fű mintha arany hímmel lenne kivarrva, a Judit hosszú haja csillogott rajta. Le volt vágva tövestől. Bosszúálló kéz feldobta az egész csomót a levegőbe, szellő felkapta, s mintha egy széthasogatott üstökös csillag foszlányai lennének, pajkosan szétszórta a hajszálakat. A megtaposott füvek elismerték testvéreiknek, s szelíden engedték maguk közé fonódni... Kati mindent megértett.

(Péri lányok szép hajáról)

(2)

Ezek a kedves kis portékák, ezek a szőke asszonyok olyan szelídek, olyan jók, mint a bárányok. Legalább ez a Tímár Zsófi, ez egészen olyan.

Mióta férjhez ment, csak a mosolyát láthatni. Azelőtt a boldog mosolyát, most a fájót.

A boldogságával nem volt terhére senkinek, a fájdalomával sincsen. Nem kérkedett, nem panaszkodik. Hanem az a fehér arca, az a mindig fehérebb arca, elbeszéli mindennap mindenkinek, amit úgymint mindenki tud.

Itt hagyta a férje kegyetlenül, gonoszul. Pedig derék fiatalember volt, a legdolgosabb, legügyesebb ács a környéken; ki hitte volna, hogy megcsalja azt az áldott, kedves asszonyt, két hamis szem éjszakája hogy annyira megfeketíti a lelkét... s elmegy azzal a másik nővel a világba elkárhozni.

(Tímár Zsófi özvegysége)

(3)

– Maga mindig bolondozik, Jóska bácsi! – kiáltá oda a lány, s a legrövidebb kerülő úton, a Csillomék szérűskertjén át, futott ki a rétre a „savanyú kút”-hoz.

Mikor odaért, egy lélek sem volt ott. Kivette a szép fehér korsót a tarisznyából, a tarisznyamadzagot odakötötte a korsó fülére, megcsörögtette előbb gyerekes kedvteléssel, aztán, mint szokás, nagy óvatossággal lebocsátotta.

Bugyborékkolt a víz, míg megtelt a korsó, de ő bizony észre sem vette, hogy megtelt, szeme folytonosan az országúton volt; már azóta ide kellett volna érniök a kupeceknek!

Vajon megösméri-e Sás Gyuri az útról? Jaj, ha megösméri! De jaj, ha meg nem ösméri!

(Hova lett Gál Magda?)

a) Milyen nevek fordultak elő *A bágyi patakban* és/vagy *a Szegény Gélyi János lovaiban*, amelyek a fenti részletek valamelyikében is szerepelnek?

Milyen vonatkozásban van szó róluk az olvasott elbeszélésekben, illetve a fenti részletekben?

NÉVELŐFORDULÁSOK	A BÁGYI CSODÁBAN ÉS/VAGY A SZEGÉNY GÉLYI JÁNOS LOVAIBAN OLVASOTT VONATKOZÁSOK	A FENTI ELBESZÉLÉS- RÉSZLETEKBEN OLVASOTT VONATKOZÁSOK

b) Milyen közösségi-együttélési szabályokat szegnek meg az olvasott elbeszélések és a részletek szereplői?

.....

.....

c) Milyen emberi karaktereket formálnak meg és milyen emberi problémákat tematizálnak *A jó palócok* olvasott történetei és részletei?

.....

.....

d) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódások eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

D) Olvassátok el a részleteket!

(1)

A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt vagy talán felhőszakadás.

No, ha most ez egyszer ki nem csap az a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni – lutheránus vidéken.

(A néhai bárány)

(2)

Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Bodokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha.

Márpedig volt. A gőzoniak (mert a Bályon túlról költözött mihozzánk) nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek.

(Az a pogány Filcsik)

(3)

Egy cserjéhez érve, a majornoki hegyszakadéknál (ott, ahol éjente, mint mondják, a Gélyiné lelke nyargal megriadt lovakon) megbotlott valamiben a gyalogúton.

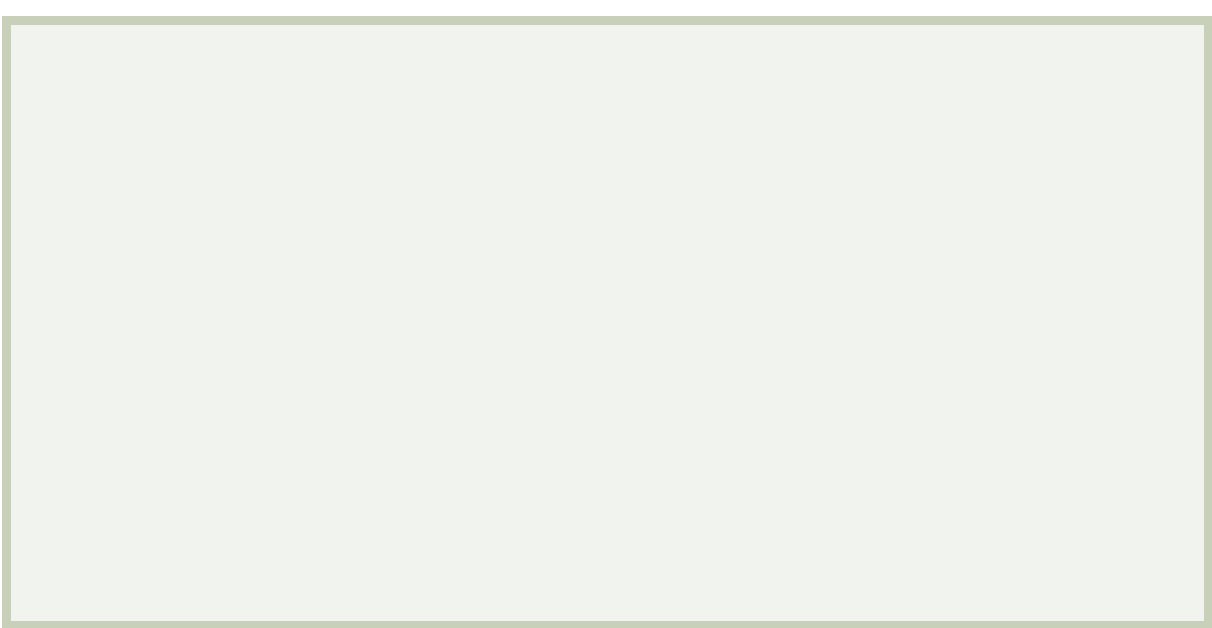
(Az a pogány Filcsik)

(4)

De a Bály kegyetlen. (Ámbátor sokszor füstölög a Bogát is, hátha az húzza le neki a felhőket?) A Bály négy álló évig egymás után öntötte el a réteket, s akkora nádast növesztett a „királyné szoknyáján”, hogy évről évre bízvást eheti a rozsdá otthon Mudrik Mihály uram kaszapengéjét.

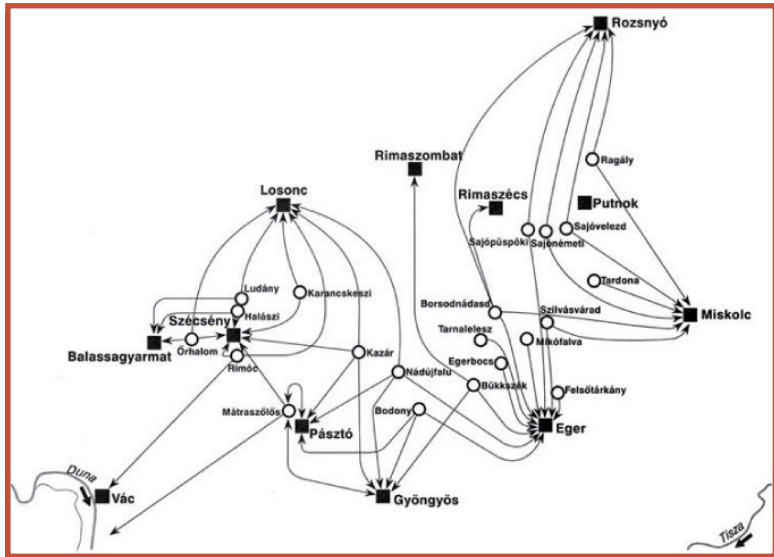
(A „királyné szoknyája”)

a) Próbáljátok térképet készíteni a fenti idézetek földrajzi és településnevei alapján!

b) Tanulmányozzátok az alábbi két térképet, és vessétek össze saját készítésű térképetekkel!

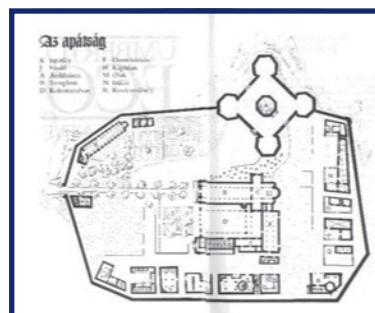
Vásárhelyek a „Palócföld”
peremein a 20. század elején

Nógrád megye

c) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

d) Melyik térkép ismerős számotokra az alábbiak közül? Kinek mely művéből? Mi lehet a szerepe az irodalmi fikciókhoz készített „térképeknek”?

E) Az elbeszélői „hang”

a) Vizsgáljátok meg és értelmezzétek, hogyan alkotja meg *A jó palócok* elbeszéléseiben a nyelv az elbeszélői hang határozott jelenlétét!

AZ ELBESZÉLŐI „HANG”	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA
<u>Az napról kezdem</u>, mikor a felhők elé harangoztak Bodokon. (<i>A néhai bárány</i>)	
Milyen szépen rázogatta a farkát még az utolsó nap, ugrándozott ott künn a verőfényben, Borcsa picike tenyerét hogy megnyalogatta, jámbor szemeivel nyájasan bámulta, mintha érezné, hogy utoljára látja! <u>De hátha megkerül, hátha visszahozzák?</u> (<i>A néhai bárány</i>)	
Nem is lehetett már ezen segíteni sehogy, hacsak még magához a királyhoz egy instancia?... <u>De az is, ki tudja, milyen ember?</u> (<i>A „királyné szoknyája”</i>)	

AZ ELBESZÉLŐI „HANG”	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA
No, bizony, nem a világ, van ott még elég csók, ahol ez az egy termett. Pista pedig nevetett magában: <u>„Ha már egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.”</u> <i>(Péri lányok szép hajáról)</i>	
Mert <u>úgy volt az...</u> mindenki emlékszik. <i>(A „királyné szoknyája”)</i>	
<u>De hova beszélek</u> a Gyócsi családról, <u>mikor tudvalevő</u>, hogy Gyócsi Istók halála után Mudrik Mihályt állította maga mellé férjnek az asszony (...) <i>(A „királyné szoknyája”)</i>	
<u>Hanem mikor</u> a bodoki köves határba értek, megbotlott a Csillom Józsi lova. <i>(A gyerekek)</i> <u>Van is mit dicsekedniök</u> a bodokiaknak a savanyúvizükkel! <i>(Hova lett Gál Magda?)</i> <u>Ott van, hogy ne is említsem</u> Vér Klárát, Péri Juditot, elég abból a szelíd Gál Magda esete. <i>(Hova lett Gál Magda?)</i>	
<u>Hát bizony</u> a Péri lányok híres aranszőke haja inkább ne nőtt volna soha olyan hosszúra, olyan szépnek, tömöttek, inkább változott volna lennek, vagy hullott volna ki egyenként. <i>(Péri lányok szép hajáról)</i> Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Bodokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha. <i>(Az a pogány Filcsik)</i>	
<u>(bizony visszajárul fordul már a világ!)</u> <i>(A góizoni Szűz Mária)</i> A góizoniak <u>(mert a Bágyon túlról költözött mihozzánk)</u> nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek. <i>(Az a pogány Filcsik)</i>	
Sóhajtott az öreg, aztán sokáig nézte, nézte a két szép lány közül hol az egyiket, hol a másikat. Az egyik, aki ott áll, olyan piros, mint a rózsza, a másik, aki ott nyög, olyan fehér, mint a lilium. <i>(Péri lányok szép hajáról)</i>	

- b) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

28. Olvasd el az alábbi összefoglalót, és készíts Mikszáth alkotásmódjának jellemzéséhez, illetve a mikszáthi hagyomány folytonosságához elérési útvonalat!

Mikszáth alkotásmódja a Jókainál másodlagos, epizód szerepű anekdotát fő prózaszervező elvvé teszi, ami több következménnyel is jár. Egyrészt meghatározza a műfajválasztást: a legsikerültebbek épp azok a novellái, regényei, amelyek középpontjában egy-egy anekdota áll. Másrészt nyitottá teszi a kompozíciót, így a regények – a tárcaregény folytatásokban történő megjelenésével is összefüggésben – többnyire anekdoták laza füzéréként tűnnek fel. Ezzel olyan – bővíthető, módosítható, alakítható – nyitott szerkezet jön létre, amely épp az idő és a cselekmény folyamatosságát felfüggesztő modern próza eredményei felől tűnik újításnak.

Harmadrészt kialakítja az előbeszéd szerű, a szóbeli előadásmód stilizációján alapuló elbeszélői stílust, amely szükségszerűen támaszkodik a beszélgetés társas közegére, az anekdotamondó és a befogadó közös előismereteire, szokás- és értékrendjére, valamint az anekdotának a hagyományt (az ismert történetet) újramondó sajátosságára. Több művének alapötletét (*Az arany-kisasszony*, *Beszterce ostroma*, *Különös házasság*, *A Noszty-fiú esete Tóth Marival*) olyan megtörtént esetek képezték, melyek ismertek voltak a korabeli lapokból.

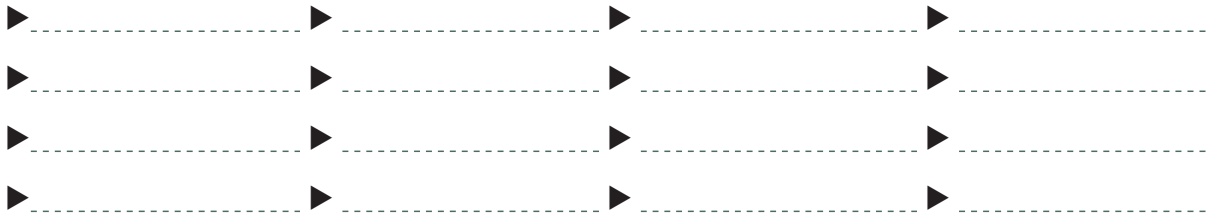
Mikszáth prózapoétikai eljárásai a történetközpontú elbeszélés megváltozását eredményezik, ami az olvasásmód változását is igényli. Az olvasó figyelmének ugyanis nemcsak a történet kibontakozására kell irányulnia, hanem a szövegszerűség, a megalkotottság sajátos módjára is.

Nem véletlen, hogy az 1970-es években jelentkező, az anekdotához visszanyúló, azt megújító magyar prózaíró nemzedék fedezi fel újra Mikszáthot. Közülük Esterházy Péter (*Termelési-regény* 1979, *Kis Magyar Pornográfia*, 1986) és Temesi Ferenc (*Por* 1986, 1987) műveit említjük meg.

Esterházy *Kis Magyar Pornográfia*ja például az epika elemi formáiból építkezik: anekdotákból, maximákból, viccekből, szólásokból és szentenciákból. A szöveg ezeknek az elemi elbeszélőformáknak törmelékes (fragmentált) halmaza. Szerkezete látszólag nem kötött, az elemek sorrendje esetlegesnek, felcserélhetőnek tűnik, vagyis a jelentésteremtés folyamatát nem feltétlen a folyamatos előrehaladás alakítja. Olyan olvasási stratégiát is lehetővé tesz, amely a szövegrészek tetszőleges egymás után rendelkezését, az elemek változatos összekapcsolását is megengedi. A kilencedikes *Anekdotikus epikai hagyományunk* fejezetben már szereztetek olvasói tapasztalatot arról, hogy Esterházy játékos nyelvhasználattal, ironi-

ával írja át az anekdotikus hagyományt, és alakítja a kedélyes, elnéző, a jelenségeket felvil-lantó elbeszélésmódot a problémák végiggondolására készítő, a társadalmi hazugságokat leleplező kifejezési formává.

Az 1990-es évek magyar prózairodalmának egyik csúcsteljesítménye Bodor Ádám *Sinistra körzet* (1992) – alcíme: egy regény fejezetei – című prózakötete volt. A mű és kritikai fogadtatása, szintén a mikszáthi hagyomány nyomán, a novellaciklusokról való műfaji gondolkodást élénkítette meg irodalomtudományunkban. Az elmúlt másfél évtized során sokszor megkérdőjelezett műfajú szöveg tizenöt, egymáshoz viszonylag lazán kapcsolódó, önálló novellaként is élvezetes fejezetből áll. A darabok történései időben sokszor távol kerülnek egymástól, tehát nem időrendben követik egymást. Metaforikusan összekapcsoló-dó motívumai a 20. század közép-európai történelmének élményvilágából valók, és sajátos antiutópikus színezetű, különös atmoszférájú fikciót állnak össze.

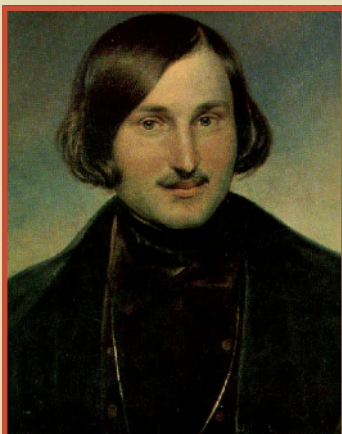

29. Párhuzamok és kapcsolatok

- Áttekintő olvasással válassz ki egy szövegcsoporthot, illetve szöveget az alábbiak közül, és oldd meg a hozzá tartozó feladatot!
- Beszéld meg megoldásodat egy olyan osztálytársaddal, aki veled megegyező szövegcsoporthot, illetve szöveget választott!

(1)

NYIKOLAJ VASZILJEVICS GOGOL: A KÖPÖNYEG – RÉSZLET

Gogol (1809–1852)

filimplus.org/plays/inspector.html

Az ügyosztályon történt, jobb, ha nem is nevezem meg, melyiken. Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle ügyosztályoknál, kancelláriáknál, irodáknál, egyszóval a különféle hivatali testületeknél. Ma már minden magánember azt hiszi, hogy az ő személyében az egész társadalmat sértik meg. Azt mondják, a minap is beadvány érkezett egy járási rendőrkapitánytól, már nem emlékszem, melyik városból. Ebben a beadványban a rendőrfőnök világosan kifejti, hogy az állami rendeletekre fittyet hánynak, és hogy az ő szentséges nevét hiába veszik. Ennek bizonyítására valami regényforma műnek óriási kötetét is mellékelte, amelyben minden tizedik oldalon előbukkan egy járási rendőrkapitány; olykor-olykor egészen pityókás állapotban. Így hát – hogy elkerüljünk mindenféle kellemetlenséget – legjobb lesz, ha a szóban forgó ügyosztályt egy ügyosztálynak nevezzük.

Tehát egy ügyosztályon szolgált egy hivatalnok. Nem mondhatnánk, hogy nagyon kiváló hivatalnok: alacsony, kissé ragyás, kissé rőt, sőt kissé vaksi is volt, homloka fölött tar sáv, mindkét orcája barázdás, arcának színe meg olyan, amelyet „aranyeres”-nek neveznek... Mit csináljunk?! A pétervári éghajlat az oka! Ami a rangját illeti (mert nálunk mindenekelőtt a rangot kell megemlíteni), úgynevezett örökös címzetes tanácsos volt. E rang rovására – amint köztudomású – untig eleget csipkelődtek és szellemeskedtek különféle írók, akiknek megvan az a dicséretre méltó szokásuk, hogy arra vetik rá magukat, aki nem tud visszaharapni. A hivatalnok családneve Basmacskin²¹ volt. Már a nevéen is látszott, hogy valamikor a cipőtől származott. De hogy mikor, melyik korszakban és milyen módon származott a cipőtől, azt homály borítja. Apja is, nagyapja is, sőt sógora is, és kivétel nélkül valamennyi Basmacskin csizmát viselt, legfeljebb évente háromszor új talpat veretett rá. Keresztnevén és apai nevén Akakij Akakijeicsnek hívták. Lehet, hogy az olvasó kissé furcsának és keresettnak ítéli, de meggyőződhet róla, hogy ezt egyáltalán nem keresték; a körülmények maguktól alakultak úgy, hogy semmiképpen sem lehetett más nevet adni neki. Ez pedig pontosan így történt: Akakij Akakijeics, ha emlékezetem nem csal, a március huszonharmadikára virradó éjszaka született. Megboldogult anyja – egy hivatalnok felesége, nagyon jószágos asszony – intézkedett, hogy megkereszteljék, amint illik. Az anya még gyermekágyban feküdt, az ajtóval szemközt, jobb kéz felől a koma állt, Ivan Ivanovics Jeroskin, igen kiváló ember, aki mint irodafőnök szolgált a szenátusban, mellette pedig Arina Szemjonovna Belobrjuskova, a komaasszony, egy kerületi kapitány felesége, ritka erényes asszonyság. A gyermekágyas asszonyra bízták, hogy e három név közül azt válassza, amelyiket akarja: Mokkijnak, Szosszijnak vagy pedig Hozdazat vértanú nevére kereszteljék-e a gyermeket. „Nem – gondolta magában a megboldogult –, ezek mind olyan furcsa nevek.” Hogy kedvében járjanak, fellapozták a kalendáriumot más helyütt is; megint három névre bukkantak: Trifilij, Dula és Varahaszj. „Micsoda istenverése! – mondotta az öregasszony. – Milyen különös név ez mind, én bizony soha még csak hallani sem hallottam ilyeneket. Még ha Varadat vagy Varuh volna, de Trifilij meg Varahaszj!” Arrább lapoztak még egyszer. Most ezek kerültek elő: Pavszikahij és Vahtyiszij. „No, most már látom – mondotta az öregasszony –, hogy minden bizonnyal ez a gyermek sorsa! És ha egyszer így van, inkább hívják úgy, mint az apját. Az apja Akakij volt, legyen a fia is Akakij...” Így keletkezett az Akakij Akakijeics név. A gyermek, miközben megkeresztelték, sírni kezdett, és olyan fintorokat vágott, mintha előre érezte volna, hogy címzetes tanácsos lesz belőle. Szóval ez így történt. Mindezt csak azért mondtuk el, hogy az olvasó maga is láthassa: ez teljességgel szükségszerűen történt így, és más nevet semmiképpen sem adhattak neki. Mikor és mely időkben lépett az ügyosztály kötelékébe, ki nevezte ki, erre már senki sem tudott visszaemlékezni.

(Makai Imre fordítása)

21 Basmacskin (orosz): cipész

IDÉZET	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA, AZ ELBESZÉLŐ TUDÁSA
	Az elbeszélő tudása változó, hol mindentudónak, hol korlátozott tudásúnak mutatkozik: a) „tudja”, de valamilyen okból nem mondja el az információt, és ezt közli is b) „nem emlékszik rá”, ezért homályban hagyja az információt c) arra hivatkozik, hogy senki nem tudja (már pontosan d) hangsúlyozza, hogy „pontos” adatközlőként működik, de rögtön el is bizonytalanítja az információ hitelességét e) az elbeszélő az apró, régen történt részleteket is ismeri Ez az ellentmondás, széttartás az irónia egyik forrása a műben.
Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle ügyosztályoknál, kancelláriáknál, irodáknál, egy szóval a különféle hivatali testületeknél. Ma már minden magánember azt hiszi, hogy az ő személyében az egész társadalmat sértik meg. Ennek bizonyítására valami regényforma műnek óriási kötetét is mellékelte, amelyben minden tizedik oldalon előbukkan egy járási rendőrkapitány; olykor-olykor egészen pityókás állapotban.	
	Az elbeszélő olyan nyelvi eszközökkel él, amelyek a történetmondó és hallgatósága kommunikációs helyzetét teremtik meg, és az élő előadás stílusát idézik vagy utánozzák, vagyis a rögtönzés benyomását keltik: szófordulatok, közbevetések, kiszólás, kérdés.

- Olvasd el az alábbi tájékoztató szöveget, és magyarázd meg, hogyan kapcsolható Gogol elbeszélésrészlete a mikszáthi próza előadásmódjához!

A orosz irodalomban a *szkáz* a szóbeliség illúziójának felkeltésére alkalmas elbeszélőforma. Olyan sajátos kommunikációs maszk, amelyben az elbeszélő a szóbeli beszéd bizonyos jelzéseinek segítségével szól a feltételezett hallgatósághoz. A *szkáz* közlésmód a szövegben a szerző-mesélő – befogadó-hallgatóság bonyolult kapcsolatát, a különböző nézőpontok ütköztetésének lehetőségét kínálja. A többnézőpontúság viszonylagosítja az állásfoglalásokat, bizonytalanságban hagyja és döntésre készíti az olvasót. Ugyanakkor megjegyzésekkel, kérdésekkel, felkiáltásokkal a feltételezett hallgatóság véleménye is kifejezhető.

(2)

RÉSZLETEK KRÚDY GYULA SZINDBÁD-NOVELLÁIBÓL

Egy filmkocka Huszárik Zoltán rendező *Szindbád*jából (1971)

Így múlt Szindbádnak, a hajósnak az élete, amíg végre elérkezett ahhoz az időszakhoz, midőn sem a jelen, sem a jövő már nem izgatta gondolkozásra, álmodozásra, hanem a múlt, a régen elmúlt ifjúsága. Mint a messzi tengereket bejárt hajós, nem találván többé ismeretlen országokat: kifeszíti vitorláját, hogy hazájába visszatérjen – úgy indult el Szindbád keresni az ifjúkori emlékeit. Mintha még egyszer akarná kezdeni élete regényét... Mintha új és ismeretlen érzéseket keresne...

(Szindbád második útja)

– Vajon él-e még Amália? – kérdezte Szindbád a sztambuli bazárban, és nemsokára útra kelt a piros tetők felé, ahol egy folyó szeli keresztül a várost, és a hídról álmodó erdőket látni.

A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik. A régi királyok okozták ezt, akik egyszer valamiért megharagudtak e helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. Mit csináljon a városka, ha a király többé nem néz rá? Bánatában elalszik, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy a városka megrázkódjon és felébredjen.

(A hídon)

Aztán a bécsi hajó eltűnt a folyó kanyarulatánál, és Szindbáddal csak a romok maradtak, amelyek a túlsó part hegyeiről integettek. A hegyen hajdan királyok laktak, és a fák még nem nőttek be teljesen az utat, amerre a királyok (bíborpalástban és nagy sarkantyús csizmában) a lovagokkal és az udvarhölgyekkel a várba felmentek. A nők hosszú derekú ruhát és arannyal hímzett bársonyszoknyát viseltek. Csizmát hordtak, mert gyakran lóra ültek, és göndörhajú ifjakkal nyargalásztak a lapos partokon. Bár a Duna a hegy lábát nyaldossa, a nők nemigen fürödtek, mert az még nem volt divat abban az időben. (Szindbád gyóntatóbarát óhajtott lenni a vártemplomban, és fehér kendőt nyomva szemére, kihallgatni a nők gyónásait, amelyek bizonyára őszintébbek voltak akkoriban, mint manapság. Hisz a pokol sokkal közelebb esett a földhöz. A gyóntatóbarát csak egyet mordult, és már megjelent az ajtóban az ördög. Szindbád Nagy Lajos király nejét szerette volna gyóntatni nagyhétben a vár kápolnájában...)

(Duna mentén)

Szindbád férfikorában sokszor gondolt vissza az éjszakai utazásra. A pirosló ablakú kis tanyaházakra, az aggodalmas arcú bakterokra és a rókák útjaira. Mimi emléke mindig felmelegítette a szívét...

Egy kis zsebkendője maradt Mimitől. Ezt megsimogatta, és Mimi gyenge haját érezte.

– Milyen balga voltam! – sóhajtotta.

(Utazás éjjel)

Szindbád fagyöngy lett. Egy gyöngy a rózsafüzérben, amelyet egy idős apáca viselt derekán, és így sokáig meglehetősen unalmas élete volt. Most már sajnálta, hogy nem választott másféle foglalkozást abban az osztályozó hivatalban, ahol halála után minden embernek kiadják a másvilági teendőket.

(Szindbád álma)

NOVELLACIKLUS VAGY REGÉNY?	
A FOLYTONOSSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK	A KÜLÖNÁLLÓSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK

(3)

RÉSZLETEK KOSZTOLÁNYI DEZSŐ *ESTI KORNÉL*-NOVELLÁIBÓL

Már túljártam életem felén, amikor egy szeles, tavaszi napon eszembe jutott Esti Kornél. Elhatároztam, hogy meglátogatom, s fölújítom vele régi barátságunkat.

Tíz éve nem érintkeztünk akkor. Hogy mi történt közöttünk? Isten tudja. Nem haragudtunk mi egymásra. Legalábbis nem úgy, mint a többi emberek.

De miután elmúltam harmincéves, terhemre kezdett lenni. Sértett a léhasága. Untam ódivatú, magas-nyitott gallérjait, vékony-sárga nyakkendőit, és vastag-zöld szójátékait is. Fárasztott az eredetieskedése. Állandóan kisebb-nagyobb botrányokba kevert.

(Első fejezet, melyben az író bemutatja és leleplezi Esti Kornélt, e könyv egyetlen hőseit)

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetlen palotája onnan kapta mérőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégérijére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

(Második fejezet, melyben 1891. szeptember 1-én a Vörös Ökörbe megy, és ott megismerkedik az emberi társadalommal)

– Ordított a szél – szólt Esti Kornél. – A sötétség, a hideg, az éj jeges virgáccsal verte végig s összekarmizsálta arcomat.

Orrom sötétbíbor volt, kezem szederjes, körmeim lilák. Csorogtak könnyeim, mintha sírnék, vagy megolvadt volna bennem az élet, mely még nem fagyott jégkupaccá. Köröskörül fekete sikkátorok ásítottak.

Én csak álltam és vártam, topogtam a kőkemény aszfalton, s körmeimbe fújtam. Télkabátom zsebébe rejtettem meggémberedett ujjaimat.

Végre messze-messze a ködben feltűnt a villamos sárga fényszeme.

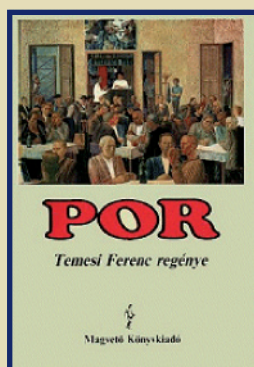
(Tizennyolcadik fejezet, melyben egy közönséges villamosútról ad megrázó leírást, s elbúcsúzik az olvasótól)

NOVELLACIKLUS VAGY REGÉNY?	
A FOLYTONOSSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK	A KÜLÖNÁLLÓSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK

(4)

TEMESI FERENC: POR (1986, 1987) – RÉSZLET A REGÉNYBŐL

paprika dolgában is döntő szava volt Lőrinc bácsinak a legfontosabb ~-termelők, vagyis az alsóvárosiak körében. Ősszel, a vasárnapi nagymise után körbefogták a hívek a Havi Boldogasszony temploma előtt, hogy „vigyük-é mán a piacra a ~-t, vagy várjunk vele”? Lőrinc bácsi nemhiába érettségizett a középkereskedelmi iskolában – melyet bánatára az érettségijét (1895) követő évben kereszteltek át felsőkereskedelmi iskolává –, mindig tudta, mikor van legjobb ára a ~-nak. Miként az őrletés idejét is ő tudta a legjobban megválasztani. (Isten ments, hogy a közép-amerikai indiánoktól elpöröljük a ~-t, de az már bizonyos, hogy a ~-őrletés magyar találmány.)

Miként a C-vitamint is magyar ember, Szent-Györgyi Albert fedezte föl és állította elő legelőször a világon. A C-vitamin, azaz aszkorbinsav, miből legalább 50-60 milligrammra az egészséges szervezetnek naponta szüksége van, olyan anyag, amelyből a legtöbb éppen Porlódon volt található a 930-as évek elején, amikor Szent-Györgyit – saját szavai szerint – „arra ítélték, hogy egyetemi tanár legyen”. „Miközben az őseember átment az őserdőn, az őserdő is átment rajta”, állapította meg találóan a porlói biokémiai tanszék nemcsak külsejében, de bensőjében is fiatal vezetője. Az emberi szervezet ezért nem gondoskodott előállításáról, nekünk magunknak kell ezt a szervezetünkbe juttatnunk. A férfinak, aki hajlamos volt arra, hogy a kémcsőben lejátszódó folyamatokat a legmerészebb filozófiai feltevésekkel párosítsa, már hollandiai, angliai, amerikai kutatásai során sikerült egy általa először „ignose” (nemtudommi-cukor), majd „Godnose” nak (Isten-tudja) elkeresztelt vegyületet tiszta állapotban előállítani. Mivel a tudomány fölkent papjai nem vették komolyan, kénytelen volt a hangzatos „hexuronsavra” keresztelni az anyagot.

Mindössze 25 grammnyi por volt egy kis üvegcsében belőle a zsebében, amikor Porlódra érkezett. Mindig is gyanakodott rá, hogy a vegyület a C-vitaminnal azonos, de mivel a vitaminokat szerinte enni kell elsősorban, ezért úgy gondolta, inkább a szakácsoknak kell vele foglalkozni, mintsem a tudósoknak. A tudományos pályája sem folytatódott valami fényesen: a Magyar Tudományos Akadémia például még levelező taggá sem választotta. Puff neki! Úgy kell az ilyeneknek, aki – úriember létére – motorkerékpáron jár, aki nem tartja a diákokkal a három lépés távolságot, aki szerint „az emberben és a krumpliban ugyanaz az élet mozog”, aki a Fogadalmi-templom kórusára jár holmi orgonaszóra, meg hasonlók. (Mindezt akkor, midőn a „Halálos tavasz” című filmben a tiszt figuráját tűzoltóvá kellett átírni, mert egy honvédtiszt nem szalad a lépcsőn!)

Ekkoriban történt, hogy fölkereste egy még nála is fiatalabb kutató, és munkát kért. Amikor Szent-Györgyi kereken megkérdezte, mihez ért, a fiatalember azt válaszolta, hogy meg tudja állapítani, egy adott anyag tartalmaz-e C-vitamint, vagy sem: Szent-Györgyi kivette a szájából a hosszú szárú, angol pipáját, és átadott neki egy kémcsövet, amelynek az alján volt valami por. Aszkorbinsav volt (alias „hexuronsav”), és a fiatalember egyben volt csak bizonyos: az aszkorbinsav nem lehet azonos a C-vitaminnal. 1931 novemberében már mindketten tudták, hogy igen.

Hogy lehet, hogy maga sejtette ezt?, kérdezte a fiatalember, aki magyar származású amerikai volt. Bízni kell az intuícióban, mondta neki Szent-Györgyi. Ja, és még magyarnak kell lenni hozzá.

Most már csak az volt a kérdés, miből lehetne nagy mennyiségben előállítani a vitamint. A mellékvesékből, káposztából, narancsból csak grammokat sikerült. Szent-Györgyi külföldi tanulmányútja során szinte minden növényt kipróbált. Cambridge-ben még majdnem a ~-t (copsicum annum)-ot is, de az árus azt mondta:

Meg ne vegye, uram, ez mérgező!

Most meg, egyik este, a felesége friss ~-t rakott a vacsora mellé az asztalra. A professzor szeretete a békességet, a ~-t meg nem; egy óvatlan pillanatban a zsebébe dugta hát. Midőn a vacsorától felkelt, akkor jutott csak eszébe, hogy szinte ez az egyetlen növény, amit még nem próbált ki. A laboratóriuma volt a lakása is ekkoriban; éjfélre már tudta, hogy a porlói piros ~ a legcsodálatosabb aszkorbinsavraktár, amely csak a világon van. Grammonként 2 milligramm C-vitamin van benne. Az alsóvárosi parasztok igencsak nekicsodálkoztak, hogy ez a bogaras profesztor kocsis számra vásárolja tőlük a ~-t, de nem bánták.

Kinek sója, ~-ja van, annak mindön fűszerszáma mögvan, dicsérték a terményüket, de a tanár csak mosolygott azzal a derűskék szemével. Gyógyszer lesz belőle, mondta nekik. A ~-sok, akik a saját szemükkel látták Palika Örzse csodatéterményeit a penészes kenyérral (mindezt egy évti-

zeddel a penicillin felfedezése előtt), ezen már nem csodálkoztak. Két egymást követő menetben három és fél kiló kristályos aszkorbinsavat sikerült előállítania Szent-Györgyinek.

Meg is kapta a Nobel-díjat. Büszkeségére felhő sem vetült: meg volt győződve róla, hogy olyasmivel vitte előre a tudományt, amely aztán végképp nem szolgálhatja az öldöklést. Hamar kijózanodott egy német gyárban, amely a tengeralattjárók matrózai számára állított elő aszkorbinsavat, lehetővé téve, hogy hónapokig a nyílt tengeren folytassák halálos küldetésüket, anélkül, hogy a skorbut végezne velük.

(→ romantika)

Mikszáth Kálmán
A jó palócok

Hasonlóságok

Temesi Ferenc
Por

30. Vissza a TTM-hez

Lapozzatok vissza a TTM táblázatokhoz!

- Tekintsétek át kérdéseiteket, és válaszoljátok meg azokat, amelyekhez már van elegendő tudásotok!
- Írd be TTM táblázatodba kulcsszavakkal, ami az eddig megértettek, megtanultak közül fontos új tapasztalat számodra Mikszáth prózájáról!
- Olvasd el jelöléstechnikával az alábbi összefoglalót, és egészítsd ki TTM táblázatod harmadik oszlopát! (Csak kulcsszavakat, szószerkezeteket írd!)
- Beszélgétek meg tanárotokkal közösen, ha maradt olyan fontos kérdés, amire a fejezetben nem kaptatok választ!

Mikszáth életműve a novellától a nagyregényig, a regényes életrajztól (Jókairól) a napi karcolatig átfogja a széppróza és a publicisztika fontos műfajait. A kortársak Jókai utódát látták benne, életművének értelmezői a 20. század utolsó negyedéig a romantikától való eltávolodást és a realizmus felé történő elmozdulást tartották művészetének legjellemzőbb vonásának. Korunk Mikszáth-értelmezői szerint e prózaművészet kötődik a romantikus természetfelfogáshoz, a kalandos meseszövéshöz, az anekdotához, valamint a realista életképhez. Ugyanakkor Mikszáth el is távolodik a romantikus és realista prózapoétikától, és fontos területeken bizonyul újítónak. Újszerűen alkalmazza a hagyományos műfajokat, prózaformákat, újító idő- és történelemszemléletében, az elbeszélői hang nyomatékos jelenlétében, az epikus hangnem művészségében és a nézőpontok kezelésében. Ironizáló, az értékeket viszonylagossá tevő megoldásai többek szerint nemcsak a 19. századi prózahagyomány, hanem a 20. századi modern beszédmódok lebontásaként is értelmezhetők.

Beérkezett íróvá a *Tót atyafiak* (1881) elbeszéléskötettel vált, melynek sikere után *A jó palócok* (1882) prózakötet országos hírnevet szerzett az írónak. Nemcsak ismert és elismert szerző lett, de novellásköteteit több nyelvre lefordították, magyarul pedig egymást érték az újabb és újabb kiadások.

Bár a két novelláskötetet követően Mikszáth fontosabb művei a kisregény és a regény műfajában születtek, az életművet a novella műfaja is végigkíséri. A későbbi novellatermés közül többek között a tragikus hangütésű *A piros harangok* (1901) és az elégikus hangvétellű *Fili* (1902) emelkedik ki.

Mikszáth saját korában publicistaként is népszerű volt. E publicisztika egyes darabjait – szellemességük, kifogyhatatlan ötletességük, csípős stílusuk miatt – az utókor is nagyra értékeli. 1882-ben kezdte írni *Apróságok a házból*, majd *A tisztelt ház* címmel a honatyák és a parlament tevékenységét bemutató gunyoros, szatirikus hangvétellű tudósításait, karcolatait, melyek a *Pesti Hírlapban* jelentek meg. A napilap majd húsz évig közölte írásait, biztos megélhetést biztosítva számára. Később Mikszáth a közügyekkel kapcsolatos észrevételeit Katáanghy Menyhért leveleiként adta közre.

A 19. század utolsó negyedének az európai irodalomban már nem a nagyregény a meghatározó epikai műfaja, hanem a novella. A Mikszáth-életmű sajátosságát ebből a szempontból az adja, hogy pályája középső (1883–1990) és utolsó szakaszában (1900–1910) legfontosabb alkotásai a regény és a kisregény műfajában születtek: *Nemzetes uraimék* (1883), *A beszélő köntös* (1889), *Beszterce ostroma* (1894), *Szent Péter esernyője* (1895), *A gavallérok* (1897), *Új Zrínyiász* (1898), *Különös házasság* (1900), *A sipsirica* (1902), *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* (1908), *A fekete város* (1910).

Mikszáth írásainak gyakori témája az a nemesi középréteg – a dzsentri –, amelyik a polgári átalakulás folyamatában elvesztette földbirtokát, lecsúszott (deklasszáldott), ugyanakkor meg akarta tartani az előkelő életmód látszatát. E színlelés képezi például *A gavallérok* témáját. Ebben a kitűnően megkomponált, rendkívüli humorú kisregényben az olvasó az első személyű, ám beavatatlan elbeszélő szemszögéből csöppen bele egy lakodalom karneváli világába, ahol szinte mindenki szerepet játszik. A szerepjáték egyrészt elrejt valódi lényüket, másrészt épp azt juttatja kifejezésre, amilyenné lenni szeretnének. A menyegző jómódot és magabiztosságot színlelő pompájáról csak másnap reggel, fokozatosan válik nyilvánvalóvá, hogy valamennyi kellékét kölcsönkérték.

A dzsentri társadalmi mozgása és a lecsúszással párhuzamosan kialakuló, színlelésre épülő gondolkodás- és magatartásformája *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* című regény

témája is. A szerkezeti szempontból két anekdotát összekapcsoló mű cselekménye szerint Noszty Feri huszárhadnagynak egy váltóhamisítási ügy miatt el kell hagynia a katonaságot. Hogy helyzetét anyagilag megszilárdítsa, egy polgárlány, Tóth Mari vagyonát akarja megszerezni érdekházassággal. A hozományvadászatban az egész úri rokonság Noszty kezére játszik, és két „haditervet” dolgoz ki a siker érdekében. Előbb egy álsruhás ismerkedésben bíznak, majd a kudarcot követően kompromittálják a lányt, hogy így kényszerítsék ki a házasságot. Végül a lány apja, Tóth Mihály „megrendezi” ugyan a lakodalmat, de ott bejelenti, hogy nem adja lányát a hozományvadász Nosztyhoz, Mari pedig már elutazott külföldre. Eisemann György értelmezése hívja fel a figyelmet arra, hogy a két nagyobb ívre bomló (a két terv köre épülő) történet szerkezete elbeszélésük megfordíthatóságára épül. Ennek alapján kétféle olvasásmód működésére számít az elbeszélői tervezés. Az olvasó ugyanis az első esetben a terv ismeretében figyelheti az eseményeket, a másodikban viszont nem tud az újabb tervről, csak a következményekről értesül. Vagyis előbb a szándék felől irányul figyelme a kivitelezésre, utóbb viszont a terv megvalósulásának elbeszéléséből következtethet vissza magára a tervre. Így nézőpontjának „vándorlásával” nyílik lehetősége a terv és a megvalósulás kapcsolatának mindkét oldalról történő megközelítésére.

Az *Új Zrínyiász* travesztia, vagyis egy eredeti téma parodisztikus újraírása. Regényötlete – a fikció szerint Szigetvár hős védői feltámadnak és megjelennek a 19. század végének Magyarországon – jelzi, hogy Mikszáth műve bizonyos szempontból a történelmi regény szemléleti-poétikai hagyományához is kapcsolódik. A „rajz” alcím viszont arra is utalhat, hogy Mikszáth a realizmus teljességigényével szemben vázaltszerű kidolgozással él. A cselekmény humoros jelenetek, adomák, anekdoták, a karcolatok modorában megírt „parlamentari tudósítások” és a publicisztika egyéb műfajait utánzó szövegrészek laza kapcsolódásából bontakozik ki, szerkezetét epizódok beiktatása is tovább oldja. Vagyis magát a történetet Mikszáth olyan szerkezetbe foglalja, amely nem követi a realista hagyomány folyamatos idővezetését és történetmondását. A történet széttöredezése lebontja az „egységesség” és „teljesség” illúzióját. Szemben a fantasztikumra épülő regényötlettel, a műben olvasói sürgönyök, pápai enciklika, interjúk, kommunikék, cikkek, karcolatok, tudósítások keltik a valóban megtörténtség érzetét, állandó játékba vonva a befogadót. A hitelét veszített, ellenőrizhetetlen információkra épülő, parodizált publicisztikai műfajok jelenléte ugyanakkor a meséhez közelíti a regényt. Ezzel az eljárással Mikszáth arra ösztönzi az olvasót, hogy folyton kételkedjen, mérlegeljen, viszonyítson és értelmezzen. A regény két idősíkot vetít egymásra: a középkor és a 19. századvég történelmi idejét együttes jelenvalóságában, egymás tükrében érzékeli a befogadó. Egyik idősíki sem emelkedik a másik fölé, jó vagy rossz vonásai kiegyenlítően jelentkezők. A regény értékrendje így a viszonylagosság érzetét kelti. Mikszáth történelemszemlélete tehát szakít a fejlődésgondolattal, és a történelmi idő változásait párhuzamok és különbségek sorozataként látja és láttatja.

3. ARANY JÁNOS

ARANY JÁNOS (1817–1882) művészete a szélesebb közönség körében főként a *Toldi*-trilógia révén ismert, ám e művek közül is elsősorban a *Toldi* (1847) él olvasmányélményként a legtöbb olvasó tudatában. A nagy ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEK mellett közismertek BALLADÁI, különösen a bűnös asszony témáját földolgozó *Ágnes asszony*, a történelmi múltat idéző *Mátyás anyja* vagy a legendák övezte költemény, *A walesi bárdok*. Mindezek alapján könyvelte el a közgondolkodás hosszú időn keresztül Aranyt jellegzetesen epikus költőként, sok esetben szembeállítva kora másik kiemelkedő alkotójával, a lírikusként számon tartott Petőfivel. Líráját is méltatták mindig, ám kimondva-kimondatlanul az epikus művek mögé sorolva, s jó ideig inkább a kései lírai termésből (az *Őszikék* ciklusból) hozva a példákat. Viszonylag későn, a 20. század második felében fedezte föl az irodalomtörténet-írás és az olvasóközönség az 1850-es évek Arany-lírájában a modern magyar költészet gyökereit, kezdetét.

A következő modulban Arany költészetének sokszínűségét igyekszünk fölfedezni. Az epikus és a lírikus költő kettősségét, az elégikus és ironikus hangnemek váltakozását, a remény és kiábrándultság hullámozását kísérjük nyomon költői pályáján, ezzel árnyalva, kiegészítve, pontosabbá téve a róla a közgondolkodásban élő, olykor egyoldalú képet.

1. Felidéző

- a) Beszélgetsetek arról, amit Arany Jánosról (életéről, költészetéről) korábban tanultatok, olvastatok!

Készítsetek listát a felidézettekről az alábbi táblázat segítségével:

MŰVEK	FÖLDRAJZI NEVEK	INTÉZMÉNYEK	IDÉZETEK	EGYÉB

- b) Az egyik csoport szószólója olvassa föl a gyűjtemény egyik elemét! A többi csoport fűzzön magyarázatot az elhangzottakhoz! (Pl. a művek egy-két mondatos ismertetése, a földrajzi nevekhez vagy intézményekhez kapcsolódó életrajzi elemek ismertetése, az idézetek helyének megnevezése stb.). A következő csoport folytassa a gyűjtemény következő elemének felolvasásával és így tovább.

2. Ellentétek

- a) Az alábbiakban ellentétes fogalmakat, tulajdonságokat, műnemi, hangnembeli jellemzőket állítottunk párba. Válaszd ki a párokból a szerinted Aranyra jellemzőeket!
Választásodat, ha tudod, támaszd alá művekkel, idézetekkel, életrajzi eseményekkel!

VISSZATEKINTÉS

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszul leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,
Sírni immár jól tudék;
Sohase bírám teljébe'
Örömeim poharát;
Az ifjúság szép kertébe
Vas korláton néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
Egy rózsát szakasztani:
Késő volt – a rázkodáskor
Mind lehulltak szirmai.
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert idegent:
Jártam érte a világot –
S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
Mégis hordám láncomat,
Nehogy a küzdés elvégre
Súlyosbitsa sorsomat:
Mint a vadnak, mely hálót
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifjú álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd – elenyészett;
Az a légvár – füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ – nincs seholl! –

Nem valék erős meghalni,
Mikor halmom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rámszakadt életet.
Ki veszi le vállaimról... ?
De megálljunk, ne, – ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek, –
Mely egyetlen-egy vigasz, –
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kísérsz el –
Nincs az messze – síromig;
S fátyolozd be derűs éjjel
Aki majd ott álmodik!

(1852)

- a) Beszéljétek meg, mennyiben árnyalta a 2. feladatban adott válaszaitokat a vers elolvasása! Az Aranyról általában alkotott elképzeléseket mennyiben igazolta vissza vagy változtatta meg ez a vers?

- b)** A felütésben megjelenő és az egész szövegen végighúzódó retorikai megoldás az állítások, sejtetések kimondása, majd – legalábbis részleges – visszavonása.
 Elemeztétek ebből a szempontból az első versszakot!
 Milyen retorikai, mondatszerkesztési, poétikai eszközökkel teremti meg Arany ezt a kettősséget?
 Milyen érzést kelt ez a megoldás az olvasóban?

- c)** A második szakasz első olvasásra negatív emlékek sorozata. A négy kép (vagy négy jelenet) azonban jelentős eltéréseket mutat abból a szempontból, hogy melyik értelmezhető inkább konkrét eseményként, történésként és melyik metaforaként.
 Értelmeztétek ebből a szempontból a szakaszt, és véleményeteket rögzítsétek az alábbi táblázatban! (A konkrét/metaforikus megállapítás mellett kitérhetnek a szövegalkotás jellemzésére is.)

	KONKRÉT/METAFORIKUS
Első nap is oly borultan Hajola reám az ég!	
S hogy nevetni megtanultam, Sírni immár jól tudék;	
Sohase bírák teljébe' Örömeim poharát;	
Az ifjuság szép kertébe Vas korláton néztem át.	

- d)** A harmadik és a negyedik szakaszban további jelenetek tárulnak elénk, ám itt már nyilvánvalóan nem konkrét életrajzi jelenetekről van szó, hanem az életút jellegzetes fordulatait bemutató metaforikus példázatokról. Közös vonásuk a kudarc, a vágyak, szándékok megvalósulásának hiánya. A három jelenet ugyanakkor nagymértékben különbözik például a szándék erőssége, határozottsága szempontjából.
 Állítsátok sorrendbe ebből a szempontból a három jelenetet!
 Elemeztétek a nyelvi-poétikai megoldásokat, amelyek az állatok felállított sorrendet igazolják!

-
-
-
-
- e)** Az ötödik szakasz sok szempontból a vers csúcspontja. Ebben összegeződik a visszatekintő értékelése saját eddigi életéről: a bizonytalanság és egyre erőteljesebben jelenlévő határozatlanság következménye az eredménytelenség, az álmok beteljesülésének hiánya. A kilátástalanság és reménytelenség az egyik oldalon, az értékek hiánya, pusztulása a másikon. Az utóbbit érzékeltető költői eszköz az ANYAGTALANÍTÁS.
Keressetek példákat erre a szövegből!
-
-

A szakasz érzelmi intenzitását különféle alakzatok erősítik. Melyek ezek?

5. Visszatekintés – zárlat

A hatodik szakasz a vers összegzése s egyben fordulópontja is. Az összegezés (az első négy sor) logikusan következik az előzőekből, s értelemszerűen vezet a maga sorsát eldönteni nem tudó beszélő segítségért fohászkozó gesztusához ('Ki veszi le vállaimról...'). A fordulat ('De megálljunk...') ugyanakkor nem magyarázható meg ilyen egyszerűen.

- a)** Gyűjtsetek párban érveket a táblázat szempontjainak megfelelően!

LOGIKUSAN KÖVETKEZIK-E A ZÁRÓSZAKASZ A VERS KORÁBBI RÉSZEBŐL, VAGY SZERVETLEN FORDULATRÓL VAN SZÓ?	
Logikus, mert...	Szervetlen, mert...

STÍLUSÁBAN, HANGVÉTELÉBEN A KORÁBBI SZAKASZOKHOZ HASONLÓ VAGY AZOKTÓL GYÖKERESEN ELTÉRŐ A ZÁRÓSZAKASZ? HA AZ UTÓBBI, MIBEN RAGADHATÓ MEG AZ ELTÉRÉS (STÍLUS, SZÖVEGFORMÁLÁS, HANGVÉTEL)?	
Hasonló, mert...	Eltérő, mert...
ELKÉPZELHETŐ-E, HOGY AZ UTOLSÓ SZAKASZ NEM SZÓ SZERINT, HANEM IRONIKUSAN ÉRTELMEZENDŐ?	
Igen, mert...	Nem , mert...

b) Ütköztessétek érveiteket, vitassátok meg közösen a zárlatot!

- B)** Készítsetek vázlatot (listát) a *Toldi*-ban olvasott eseményekről (fontosabb cselekménymozzanatokról)!

- C)** Idézzétek föl, hogyan értelmeztétek a *Toldit*! A következő kifejezések segíthetnek: karriertörténet, igazságszolgáltatás, népmese, felemelkedés, istenítélet.

- b)** Ismertessétek munkátok eredményét! Jegyzeteljétek a többi csoport megoldását!

8. A *Toldi* és a *Toldi estéje* kezdőképei

- a)** Vizsgáljátok meg a két mű kezdőképét (1–6., illetve 1–5. szakasz) az alábbi táblázat segítségével!

	<i>TOLDI</i>	<i>TOLDI ESTÉJE</i>
Az évszakra jellemző képek		
A nap állása		
Toldi testtartása		
Toldi külseje		
A <i>Toldit</i> jellemző szavak		
Merre néz Toldi?		

Mit csinál Toldi?		
Miről gondolkodik Toldi?		
Saját további megfigyelések		

- b)** Hasonlítsátok össze a fentiek alapján a két képet!
Térjete ki a megfigyelt mozzanatok jelentésére, értelmezésére is! (Gondoljatok arra, hagyományosan milyen fogalmakkal, gondolatokkal kapcsolódik össze a nyár, illetve az ősz képe a költészetben, irodalomban!)

.....

.....

.....

.....

.....

9. Az első énekek

- a)** Készítsétek el a két mű első énekének cselekményvázlatát az alábbi táblázatok kitöltésével!

TOLDI

1–2.	3–7.					
Tűz a nap, a szolgák alszanak.	Toldi a messzeség- be néz.					

TOLDI ESTÉJE

1–3.	4–5.					
A nap leme- nőben.	Toldi imád- kozik.					

b) Hasonlítsátok össze a két kezdő éneket a megadott szempontok alapján!

	<i>TOLDI</i>	<i>TOLDI ESTÉJE</i>
Időkezelés, időszerkezet		
Tempó és terjedelem		
Események és kitérők		
A szöveg kompozíciója, egységei		
Műfaj-allúziók		

c) Tapasztalataitokat foglaljátok össze röviden!

.....

.....

.....

.....

.....

10. A „komor bika” és a „sértett vadkan” – állathasonlatok

a) A *Toldi* jellegzetes megoldása az állathasonlatok és állatmetaforák alkalmazása. Keresd meg a műben, kire vonatkoznak és milyen érzelmeket, szándékokat fejeznek ki az alábbi képek!

	SZEREPLŐ	ÉRZELMEK/ SZÁNDÉKOK
Mint komor bikáé, olyan a járása, Mint a barna éjfél, szeme pillantása, Mint a sértett vadkan, fú veszett dühében, Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.		
Hé fiúk! amott ül egy túzok magában, Orrát szárnya alá dugta nagy buvában; Gunnyaszt, vagy dög is már? lássuk, fölrepül-e? Meg kell a palánkot döngetni körül!		

Elvadulsz, elzüllesz az apai háztól, Mint a mely kivert kan elzüllik a nyájtól: Ki egyet agyarral halálosan sérte, Ugy aztán kimarta őt a többi érte.		
Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal, Fut sötét erdőbe sajtó fájdalommal,		
Hátha annak, a ki szomjuhozza vérit, Mint a farkasoknak most megadná bérit?		

- b)** Több kutató felismerte, hogy az állathasonlatok és -metaforák Toldi üldöztetésének és gyilkos indulatának is jelzései. Az alábbi tanulmányrészlet ehhez hozzáteszi, hogy a bikamotívum ismétlődése, újbóli előkerülése a 9. énekben éppen ezen gyilkos indulat s az ezt meghatározó ösztönvilág legyőzésének jelképe. Olvasd el a tanulmányrészletet!

„[...] a kilencedik ének bikafékező jelenete sem csupán a cselekvénymenetet illusztráló epizód-ként olvasható: a korábban Miklós természetének, mi több, a gyilkosságig elvezető indulatának emblémájaként felfogható bikahasonlatnak az itt kibontott és részletezett metaforába fejlődése a főhős önmaga fölött aratott győzelmét hangsúlyozza. Toldi képes lesz uralni saját állati természetét, mások javára és megóvására fordítván erejét (ne feledjük, Miklósnak ez az első olyan gesztusa, amellyel fizikai képességeit mások védelmére fordítja), s ezzel képesnek és méltónak bizonyul arra a közösség érdekében vállalt párviadalra, amelynek lehetőségét korábban az édesanyjára emlékeztető özvegyasszony temetői megpillantása és a vele való beszélgetés villantotta fel. [...] Csak amikor Toldi próbatételként képes saját, bűnbe vezető hibáját megfegyelmezni és ezzel erényre változtatni, akkor válik lehetővé, hogy a lovagi fegyverzet hiányára való rádöbbenést követő mély letargiából csodaszerűen emelje ki Bence érkezése.”

(Szilágyi Márton: „Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének”. Arany János: Toldi)

Vizsgáld meg ebből a szempontból a *Toldi* 9. énekét!
Gyűjtsd ki a szövegből az állathasonlatokat és -metaforákat!

12. Olvasd el az alábbi ismeretközlő szövegeket, és oldd meg a feladatokat!

A *Toldi estéjének* cselekményvezetése több szempontból eltér a *Toldiétól*. Ez utóbbiban a cselekmény lineárisan építkezik, az események a történet időrendjében követik egymást, viszonylag kevés kitérő és monológ szakítja meg a történetet. A másfél évvel később (1847–48-ban) keletkezett *Toldi estéjének* eseménysorozatát, Toldi lelki újjáéledésének, majd tragikus halálának történetét viszont rendre megszakítják kitérők, betéttörténetek, illetve monológok, belső monológok vagy – többnyire – egyoldalú párbeszéd.

A betéttörténetek, kitérők funkciója sokrétű, sokféle. Van köztük olyan, amely a két műben bemutatott időszak eseményei között történeteket mondja el röviden. Ilyen például Toldi Miklós konfliktusa Lajos királlyal és ennek következménye: elküldetése az udvartól, és ilyen Toldi György halálának elbeszélése. Más esetben a kitérők egy-egy figura jellemzésére szolgálnak (Bence és a kapus komikus bemutatása az 1., illetve a 6. énekben). A Gyulafi-ikrek balladás-románcos története a cselekmény egyik elemét készíti elő és árnyalja.

Az apródok által előadott két ballada szorosabban kötődik a mű alapkérdéséhez: a változás és az értékek problematikájához. Az előbbi – Arany 1853-ban írt és a szövegbe később beillesztett balladája, a *Szent László* – a múlt értékrendjét hivatott példázni. Azt a – mű végére helyreállt (a király igazságtétele által helyreállított) – vitézi-lovagi értékrendet, amelynek középpontjában a Toldi Miklósban megtestesülő értékek állnak: a király iránti feltétlen hűség, a lovagi becsület és a harci virtus, valamint ennek fizikai megjelenése: a testi erő.

A *Toldi estéjében* ez a harmonikus értékrend már nincs jelen. A Toldi által megjelenített értékekre – legalábbis így tetszik a mű elején – már nincs szükség, illetve ez az értékrend alapján tér el az udvar által jelképezett jelen megváltozott értékeitől. Ez az ellentét ölt testet Toldi és Lajos ellentétében, ami végül szakításukhoz és Toldi visszavonulásához vezet. A lovagi tornák és vitéz harcok hőse mint egy letűnt kor képviselője jelenik meg előttünk az első énekben, a jelenből való kiteszítottságát, múltbeliségét, „korszerűtlenségét” metaforikus elemek és jelenetek sora példázza, többek között éppen az apródok második, a vitéz lovagot már komikus formában bemutató éneke.

- a) Keresz ilyen metaforikus elemeket (szereplők, tárgyak, a környezet elemei) és jeleneteket az első énekben, és írd be őket az alábbi táblázatba!

FIGURÁK	JELENETEK

Toldi és Lajos ellentéte többször felbukkan a műben. Először az elbeszélő rövid kitérőjéből értesülünk a három évvel korábbi eseményekről (1. 6), majd Toldi Bencéhez intézett szavaiból ismerjük meg az agg levente véleményét Lajosról és érzelmeit a történetekkel kapcsolatban (1. 29). Később, már a viadal után megismétli panaszát és vádjait, megint Bencéhez intézve szavait (4. 6–8), de ki is egészíti további részletekkel, s így lassan összeáll az olvasóban Toldi vélemény Lajosról, az udvarról, a bekövetkezett változásokról. Ezt összegzi immár a királyhoz intézett végső szavaival a haldokló lovag (6. 26–28).

- b)** Olvasd újra az említett szövegrészeket, és készíts két listát a Toldi által képviselt értékekről, tulajdonságokról, illetve a Toldi szerint Lajos által képviselt értékekről, tulajdonságokról! Ez utóbbi listán érdemes megkülönböztetni a királynak és környezetének (az udvarnak) tulajdonított jellemzőket.

TOLDI	LAJOS ÉS AZ UDVAR (TOLDI SZERINT)

A király válaszában a régi erkölccsel és a testi erővel a kifinomult modort és az ész terjeszkedő hatalmát állítja szembe, az értékekhez való makacs ragaszkodással pedig a változást, a haladást mint legfontosabb értéket. A 6. ének 31–32. szakaszában az idő metaforikus alakjával és egy gyakorlati példával érvel. Toldi azonban már nem hallja Lajos szavait – a királyhoz intézett rövid beszéde után meghal, bár az elbeszélő nem mondja ki a halál tényét, csak utal rá:

„Ezt mondván, sohajtott és visszahanyatlék;
Jobb keze a király kezében maradt még,
Szeme sem fordult el, csak nézett keményen
De mint a szarué, olyan lett a fénye.”

- c) Értelmezd az említett szakaszok metaforikus képeit!
Jellemezd a metafora szerkezetét, bontsd ki jelentésrétegeit!

- d) Mi a jelentősége annak, hogy Toldi meghal, mielőtt a király válaszolna szavaira? Vajon mit jelez, sugall ezzel a megoldással Arany? Fejtsd ki erről a véleményedet!

13. Rendezzettek „bíróági tárgyalást” Toldi és Lajos vitájáról!

Az osztály két csoportra oszlik, mindkét csoport választ egy-egy háromtagú delegációt, akik majd az érveket kifejtik. Az egyik csoport Toldi, a másik Lajos igazságát képviseli. Először mindkét csoport érveket gyűjt (10 perc), majd sorsolás után az egyik csoport képviselői kifejtik álláspontjuk első elemét. A másik csoport képviselői ezt igyekeznek megcáfolni, majd ők fejthetik ki álláspontjuk egy elemét, és így tovább. A legfontosabb érveket rögzítsétek az alábbi táblázatban!

TOLDI VÉLEKEDÉSE MELLETT SZÓLÓ ÉRVEK	LAJOS VÉLEKEDÉSE MELLETT SZÓLÓ ÉRVEK

14. Írj esszét az alábbiakban megadott témák egyikéről!

- a) A vitában elhangzott érvek felhasználásával írd másfél-kétoldalas esszét a témáról *Haladás vagy maradás – Toldi és Lajos vitája* címmel!
- b) Olvasd el az alábbi tanulmányrészletet a *Toldiról* és a *Toldi estéjéről*! Írd másfél-kétoldalas esszét a témáról! Fejtsd ki véleményedet a tanulmányban megfogalmazott vélekedésről felhasználva a művek feldolgozása során szerzett ismereteidet! Érdemes kitérni a *Visszatekintés* című vers tanulságaira is.
A tanulmányrészlet olvasása során győződj meg arról, hogy a szakszavakat pontosan érted. Ha szükséges, nézz utána jelentésüknek szótárban, lexikonban, az interneten.

„A *Toldi* «laicizált» eposz, ún. nagyobb elbeszélő költemény. Kedvenc műfaja a kelet-európai romantikának. Belső formája szerint azonban még közelebb áll a romantika lelkéhez: hatalmas idill. Ellentétes párdarabja *Az elveszett alkotmány*¹. Az eposz formájú szatíra, ez eposz formájú idill. Ott: a világ, mely van, de nem volna szabad lennie. Itt: a világ, amely nincs, de kellene, hogy legyen, s volt is egykor, s van is: a költő lelkében. [...]

A *Toldi* a legelső nevek sorába emelte. Járt a fővárosban; belenézett s belelátott a köz- és irodalmi életbe – s megírta a *Toldi estéjét* (1847–48). Arról, mennyire nem a vágyott világot találta Toldi a király udvarában, s mennyire nem értette meg Toldit ez a világ. A költő nem áll, polemizálva, Toldi oldalára. Sőt, ironizálja őt. Tudja, az udvarban látottak felé halad a világ. De kétli, értékesebb lesz-e ez majd, mint volt Toldi otthoni, családi világa; mindenben értékesebb lesz-e, nem pusztít-e el visszahozhatatlanul alapvető értékeket. S főképpen: megszünteti-e a nemzet önmagához s társaihoz való idegenségét. A történelem nem a «herderi» vágy, nem a családi bizalom patriarchális demokráciája, hanem a polgári tőkés rend felé haladt, s nem sokat ígért az ő vágyott világából. E művének lírai fogantatása az előbbinél is nyilvánvalóbb. Toldit ironizálja, de iróniáját túlbúgja elégiája. Eposz formájú elégia ez, a magyar irodalom egyik legszebb elégiája.”

(Németh G. Béla: *Arany János*. In: *Mű és személyiség*. Budapest, 1970)

15. Arany pályája a *Toldi* és a *Toldi estéje* után

Korábban már áttekintettük Arany életútjának fontosabb állomásait, szakaszait. Ezek a szakaszok egyrészt helységekhez, városokhoz, városrészekhez, másrészt foglalkozásokhoz, munkákhoz, intézményekhez kötődnek. Jellemző az egyes szakaszokra ugyanakkor az is, hogy zömében milyen műfajhoz sorolható művek születtek (nem kizárva természetesen más műfajokat), vagy az, hogy éppen nem születtek kész, lezárt művek az adott időszakban.

1 Arany komikus eposza (1845) a korabeli közélet visszasságairól

Az alábbi táblázat egy-egy elemét megadtuk. A többit töltsétek ki egy kis kutatómunka után!

	1845–1849	1851–1859	1860–1876	1877–1882
FOGLALKOZÁS				nyugállomány
TARTÓZKODÁSI HELY	Nagyszalonta			
URALKODÓ MŰFAJOK		lírai versek, balladák		

16. A bevezető szöveg és *A lejtőn* című vers elolvasása után oldjátok meg a vershez kapcsolódó feladatokat!

A LÍRIKUS ARANY (1)

A *Visszatekintés* (1852) című vers értelmezésekor láttuk: Arany életérzése, szemléletmódja, világlátása középpontjában (e vers tanúsága szerint legalábbis) a bizonytalanság, az értékek határozottságának elvesztése, a harmonikus világkép felbomlása áll. A *Toldi estéje* olvasása után azt is megállapíthatjuk, hogy ezen világszemlélet már az eposzban is meghatározó módon jelen van, s nem írható kizárólag a forradalom és szabadságharc bukása utáni csalódás és reményvesztés számlájára. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a bukás nagyban fölerősítette Aranyban a bizonytalanság érzését: a hagyományos közösség felbomlásának, a haladásba vetett hit elvesztésének, az ember magára maradásának és elidegenedésének élményét, amely Arany úgynevezett NAGYKÖRÖSI KORSZAKÁBAN, az 1850-es években született lírai műveinek meghatározó érzülete lesz.

Maga a költő ezzel az érzésvilággal és kétségessé váló értékrenddel magyarázza költészetének lírai fordulatát. „Így lettem én, hajlamom, irányom, munkaösztönöm dacára, szubjektív költő – emlékszik vissza egy 1867-ben írt előszavában –, egyes lírai sóhajokba tördelve szét fájó lelkemet.”

Elhivatottsága és költői céljai szerint ugyanis Arany alapvetően epikusnak hitte magát, élete végéig tervezte, el-elkezdte, majd rendre feladta nagy eposzát, a *Csaba-trilógiát*. Az 1949 utáni évek zaklatottságával magyarázta líráját, melyet soha nem tekintett műve gerincének, inkább mellékterméket látott benne, egy olyan korszak kényszerű hozadékát, mely „nem vala alkalmas hosszabb költői dolgozatokra”.

A LEJTŐN

Száll az este. Hollószárnya
 Megrezzenti ablakom.
 Ereszkedik lelkem árnya,
 Elborong a multakon.
 Nézek vissza, mint a felhő
 Áthaladt vidékre néz:
 Oly komor volt, – oly zöldellő,
 Oly derült most az egész.

Boldog évek! – ha ugyan ti
 Boldogabban folytatok,–
 Multam zöld virányos hanti!
 Hadd merengek rajtatok.
 Bár panasszal, bár sohajjal
 Akkor is szám telve lőn:
 Kevesebbem volt egy jajjal...
 Hittel csüggttem a jövőn!

Most ez a hit... néma kétség,
 S minél messzebb haladok,
 Annál mélyebb a sötétség;
 Vissza sem fordulhatok.
 Nem magasba tör, mint másszor –
 Éltem lejtős útja ez;
 Mint ki éjjel vízbe gázol
 S minden lépést óva tesz.

(1857)

A vers felütésének (1–4. sor) hangulatát a SÖTÉT ÁRNYALATOK és a LEFELÉ IRÁNYULÓ MOZGÁS határozzák meg. A két jelenség összefonódik az egymással nyelvi vagy asszociatív kapcsolatban álló szavak révén: *(le)száll az este – hollószárnya – ereszkedik lelkem árnya – elborong* (vastag betűkkel a sötétségre vonatkozó, dőlt betűvel a lefelé irányuló mozgást kifejező szavakat szedtük). Az 5–8. sor felhő hasonlata továbbviszi a sötét árnyalat motívumot (**komor**), de melléállítja ellentétét is (zöldellő, derült). Maga a hasonlat ugyanakkor további bizonytalanságot kelt: a látvány, a valóságról alkotott kép és a valóság viszonyának bizonytalanságát.

a) Értelmezzétek a felhőhasonlatot! Hogyan fejezi ki a valóságról alkotott kép bizonytalanságát?

A második szakasz lelkes kezdőmondatát a második mondat azonnal bizonytalanná teszi, részben visszavonja. A múlt értékeit tovább relativizálja, hogy ezek voltaképpen csak a jövő reményében tűntek pozitív értéknek (13–16. sor). A harmadik szakasz kezdősora éppen ezt a jövőt értékeli le: a hit helyét a néma kétség veszi át, így visszamenőleg is megkérdőjelezve a jövőbe vetett hit jegyében értékesnek megélt múltat. A harmadik szakaszban ismét megjelenik a sötétség és a lefelé irányuló mozgás: a vers felütésének két meghatározó motívuma.

b) Értelmezzétek ebből a szempontból a zárószakasz alábbi képeit!

„Annál mélyebb a sötétség”	
„Éltem lejtős útja ez”	
„Mint ki éjjel vízbe gázol”	

17. A bevezető szöveg és az *Epilogus* című vers elolvasása után oldjátok meg a vershez kapcsolódó feladatokat!

A LÍRIKUS ARANY (2)

Láttuk, hogy Arany művészi pályája szinte megszakad az 1860-as évek elején, amikor a Kisfaludy Társaság elnöki tisztségét elvállalja. Hivatali teendői – későbbi akadémiai feladataival kiegészülve – szinte minden idejét lekötik, keveset alkot: epikus próbálkozásai – a *Buda halálát* és a *Toldi szerelmét* leszámítva – többnyire töredékben maradnak, lírai verseinek száma megcsappan. 1877-ben, amikor minden hivatali tisztségétől megszabadul, ismét megszapordnak a versek: ez év második felében közel annyi verset – lírai művet és balladát – ír, mint az ezt megelőző másfél évtizedben. Egy költő és kritikus, irodalomtudós barátjától, Gyulai Páltól kapott kapcsos könyvbe írja műveit, általában a Margitszigeten. Ezek a versek teszik ki az úgynevezett *Őszikék*-ciklus többségét.

EPILOGUS

Az életet már megjártam.
Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon'...
Legfőlebb ha omnibuszon.

Láttam sok kevély fogatot,
Fényes tengelyt, cifra bakot:
S egy a lelkem!
Soha meg se' irigyeltem.

Nem törődtem bennülővel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy' áll orra
Az út szélén baktatóra.

Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem, –
Félreálltam, letöröltem.

Hiszen az útfélen itt-ott,
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Mevolt szívem minden kedve.

Az életet, ím, megjártam;
Nem azt adott, amit vártam:
Néha többet,
Kérve, kellve, kevesebbet.

Ada címet, bár nem kértem,
S több a hír-név, mint az érdem:
Nagyravágyva,
Bételt volna keblem vágya.

Kik hiúnak és kevélynek –
Tudom, boldognak is vélnek:
S boldogságot
Írigy nélkül még ki látott?

Bárha engem titkos métely
Fölemészt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére.

Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beválték
Félbe'-szerbe'
S hány reményem hagyott cserbe'!...

Az életet már megjártam;
Mit szivembe vágyva zártam,
Azt nem hozta,
Attól makacsul megfoszta.

Egy kis *független* nyugalmat,
Melyben a dal megfogánhat,
Kértem kérve:
S ő halasztá évrül-évre.

Csendes fészket zöld lomb árnyán,
Hova műzsám el-elvárnám,
Mely sajátom;
Benne én és kis családom.

Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdtem, abban véget...
Ennyi volt csak;
S hogy megint ültessenek, oltsak.

Most, ha adná is már, késő:
Egy nyugalom vár, a végső:
Mert hogy' szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon?

(1877. júl. 6.)

Az *Epilogus* (görög: utószó, utóirat) kétszer ismétlődő kezdősora ősrégi toposzra épül: az út-életút archetípusára. Az ismétlődő sorok a szöveget három azonos terjedelmű kompozíciós egységre tagolják, ezt a klasszicizáló felépítést csak egy-egy variáns, szabálytalanság bontja meg. Az első egység, az első öt szakasz a kiinduló képet építi tovább oly módon, hogy az út motívum asszociációs körébe tartozó figurákat sorakoztat föl. Ezek mindegyike többé-kevésbé pontosan azonosítható metaforikus jelentéssel telítődik, összességében az út motívum köré rendeződő képekből összeálló allegorikus tablót tárva elénk.

- a) Keressétek meg az említett variációkat: az egyik az ismétlődő sorok egyikében található, a másik egy terjedelmi eltérés.
Értelmezzétek mindkettő szerepét a szövegben!

b) Értelmezzétek röviden az első kompozíciós egység figuráit!

Milyen tulajdonságokra, magatartásformákra, személyiség típusokra utalnak az alábbi képek, figurák, viselkedésformák?

„Gyalog bizon’... / legföllebb ha omnibuszon”	
kevély fogat, fényes tengely, cifra bak	
hetyke úr, cifra nő	
az út szélén baktató	
úri lócsizár	
„Nem pöröltem, félreálltam, / letöröltem.”	

c) Milyen viszonyban van az út szélén nyíló virág képe a fent felsorolt figurákkal, milyen értéket képvisel szemben az előbbiekkal?

A következő két egység eltávolodik az út motívumtól. Közös a kettőben, hogy amolyan leltárként foglalják össze mindazt, ami megadatott, illetve azt, ami nem adatott meg a vers beszélőjének az áttekintett életút során. A leltár eredménye, a mérleg nem megnyugtató: a hiányok messze meghaladják az eredményeket mind a közéleti tevékenységre utaló második szövegrészben, mind a magánéletet a költészettel elegyítő, idilli hangulatot árasztó harmadikban. Ez utóbbit épp az idilli képek be nem teljesült vágyként való megjelenítése teszi elégikusan szomorúvá.

Az ismétlődő kezdősor *már* időhatározója mindvégig a befejezettség, a lezártság érzését kelti az olvasóban. Éppen ez a lezártság teszi a leltárt megmásíthatatlanul lehangelővé a beszélő számára, s ezt a hiányokat elősoroló egyik szakaszban a *még* időhatározó erősíti

föl, visszautalva a kezdősor ellentmondást nem tűrő ítéletére: „Mily temérdek munka várt még!...”, de „Az életet már megjártam”.

Ezt a folyamatosan jelenlévő feszültséget oldja föl tragikus módon a zárószakasz első sora, amely az eddig uralkodó múlt idővel szemben hangsúlyosan utal a megszólalás, a leltárkészítés időpontjára, a jelenre: „Most, ha adná is már, késő”. A múlt lezárult, a lehetőségek kihasználatlanul maradtak, a jövő pedig nem teremti újra őket: „Egy nyugalom vár, a végső”.

- d) Vizsgáljátok meg a szöveg időszerkezetét!
Hol váltja föl az uralkodó múlt időt a jelen, és mi ennek az oka?

- e) Értelmezzétek a vers záróképét!
Milyen metaforikus jelentést kapnak a kép egyes elemei?

18. Írj másfél-kétoldalas esszét a következő témáról: A *Visszatekintés* és az *Epilogus* – két lírai önértékelés!

Az esszében térj ki a két szöveg hasonló és eltérő vonásaira, az időkezelés sajátosságaira, az uralkodó lírai magatartásra (attitűdre), a lezárás sajátosságaira, eltérő vonásaira!

19. Az időszembesítő verstípus

Keressetek olyan verseket eddigi tanulmányaitok és olvasmányélményeitek felelevenítésével, amelyekben hasonló módon jelenik meg a múlt és a jelen, esetleg a jövő idősíkja, mint Arany imént olvasott műveiben. Az ilyen versekben általában hasonló költői magatartással is találkozhatunk (visszatekintés, leltárkészítés, a múlt értékelése és ebből adódóan a jelen lehetőségeinek feltárása, értelmezése).

Kutatásotok eredményéről készíthettek rövid beszámolót, prezentációt, esetleg irodalmi műsört, összeállítást!

20. Házi feladat – Kutatómunka

Válaszd ki az egyik személyt az alábbiak közül, nézz utána munkásságának lexikonban vagy az interneten, majd készíts rövid ismertetést a szerző *balladákkal* kapcsolatos tevékenységéről!

- Kriza János

- Thaly Kálmán

- James MacPherson (ha így nem találsz, keresd az *Osszián* címszó alatt!)

21. Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget, és készíts belőle vázlatot gondolkodástérképpel vagy fürtábrával!**A BALLADÁK KÖLTŐJE**

Arany nagykőrösi korszakában kezd komolyabban érdeklődni a ballada műfaja iránt. A népballadák kutatásának, gyűjtésének – és hamisításának – korában szinte törvényszerű, hogy

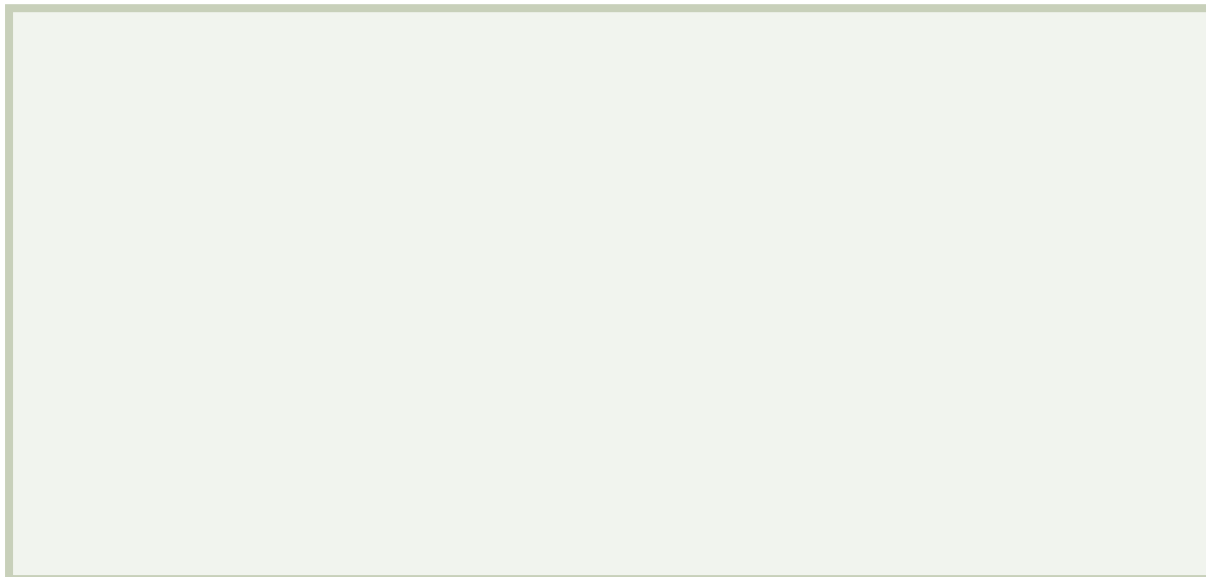
a műfaj megjelenik palettáján, annál is inkább, mert epikus küldetése és a nagyepika megte-remtésének akadályai közepette a balladák jelenthették a reális kompromisszumot számára. Erre maga is utal a már idézett előszóban: „Midőn [...] nyugalmam vissza kezdte térni: a balladákhoz fordulék”.

A balladák első sorozata – leszámítva egy-két korábbi, tágabb értelemben a műfajhoz so-rolható verset – 1852 és 1857 között született, a legtöbb 1853-ban. Ebből a korszakból való például a *Rozgonyiné*, az *V. László*, a *Mátyás anyja*, az *Ágnes asszony*, a *Szondi két apródja*, *A walesi bárdok*, illetve a *Pázmán lovag* című vígballada. Hosszú szünet után, 1877-ben, az *Őszikék* korszakában tér vissza Arany a műfajhoz, nyolc további balladával gazdagítva irodal-munkát. Ezek közül való a *Tengeri-hántás*, a *Híd-avatás*, a *Vörös Rébék* és a *Tetemre hívás*.

Az Arany-balladákat sokan és sokféleképpen csoportosították. A TEMATIKUS osztályozás alapján szokás megkülönböztetni például a népeletről szóló verseket, hősi-történelmi, városi témájú vagy a bűn és bűnhődés témáját feldolgozó balladákat, a SZERKEZETI sajátosságokat alapul tekintő osztályozások egy-, illetve többszólamú balladákról szólnak, mások a tragikus műveket állítják szembe a románcos-idillizáló hangvételi szövegekkel, illetve a komikus-hu-moros vígballadákkal.

Az újabb megközelítések között figyelmet érdemel a balladák azon osztályozása, amely az emberi vágyak kiteljesedésének, az idilli, harmonikus világ megvalósulásának és az ez ellen ható valóságnak, az embert elnyomni-megsemmisíteni szándékozó természeti és társadalmi környezetnek a küzdelme mentén rendezi el a szövegeket. A harmónia győzelme jellemzi a románcos balladákat (*Mátyás anyja*, *Szent László*) csakúgy, mint a *Toldi* világát, s ez a harmó-nia bomlik föl a politikai vagy katonai hatalom erőszakos győzelmét fölmutató szövegekben (*A walesi bárdok*, *Szondi két apródja*), hasonlóan a *Toldi estéjéhez*. A harmónia megbomlása ugyanakkor nem jelent teljes enyészetet, az értékek fennmaradnak az őket megtestesítő hősök gesztusaiban (a bárdok és az apródok éneke, az öreg Toldi diadala). A harmadik cso-portban az értékeket pusztító erők győzelme teljessé válik, a hősi tettek kiszorulnak e versek világából (pl. *Vörös Rébék*, *Híd-avatás*).

A szöveg vázlata:

22. Néhány Arany-ballada

- a) Olvasd el az alábbi balladákat, és válaszd ki közülük azt, amellyel az órán majd foglalkozni szeretnél!

A)

SZONDI KÉT APRÓDJA

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifiu térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alatt
Ali győzelem-ünnepet űlet.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül-szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba fűzért,
Odaillót egy huri nyakra!”

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván:”

...S hogy feljöve Márton, az oroszi pap,
Kevély üzenettel a bős Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak! immár e puszta halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, ottlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet. –”

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma,
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!”

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
 És pattog a bomba, és röpked a gránát;
 Minden tüzes ördög népet, falat ont:
 Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
 Immár földi vállát bíborszinü kaftán,
 Szél zendül az erdőn, – ott leskel a hold:
 Idekinn hideg éj sziszeg aztán!”

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
 Sok nagybecsü marhát máglyába kihordat;
 Harcos paripái nyihognak alant:
 Szügyeikben tört keze forgat.

„Aztán – no, hisz úgy volt! aztán elesett!
 Zászlós kopiával hős Ali temette;
 Itt nyugszik a halmon, – rövid az eset –;
 Zengjétek Alit ma helyette!”

Két dalnoka is volt, két árva fiú:
 Öltözteti cifrán bársonyba puhába:
 Nem hagyta cselédit – ezért öli bú –
 Vele halni meg, ócska ruhába’!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
 Lány-arcotok’ a nap meg nem süti nála;
 Sátorában alusztok, a széltül is ó:
 Fiaim, hozzá köt a hála!”

Hogy vitt ezerekkel! hogy vitt egyedül!
 Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:
 Jó kardja előtt a had rendre ledül,
 Kelevéze ragyog vala balján.

„Rusztam maga volt ő!... s hogy harcola még,
 Bár álgyúgolyótul megtört ina, térde!
 Én láttam e harcot!... Azonban elég:
 Ali majd haragunni fog érte.”

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
 Kő módra befolyván a hegy menedékét:
 Ő áll a halála vérmosta fokán,
 Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
 Dícséretiből az otromba gyaurnak?
 Eb a hite kölykei! vesszeje vár
 És börtöne kész Ali úrnak.”

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
 Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
 Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
 Ki miatt lőn ily kora veszte!

(1856. június)

B)

A WALESI BÁRDOK

Edward király, angol király
 Léptet fakó lován:
 Hadd látom, úgymond, mennyit ér
 A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
 Legelőin fű kövér?
 Használt-e a megöntözés:
 A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
 Ha oly boldog-e rajt’
 Mint akarom, s mint a barom,
 Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
 Legszebb gyémántja Velsz:
 Földet, folyót, legelni jót,
 Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
 Oly boldog rajta, Sire!
 Kunyhói mind hallgatva, mint
 Megannyi pusztá sir.

Edward király, angol király
 Léptet fakó lován:
 Körötte csend amerre ment,
 És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
 Hol aznap este szállt;
 Montgomery, a vár ura,
 Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
 Szem-szájnak ingere,
 Sürgő csoport, száz szolga hord,
 Hogy nézni is tereh;

S mind, amiket e szép sziget
 Ételt-italt terem;
 S mind, ami bor pezsegve forr
 Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisé
 Koccint értem pohárt?
 Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
 Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
 Szem-szájnak kellemes,
 Azt látok én: de ördög itt
 Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
 Ne éljen Eduárd?
 Hol van, ki zengje tetteim –
 Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
 A vendég velsz urak;
 Orcáikon, mint félelem,
 Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,
 Lehellet megszegik. –
 Ajtó megől fehér galamb,
 Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tetteidet
 Elzengi, mond az agg;
 S fegyver csörög, haló hörög
 Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
 A nap vértóba száll,
 Vérszagra gyúl az éji vad:
 Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
 Halomba, mint kereszt,
 Hogy sírva tallóz aki él:
 Király, te tetted ezt!”

Máglyára! el! igen kemény –
 Parancsol Eduárd –
 Ha! lágyabb ének kell nekünk;
 S belép egy ifju bárd.

„Ah! lágyan kél az esti szél
 Milford-öböl felé;
 Szüzek siralma, özvegyek
 Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! anya
 Ne szoptass csecsemőt!...”
 S int a király. S elérte még
 A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanúl
 Előáll harmadik;
 Kobzán a dal magára vall,
 Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék –
 No halld meg Eduárd:
 Neved ki diccsel ejtené,
 Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még –
 No halld meg Eduárd:
 Átok fejedre minden dal,
 Melyet zeng velszi bárd.”

Meglátom én! – S parancsot ád
 Király rettenetest:
 Máglyára, ki ellenszegül,
 Minden velsz énekest!

Szolgái szét száguldanak,
 Ország-szerin, tova.
 Montgomeryben így esett
 A híres lakoma. –

S Edward király, angol király
 Vágtat fakó lován;
 Körötte ég földszint az ég:
 A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
 Lángsírba velszi bárd:
 De egy se bírta mondani
 Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
 London utcáin ez?
 Felköttem a lord-majort,
 Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,
 Se künn, nem hallatik:
 „Fejére szól, ki szót emel!
 Király nem alhatik.”

Ha, ha! elő síp, dob, zene!
 Harsogjon harsona:
 Fülembé zúgja átkait
 A velszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,
 Riadó kürtön át:
 Ötszáz éneklő hangosan
 A vértanúk dalát.

(1857. június)

C)

TENGERI-HÁNTÁS

Ballada

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
 Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
 Körülállja egynehány fa,
 Tovanyúlik rémes árnya;
 S körül üli a tanyáknak
 Szép legénye, szép leánya.

„Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni!
 Nem is illik összebúva susogni.
 Ki először *piros* csőt lel,
 Lakodalma lesz az ősszel.
 – Tegyetek rá! hadd lobogjon:
 Te gyerek, gondolj a tűzzel.”

– Dalos Eszti szép leány volt, de árva.
 Fiatal még a mezei munkára;
 Sanyarú volt beleszokni:
 Napon égni, pirosodni,
 – Hűvös éj lesz, fogas a szél! –
 Derekának hajladozni.

Deli karcsú derekában a salló,
 Puha lábán nem teve kárt a talló;
 Mint a búza, piros, teljes,
 Kerek arca, maga mellyes,
 – Teli a hold, most buvik fel –
 Az egész lány ugyan helyes.

Tuba Ferkó juhok őriz a tájon:
Juha mételyt legel a rossz lapályon,
Maga oly bús... mi nem éri?
Furulyája mindig sí-ri,
– Aha! rókát hajt a Bodré –
Dalos Esztert úgy kíséri.

Dalos Eszti – a mezőre kiment ő,
Aratókkal puha fűvön pihent ő;
De ha álom ért reájok,
Odahagyta kis tanyájok'
– Töri a vadkan az „irtást” –
Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
Tövis, talló piros vérit fakasztja;
Hova jár, mint kósza lélek,
Ha alusznak más cselédek?...
– Soha, mennyi csillag hull ma! –
Ti, leányok, ne tegyétek.

Tuba Ferkó a legelőt megúnta,
Tovahajtott, furulyáját se fűtta;
Dalos Eszter nem kíséri,
Maga halvány, dala sí-rí:
– Nagy a harmat, esik egyre –
Csak az isten tudja, mér' rí.

Szomorún jár, tébolyog a mezőben,
Nem is áll jól semmi dolog kezében;
Éje hosszú, napja bágyadt,
Szive sóhajt – csak egy vágyat:
– De *suhogjon* az a munka! –
Te, halál, vess puha ágyat.

Ködös őszre vált az idő azonban,
Török is már a tengerit Adonyban;
Dalos Eszter csak nem jött ki:
Temetőbe költözött ki;
– Az a Lombár nagy harangja! –
Ne gyalázza érte senki.

Tuba Ferkó hazakerült sokára,
Dalos Esztert hallja szegényt, hogy jára;
Ki-kimén a temetőbe
Rossz időbe', jó időbe':
– *Kuvikol* már, az ebanya! –
„Itt nyugosznak, fagyos földbe.”

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
Behunyt szemmel jár-kei a *holdvilágon*,
Muzsikát hall nagy-fenn, messze²,
Dalos Eszti hangja közte,
– Ne aludj, hé! vele álmodsz –
Azt danolja: „gyere! jöszte!”

Nosza Ferkó, felszalad a boglyára,
Azután a falu hegyes tornyára;
Kapaszkodnék, de nem éri,
Feje szédül: mi nem éri?...
– Tizenkettőt ver Adonyban:
Elég is volt ma regélni. –

Lohad a tűz; a legények subába –
Összebúznak a leányok csuhába;
Magasan a levegőben
Repül egy nagy lepedő fenn:
Azon ülve muzsikálnak,
Furulyálnak, eltűnőben.

(1877. július 15.)

- b)** Ha valamelyik szövegben megértési problémád akadt, a csoportmunka megkezdése előtt tisztázd tanároddal, illetve a többiekkel!
- c)** Alakítsatok csoportokat versválasztás alapján, majd dolgozzátok fel a választott balladát az alábbi szempontok mentén!
A szempontok állításokat fogalmaznak meg. Először döntsétek el ezekről, hogy igazak-e az adott szövegre, és amit igaznak találtok (ez természetesen több szempont is lehet), arról fejtsetek ki, hogyan érvényesül a versben és milyen jelentése, jelentősége van!

2 *Mezőn háló emberek sokszor vélnek magasan a légben felettök áthúzódó kísértetes zenét hallani; a (daemoni) zenészek valami nagy, kiterült ponyván repülnek tova. A. J.*

23. Arany vígballadája

- a) Olvassátok el a *Pázmán lovag* című vígballadát!
- b) Keressetek a műből példákat a komikum érvényesülésének a táblázatban jelölt főbb formáira, forrásaira!

SZOKATLANSÁG	
LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG KONTRASZTJA	
STÍLUSRÉTEGEK KONTRASZTJA	
TÚLZÁS	
GÉPIESSÉG, ISMÉTLŐDÉS	
FÖLÉNYÉRZET (ÜGYETLENSÉG, ÜGYEFOGYOTTSÁG)	
ÉSSZERŰTLENSÉG	
EGYÉB	

PÁZMÁN LOVAG

Víg ballada

I.

Vára öblös teremében
 Jár alá s fel bajnok Pázmán,
 Lépteit majd csillapítja,
 Majd megindul szaporázván;
 Lába, szíve, egyre tombol,
 Visszadöng a tölgyfa padló:
 Udvaron áll, kész nyeregben,
 Nyihog, prüszköl, fú a vad ló.

„Hova férjem? édes férjem?
 Ily korán? ily éhgyomorral?
 Panni! Gunda! hol maradtok?
 Egy, kettő, a mézes borral!
 Menten itt lesz, (boldog Isten!
 Még hajamba' nem volt fésű) –
 Ha egy percig vár kegyelmed,
 Lesz kalácsom, új sütésű.”

Hallja Pázmán, elfordúlva,
 Háza zengő fülmiléjét;
 Csak pirosuló füle látszik,
 Az mutatja szenvedélyét;
 Feje búbján holdvilág van,
 Melyet érc-sisakkal főd be;
 Nem felel, csak egyszer-kétszer
 Kiköhent az őszi ködbe.

„Rossz idő van, édes apjok!
 Nem tanácslom... hús a reggel.”
 Mond az urhölgy, és befordul
 S visszatér nagy köpönyeggel;
 Várva, félve, túrva, kérve
 Áll mögötte, hogy feladja:
 De bosszúsán tiltja hátrább
 Könyökének mozdulatja.

„Mire véljem, drága férjem?
 Honnan e rossz kedve mármá?
 Nem aludt jól? rosszul ébredt?
 Kénye ellen volt a párna?
 Én vetem fel, két kezemmel,
 Én puhítom minden este –”
 Szól, s mint harmat gyenge fűvön,
 Remeg a szép asszony teste.

Indul Pázmán, meg se állván
 Könnyes szemnek, rezgő szónak;
 De nem mindjárt leli nyitját
 (Sarka felől) az ajtónak.
 Néz utána egy-két percig
 Szegény ifju asszony, Éva:
 Úgy nevetne! s úgy meg-sír, hogy!...
 Soha, soha ilyen tréfa.

Mikor aztán a küszöbnél
 Azt se mondja: Isten áldjon,
 Vas kezére omlik a nő,
 Csókkal hinti, hogy megálljon.
 De az, fogja, visszadobja,
 Egyet mordul: „Vissza, kígyó!”
 Ráfordítja a nagy kulcsot
 S öve mellé szúrja: „Így jó!”

II.

Visegrádon a király van heverő sorral,
Nem komoly tanácsot ül, nem hadi cselet forral,
Nincsenek is ma körötte nagyszakállu vének:
De van öröm, hejjehuja, tánc, muzsika, ének.

Odamene jó lovag, bús-haragos Pázmány,
Lépte alatt nyög a föld, csikorog a márvány.
„Ki dörömböl? ki csörömpöl?” – „Ismeri fölsége:
Kinek az a jó bora volt, s nyalka felesége.”

„Nosza hamar, a bolond! ülj le ide, Rikkancs!
– Gondolom én, mi a baj, hol töri a bakkancs –
Légy te király, én pedig egyszerű kíséret:
Mít te kiadsz, itt a szavam, álljon az ítélet!”

Összeszedi a bolond sete-suta képét,
Úgy üli meg a király aranyos karszékét. –
Odakünn az öreg, ha ki útját állja,
Kilenc szobán keresztül döfi, taszigálja.

Megkövetem a király fölséges személyét:
Nagy harag és nagy panasz nyomja szívem mélyét;
Nem vagyok én boros ember – bor nekem a bánat!
Megkövetem, ha szabadabb szóra nyitom számat!

Jöttek, uram, udvarodtól ifiú legények – –
„Mi dolog ez? s idehaza maradtak a vének?”
Nem az a baj, uram király, más nekem a gondom:
Odajöttek vadászni, fiatalok, mondom – –

„Vadasodat megrohanák? tilalomba törtek?”
Dehogy uram! annyi van ott, vigye el az ördög,
Annyi a vad erdeimen, se szeri, se száma –
De, ha szóhoz nem jutok, nem lesz vége márma.

Este magyar lakomán szívet melegíténk,
A királyért, hazáért, poharat ürítünk –
„Teleitták magukat? összeverekedtek?”
Dehogy itták, dehogy itták! szépen lefeküdtek.

Reggel, uram, indulnak, köszönik a szállást –
„S nem fizetik, ugy-e bizony, a vacsorát, hálást?”
Beste kura fi...zetésért látni a vendéget!
Magyar ember nem teszi azt, tudja-e fölséged!

Reggel, uram, valamennyi útnak ered szépen,
De az egyik visszaoson – ez a bajom épen –
Azt az egyet, uram király, a radnai Szűzre!
Megölöm, – ha ma jutok is a gyehenna-tűzre.

„Nagyon illő a panasz, jó lovagom, Pázmán;
Ilyen eset még nem esett magyar ember házán:
Útnak ered a vendég, visszaoson egyik;
Azt az egyet megölöd: nagyon helyes eddig.”

Átkozom is!... Nem vagyok én se bolond, se részeg:
Hogy valaki jó-megy, azért gyilkosa nem lézek;
De mikor a küszöbön állt feleségem, Éva...
Ezer átok! megölöm, megölöm azt, még ma!

„Nagyon okos a beszéd, jó lovagom, Pázmán;
Hiba lenne, ha valahogy félremagyaráznám:
Feleséged a folyosón – vagy küszöbön álla:
Pedig, ugy-e, ritka eset volt ez eset nála?”

Gyilkolom is!... Uram király, értse meg a szómat!
Elrabolá földi kincsem’ és mennybeli jómat;
Megcsókolta – úgysegéljen! – szemeim láttára;
Hej, hogy elébb nem tudék kapni paripára!

„Fejedelmi hitemre! – és a hit nem szellő –
Meglakol a vakmerő, a semmirekellő!
Tegyen a kar igazságot! víjon veled szembe!
Hogy is hívják? a neve nem jut már eszembe.”

A nevét... azaz hogy... azt nem tudom épen!
De talán meglelem felséged körében. –
Ez az, uram! itt van, uram: kutya egye máját!
– S kimutatá a lovag... magyarok királyát.

III.

Gyűl Visegrád kandi népe,
Férfi és nő, agg és gyermek:
Valami lesz a vár alján,
Hogy sorompót, sátort vernek;
A poroszlók ütlegeért
Nem adják e mai látást;
Otthon macska ül a padkán,
Ütheti a kő a rántást!

Kapu kordul, szárnya fordul,
 Lobog a toll, a kürt harsan:
 Jó vitézek, harcra készek,
 Mind lejőnek, gyűlve gyorsan.
 Zárt sisakkal két levente
 Olyan, mint a kéményseprő:
 Ujjal mutat rá a gyermek,
 Ölbe sír az aprócseprő.

„Félre, félre!... pálya mérve!
 Fék szorosan! lánca szögbe!
 Jól vigyázz... fuss!” – Futnak aztán,
 Dobog a föld, mintha nyögne;
 Fogy a térség, nő az ember,
 Paizs, dárda összeroppan:
 Hátracsuklik a jó Pázmán,
 S úgy leszáll, hogy szinte puffan.

„Talpra bajnok! semmi, semmi:
 Túlugortál a veszélyen –”
 Szól amaz, felütve siskát;
 A király az: éljen! éljen! –
 „Éljen” mondaná a harcfi
 Amint szeme könnybe lábog,
 De szavak helyt vére buggyan
 S vérrel együtt három zápfog.

„Isten engem!” a király mond,
 „Nem akartam, jó levente;
 Három ily fog! aranyt érő!
 És még birta volna, nemde?
 Három ily fog! úgy sajnálom,
 Nem mondhatom ki eléggé:
 Jó szerencse ha ezúttal
 Közte nincs a bölcseségé.

De hogy, íme, jó tanáccsal
 Fűszerezem e kis tréfát:
 Másszor űlj honn, ha bajod nincs,
 És becsüld meg jobban Évát.”
 Így a fölség; de tanácshoz
 Kalácsban se lett adósa:
 Három fogért három falu
 Lőn a díj: Som, Somogy, Pósa.

Vígan kocog haza Pázmán,
Tarsolyában kutyabőre;
Ám szekérrel asszonyához
Vásárfia ment előre.
Kérdi Éva, ezt is, azt is,
– Úgy jó neki, mint egy álom –
De a férje mind ezt hajtja:
„Tartsa Isten jó királyom!”

(1856. december)

24. Szorgalmi feladat – Arany humora

Végezz kutatást és írd esszét vagy készíts bemutató kiselőadást körülbelül 10 percen a következő témakörben:

A másik Arany – a költő humorának érvényesülése Az elveszett alkotmányban, a Hamlet-fordításban vagy egyéb műveiben!